

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

Διπλωματική Εργασία

**«Η ΡΩΣΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΚΑΙ ΟΙ
ΕΛΛΗΝΟ-ΡΩΣΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ»**

ΤΟΥ

ΤΖΟΥΡΤΖΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΑΝΟΣ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

2018

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Τζούρτζος Ευάγγελος

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	4
Abstract.....	6
Σκοπός της εργασίας.....	8

Μέρος 1

Κεφάλαιο 1: Ιστορία της Ρωσικής Πολιτικής στα Βαλκάνια

1.1 Ιστορική αναδρομή.....	9
1.2 Η παρουσία της Ρωσίας στα Βαλκάνια.....	10
1.3 Η στάση της Μόσχας κατά τον Ψυχρό Πόλεμο.....	11
1.4 Η στάση της Μόσχας μετά τον Ψυχρό Πόλεμο.....	15

Κεφάλαιο 2: Η πρώτη περίοδος Ρωσικής Πολιτικής στα Βαλκάνια

2.1 Ο ρόλος της Ρωσίας στα Βαλκάνια.....	18
2.2 Σχέσεις Ρωσίας-Γιουγκοσλαβίας.....	21
2.3 Σχέσεις Ρωσίας-Βουλγαρίας.....	26
2.4 Τα ρωσικά συμφέροντα στα Βαλκάνια.....	29

Κεφάλαιο 3: Η δεύτερη περίοδος Ρωσικής Πολιτικής στα Βαλκάνια

3.1 Ο Πούτιν στην εξουσία.....	31
3.2 Ρωσική οικονομία.....	34
3.3 Ρωσική διπλωματία.....	38
3.4 Η θέση της Ρωσίας στο θέμα του Κοσόβου.....	40
3.5 Η ενεργειακή στρατηγική της Ρωσίας στα Βαλκάνια.....	41

Μέρος 2

Κεφάλαιο 4: Οι Ελληνορωσικές σχέσεις

4.1 Οι διπλωματικές σχέσεις Ελλάδας-ΕΣΣΔ.....	44
4.2 Οι Ελληνορωσικές σχέσεις από τη διάλυση της ΕΣΣΔ μέχρι τη δεκαετία του 2000.....	45
4.3 Οι σχέσεις Ελλάδας-Ρωσίας από το 2010 έως σήμερα.....	51

Κεφάλαιο 5: Συμφωνίες Ελλάδας-Ρωσίας

5.1. Εμπορικές και οικονομικές σχέσεις Ελλάδας-Ρωσίας.....	54
5.2. Ρωσικές επενδύσεις στην Ελλάδα.....	59
5.3. Ελληνικές επενδύσεις στη Ρωσία.....	61
5.4. Η θέση της Ρωσίας στον τομέα της ενέργειας.....	63

Συμπεράσματα.....	73
--------------------------	-----------

Βιβλιογραφία.....	75
--------------------------	-----------

Εισαγωγή

Την διαδοχή μετά την διάλυση της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ) (ή της συνηθέστερα αποκαλούμενης Σοβιετικής Ένωσης) το 1991 ανέλαβε το πλέον ρωσικό ομοσπονδιακό κράτος. Η σύγχρονη διάσταση της ισχύουσας ρωσικής εξωτερικής πολιτικής βασίζεται στις ίδιες αρχές με ορισμένες ωστόσο τροποποιήσεις. Όσον αφορά την πολιτική ηγεσία της χώρας, αυτή έχει επαναπροσδιορίσει ορισμένους στόχους και προτεραιότητες, έχει πάρει θέση στα πολιτικά δρώμενα με τις γείτονες χώρες τόσο της Ευρασιατικής όσο και των Βαλκανίων και έχει σχεδιάσει στρατηγικά τα βήματα επίτευξης των κατακτήσεων της. Με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και κατ' επέκταση του διπολισμού, οι αλλαγές που έχει βιώσει η ανθρωπότητα είναι καθοριστικές. Σύμφωνα με το άρθρο 6 του Συντάγματος της ΕΣΣΔ του 1977, καθοδηγητής και πυρήνας της Σοβιετικής Κοινωνίας ήταν το Κομμουνιστικό Κόμμα της Σοβιετικής Ένωσης. Μετά από τη διάλυση της, την ΕΣΣΔ ήρθε να αντικαταστήσει η Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών (ΚΑΚ) (Νικόλαος Χαραλάμπης, 2017).

Την νέα τάξη πραγμάτων διευθύνει από το 2000 ο πρόεδρος Βλαντιμίρ Πούτιν ο οποίος μέσα από την πολιτική σταθερότητα που προσέφερε κατάφερε να ισχυροποιήσει την χώρα στο διεθνές σύστημα, να ενισχύσει την οικονομία της, να προχωρήσει σε πολιτικές μεταρρυθμίσεις και να αποκτήσει ισχυρή γεωπολιτική θέση σε παγκόσμιο επίπεδο. Στόχος της Ρωσικής Ομοσπονδίας είναι η δημιουργία ενός φιλελεύθερου, δημοκρατικού, καπιταλιστικού κράτους, ενός κράτους δικαίου που θα σέβεται τα δικαιώματα και τις αξίες της κοινωνίας και των πολιτών, ενώ παράλληλα αποβλέπει και σε ενδυνάμωση της οικονομικής ανάπτυξης (Γκόδιας Κωνσταντίνος, 2016).

Μετά την περίοδο του ψυχρού πολέμου, και συνεπώς της συρρίκνωσης της χώρας, η ρωσική εξωτερική πολιτική έχει πάψει να έχει ιδιαίτερη βαλκανική πτυχή. Ωστόσο, για την Ρωσία, η ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων, αποτελούσε πάντοτε περιοχή εξασφάλισης των συμφερόντων της και προστασίας των νοτιοδυτικών συνόρων της. Η σύγκρουση της Ρωσίας με τη Δύση, για επικράτηση στα Βαλκανικά εδάφη, έχει δημιουργήσει ένα κλίμα έντονου ανταγωνισμού εξωτερικής πολιτικής. Όμως, μέσω αυτής η Ρωσία κατάφερε, μέσα σε όλα, να διευρύνει και το ενεργειακό της δίκτυο, με τις εξαγωγές ενεργειακών φυσικών αποθεμάτων και να αποκτήσει ισχυρή ενεργειακή

πολιτική. Σήμερα, τα συμφέροντα μεταξύ της Ευρώπης και της Ρωσίας είναι αμφίδρομα, καθώς οι ανάγκες της ΕΕ για ενέργεια εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις ρωσικές εξαγωγές, ενώ την ίδια στιγμή η εσωτερική ανάπτυξη της Ρωσίας εξασφαλίζεται από τους πόρους της ΕΕ. Επομένως, γίνεται εμφανές πως στα ήδη υπάρχοντα ρωσικά συμφέροντα της περιοχής έχουν προστεθεί και άλλα. Από την άλλη πλευρά, η Ευρωπαϊκή Ένωση με τον σχηματισμό νέου ενεργειακού προφίλ, με την χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ΑΠΕ), φιλικότερων προς το περιβάλλον, έρχεται να αναταρράξει την ενεργειακή πολιτική της Ρωσίας με την Δύση και να δημιουργήσει έντονο ανταγωνισμό. Η ΕΕ αποτελεί την κυρίαρχη δύναμη επιρροής στα Βαλκάνια και έχει την τάση να οδηγεί στη μείωση της εξάρτησής τους από την Ρωσία. Ήδη πολλές βαλκανικές χώρες είτε έχουν ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή οικογένεια και στους Ευρωπαϊκούς θεσμούς, μέσω της εκπλήρωσης των απαιτούμενων μεταρρυθμίσεων, είτε έχουν αιτηθεί τη προσχώρησή τους σε αυτή, αποσκοπώντας στην οικονομική τους ανάπτυξη (Νικόλαος Χαραλάμπης, 2017).

Παρόλα αυτά, η ενεργειακή πολιτική που ακολουθεί η Ρωσία, της επιτρέπει να επανεμφανίζεται σθεναρότερη στον Βαλκανικό χώρο γιατί τα Βαλκανικά κράτη εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις ρωσικές ενεργειακές παροχές και πολλές φορές είναι αυτό που οδηγεί στη δημιουργία ισχυρών ενεργειακών και οικονομικών δεσμών με τη χώρα. Τελικά, κάπως έτσι εξελίσσεται μια ιδιόμορφη κατάσταση πολιτικής και οικονομίας και αποτελεί ενδιαφέρον το κατά πόσο εξυπηρετούνται τα συμφέροντα και οι στόχοι κάθε πλευράς. Πάντως, μέχρι στιγμής η Ρωσία δεν έχει συγκεκριμενοποιήσει απόλυτα την εξωτερική της πολιτική στην περιοχή (Νικόλαος Χαραλάμπης, 2017).

Abstract

After the collapse of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) (or the more widespread Soviet Union) the governance of the state was taken over by the Russian Federation in 1991. The modern dimension of the current Russian foreign policy is based on the same principles; however there have been some modifications. As far as the country's political leadership is concerned, it has redefined some goals and priorities, it has taken a political action with the Pacific and the Balkan countries and it has strategically designed the steps to achieve its conquests. With the collapse of the Soviet Union and, by extension, the bipolarism, the humanity has experienced some decisive changes. According to Article 6 of the Soviet Constitution of 1977, the Soviet Communist Party was the leader and the core of the Soviet Union. After its dissolution, the USSR was replaced by the Commonwealth of Independent States (CIS).

The new order of things has been conducted since 2000 by President Vladimir Putin who, through his political stability, has managed to strengthen the international system of the country, strengthen its economy, pursue political reforms and gain a strong geopolitical position at a global level. The aim of the Russian Federation is to create a liberal, democratic, capitalist state, a rule of law that respects the rights and values of society and citizens, while also aiming at the enhancement of its economic development.

After the cold war period and consequently the contraction of the country, Russia's foreign policy no longer has a particular Balkan aspect. However, for Russia, the Balkan region has always been an area for securing its interests and protecting its south-western borders. The conflict for the consolidation of the Balkan territories between Russia and the West has created an intense foreign policy competition. But through it, Russia has managed, in its entirety, to expand its energy network by exporting energy reserves and to have a strong energy policy. Today, the interests between Europe and Russia are twofold, as the EU's energy needs depend to a large extent on Russian exports, while Russia's internal development is ensured by EU sources. Therefore, it becomes apparent that in the existing Russian interests, regarding to the region, more have been added. On the other hand, the European Union, with the emergence of a new energy profile and the use of renewable energy

sources (RES), which is more environmentally-friendly, creates a new energy projection, which sparks Russian energy policy with the West and creates intense competition. The EU is the dominant influence force in the Balkans and tends to reduce its dependence on Russia. Many Balkan countries either have already joined the European family and the European institutions or have applied for membership, aiming at their economic development.

Nevertheless, Russia's energy policy allows it to reappear more strongly in the Balkan region because the Balkan states depend heavily on Russia's energy supplies and often lead to the creation of strong energy and economic ties with the country. Ultimately, a peculiar political and economic situation is evolved and it is interesting whether the interests and goals of each side are served. However, so far Russia has not fully implemented its foreign policy in the region.

Σκοπός της εργασίας

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η μελέτη της ρωσικής πολιτικής στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων, η οποία στο παρελθόν αποτέλεσε μια περιοχή με εντάσεις, συνεχείς πολέμους και διεκδικήσεις από τις ισχυρότερες δυνάμεις του κόσμου. Επιπλέον, μέσα στα πλαίσια των Βαλκανίων θα εξεταστούν και οι σχέσεις μεταξύ της Ελλάδας με την Ρωσία, όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί μέχρι σήμερα. Η συγκεκριμένη εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη, καθένα από τα οποία αποτελείται από κεφάλαια. Στο πρώτο μέρος θα γίνει ανάλυση της σημασίας της ρωσικής πολιτικής στα Βαλκάνια. Στο δεύτερο μέρος, θα περιγραφούν οι σχέσεις της Ελλάδας με την Ρωσία.

Συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο θα αναφερθεί η γεωπολιτική θέση της Ρωσίας και θα πραγματοποιηθεί η ιστορική αναδρομή της ρωσικής πολιτικής στα Βαλκάνια, από την περίοδο του ψυχρού πολέμου και μετέπειτα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα γίνει ανάλυση της πρώτης περιόδου της ρωσικής πολιτικής στα Βαλκάνια, θα αναλυθούν οι σχέσεις της Ρωσίας με συγκεκριμένες χώρες των Βαλκανίων και το ιδιαίτερο ζήτημα του Κοσόβου.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα γίνει ανάλυση της δεύτερης περιόδου της ρωσικής πολιτικής στα Βαλκάνια, από την ανάληψη της εξουσίας από τον πρόεδρο Βλαντιμίρ Πούτιν, καθώς και οι στρατηγικές που ακολουθεί η χώρα σε διπλωματικό επίπεδο.

Στο τέταρτο κεφάλαιο θα περιγραφούν αναλυτικά οι πολιτικές και διπλωματικές σχέσεις της Ελλάδας με τη Ρωσία σε διμερές επίπεδο, από την περίοδο της Σοβιετικής Ένωσης μέχρι και σήμερα.

Τέλος, στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο θα γίνει λόγος για τις διμερείς εμπορικές και οικονομικές συμφωνίες της Ελλάδας με την Ρωσία και τα οφέλη που προκύπτουν και για τις δύο χώρες.

Μέρος 1^ο

Κεφάλαιο 1: Ιστορία της Ρωσικής Πολιτικής στα Βαλκάνια

1.1 Ιστορική αναδρομή

Η σχέση της Ρωσίας με τα Βαλκάνια ξεκινάει από τον 9^ο αιώνα κατά τη διάρκεια του οποίου οι πόλεις της Ρους του Κιέβου αποτελούσαν κέντρα εμπορικών και πολιτικών κινήσεων. Το μεσαιωνικό Κράτος των Ρωσών του Κιέβου ήταν μια χαλαρή ομοσπονδία Ανατολικών Σλαβικών φυλών στην Ευρώπη από τα τέλη του 9^{ου} μέχρι τα μέσα του 13^{ου} αιώνα υπό τη βασιλεία της δυναστείας του Ρούρικ¹. Όπως φάνηκε αργότερα, τον 10^ο αιώνα, σκοπός της ρωσικής ηγεμονίας ήταν η δημιουργία νέων αγορών στη περιοχή του Βυζαντίου και η εξασφάλιση πρόσβασης στις αγορές αυτές, ενώ για την επίτευξη των στόχων τους δεν δίστασαν να πραγματοποιήσουν εκστρατείες κατά του Βυζαντίου (Νικόλαος Χαραλάμπης, 2017).

Αργότερα, κατά τους δύο πρώτους αιώνες της σύγχρονης εποχής (15^{ος}-16^{ος} αιώνας) η επίσημη ονομασία του ρωσικού κράτους ήταν *Βασίλειο της Ρωσίας* ή η καταχρηστική για την εποχή ονομασία *Μοσχοβία*. Ο όρος Μοσχοβία αναφέρεται, στην ουσία, στα κρατικά μορφώματα που αναπτύχθηκαν υπό την κυριαρχία της Μόσχας στα ύστερα μεσαιωνικά χρόνια. Η χρήση του όρου Βασίλειο της Ρωσίας ξεκινά το 1547, όταν ο Ιβάν Δ' ενθρονίζεται ως Τσάρος και Κυβερνήτης πασών των Ρωσίων και σταματά το 1721, όταν ολοκληρώνονται οι εκστρατείες και οι μεταρρυθμίσεις του Μεγάλου Πέτρου και το βασίλειο μετονομάζεται σε Αυτοκρατορία (Νικόλαος Χαραλάμπης, 2017).

---

¹Οι σύγχρονοι λαοί της Λευκορωσίας, της Ουκρανίας και της Ρωσίας διεκδικούν τους Ρως ως πολιτιστικούς τους προγόνους.

1.2 Η παρουσία της Ρωσίας στα Βαλκάνια

Η παρουσία της Ρωσίας στα Βαλκάνια χρονολογείται τουλάχιστον από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα, όταν ο Μεγάλος Πέτρος εκπόνησε μία πολιτική προσεταιρισμού των υπόδουλων χριστιανικών πληθυσμών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τα Ορλωφικά το 1770, η Συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή το 1774, ο ρόλος της Ρωσίας στην Ελληνική Επανάσταση και ο Ρώσο-Οθωμανικός πόλεμος το 1878, που οδήγησε στην ανεξαρτησία της Βουλγαρίας, είναι γεγονότα που έχουν σημαδέψει ανεξίτηλα την ιστορία των βαλκανικών χωρών (Ι. Αρμακόλα και Θ. Ντόκου, 2011).

Αν και σημαντικά αποδυναμωμένη, η Ρωσία δεν είναι ένας απλός 'παίκτης' στη Βαλκανική Χερσόνησο. Η Ρωσία παραμένει μία μεγάλη δύναμη με σημαντική επιρροή στην περιοχή, λόγω των ιστορικών, πολιτικών και οικονομικών δεσμών που έχει με τις βαλκανικές χώρες. Η ρωσική βαλκανική πολιτική στη μεταψυχροπολεμική περίοδο χωρίζεται σε δύο περιόδους. Η πρώτη περίοδος ξεκινά το 1991 με τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και τελειώνει το 1999 με τον πόλεμο στο Κόσοβο. Η δεύτερη περίοδος αρχίζει το 2000 με την άνοδο στην προεδρία του Βλαντιμίρ Πούτιν και φτάνει μέχρι τις μέρες μας (Ι. Αρμακόλα και Θ. Ντόκου, 2011).

Το ενδιαφέρον που δείχνει η Ρωσία, κυρίως τα τελευταία χρόνια, για την περιοχή των Βαλκανίων έχει να κάνει με την διεύρυνση της σφαίρας επιρροής της και να εκμεταλλευτεί τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα έναντι των υπολοίπων δρώντων. Το κοινό ιστορικό παρελθόν και οι πολιτισμικοί δεσμοί μεταξύ της Ρωσίας και των χωρών των Βαλκανίων αποτελούν έναν παράγοντα που μπορεί να κριθεί ως ευνοϊκός για την υλοποίηση των στόχων της (Καπαντζάκη Ρωξάνη, 2018).

Η Ρωσία έχει θρησκευτικούς δεσμούς με τις περισσότερες χώρες των Βαλκανίων ενώ τον 19^ο αιώνα υποστήριξε τα εθνικά απελευθερωτικά κινήματα στα Βαλκάνια. Κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου έγινε σύμμαχος της Σερβίας και μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η Βουλγαρία και η Ρουμανία επηρεάστηκαν από το καθεστώς της Σοβιετικής Ένωσης. Οι δεσμοί της Σοβιετικής Ένωσης με την Γιουγκοσλαβία ενισχύθηκαν αμέσως μετά την κατάρρευση της και πολλοί Ρώσοι εθελοντές πολέμησαν στο πλευρό Σέρβων. Πέρα από την κοινή ιστορία που μοιράζονται υπάρχουν κοινές ρίζες, όπως και η κοινή Σλαβική καταγωγή. Η ιδέα του πανσλαβισμού χρησιμοποιήθηκε από τον 19^ο αιώνα αλλά εξακολουθεί να παίζει σημαντικό ρόλο (Καπαντζάκη Ρωξάνη, 2018).

1.3 Η στάση της Μόσχας κατά τον Ψυχρό Πόλεμο

Γενικά

Ο όρος Ψυχρός Πόλεμος χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον συγγραφέα George Orwell για να περιγράψει τη σχέση των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης. Αυτές οι δύο ήταν που παρομοιάστηκαν σαν δυο πυρηνικές υπερδυνάμεις, οι οποίες παρά του έντονου ανταγωνισμού για παγκόσμια πολιτική κυριαρχία, απέφευγαν να βρεθούν αντιμέτωπες στο πολεμικό πεδίο, καθώς μια τέτοια σύγκρουση θα ήταν καταστροφική και ολέθρια. Έμεινε γνωστός στην ιστορία ως ο ανταγωνισμός σε γεωπολιτικό, στρατιωτικό και οικονομικό επίπεδο ανάμεσα σε δύο κύρια μπλοκ χωρών. Έτσι, αν και ποτέ δεν αντιπαρατάχθηκαν στρατιωτικά, αποτέλεσε περίοδο στρατιωτικών συνασπισμών, στρατηγικών ενεργειών, αγώνα για τον πυρηνικό οπλισμό, προπαγάνδας και κυρίως τεχνολογικού ανταγωνισμού. Το πότε ακριβώς σηματοδοτήθηκε η έναρξη του Ψυχρού Πολέμου παραμένει μέχρι και σήμερα αμφίβολο, ωστόσο τοποθετείται από πολλούς ιστορικούς λίγο μετά την λήξη του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου γύρω στο 1947. Ο Ψυχρός Πόλεμος, αποτέλεσε μία περίοδο πολιτικών διενέξεων, πολιτικής έντασης και οικονομικού ανταγωνισμού μεταξύ της Σοβιετικής Ένωσης και των χωρών που την υποστήριζαν και του Δυτικού κόσμου, κυρίως της Αμερικής. Τα Βαλκάνια αποτέλεσαν πεδίο αντιπαλότητας μεταξύ Ουάσινγκτον και Μόσχας.

Πάντως, οι δύο υπερδυνάμεις μολονότι συμμάχησαν εναντίον του Άξονα, μετά το τέλος του πολέμου, διαφώνησαν για το πως πρέπει να διαμορφωθεί η νέα τάξη πραγμάτων. Η Ρωσία με καθεστώς κομμουνισμού δημιούργησε με τις χώρες που την υποστήριζαν το Ανατολικό Μπλόκ, ενώ οι χώρες της δύσης προκειμένου να προστατευτούν δημιούργησαν συμμαχίες όπως το ΝΑΤΟ. Επιπλέον, οι Ηνωμένες Πολιτείες δημιούργησαν το Σχέδιο Μάρσαλ, που στόχευε στην ανοικοδόμηση της Ευρώπης, σχέδιο στο οποίο όμως η Σοβιετική Ένωση και οι περισσότερες χώρες του Ανατολικού Μπλόκ δεν συμμετείχαν. Εκείνη την περίοδο η Σοβιετική Ένωση γεννούσε το αίσθημα του κουμμουνισμού και σε άλλες περιοχές του πλανήτη, όπως στη Νοτιοανατολική Ασία και τη Λατινική Αμερική. Ανάμεσα στις χώρες αυτές, ήταν και η Κούβα, ηγέτης της οποίας ήταν τότε ο Φιντέλ Κάστρο. Η Κούβα αποτέλεσε επίκεντρο του Ψυχρού Πολέμου, μιας και η Σοβιετική Ένωση τοποθέτησε αρκετούς

πυρηνικούς πυραύλους στη χώρα, γεγονός που οδήγησε σε κρίση της παγκόσμιας ειρήνης και παρολίγο τις δύο δυνάμεις σε πυρηνικό πόλεμο το 1962. Εκτός από τη κρίση στη Κούβα, σημαντικά γεγονότα της περιόδου του Ψυχρού Πολέμου ήταν ο Πόλεμος της Κορέας, ο Πόλεμος του Βιετνάμ και ο πόλεμος των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν.

Με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991 έληξε και ο Ψυχρός Πόλεμος, επιτρέποντας έτσι τις Ηνωμένες Πολιτείες να έχουν τη κυρίαρχη στρατιωτική δύναμη στο πλανήτη. Ο πόλεμος αυτός σε όλη τη διάρκειά του, αποτέλεσε μια περίοδο παγκόσμιας ανησυχίας, που οφειλόταν κυρίως στον έντονο αγώνα των χωρών για εγκατάσταση και ανάπτυξη των πυρηνικών οπλοστασίων.

Η στάση της Μόσχας

- ***Η πρώτη φάση του ψυχρού Πολέμου (1947-1962 περίπου)***

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, τα Βαλκάνια αποτέλεσαν πεδίο αντιπαλότητας μεταξύ Ουάσινγκτον και Μόσχας. Η Τέταρτη Διάσκεψη της Μόσχας ανάμεσα στον Τσόρτσιλ και το Στάλιν, τον Οκτώβριο του 1945, μοίρασε με βάση την περίφημη Συμφωνία των Ποσοστών την περιοχή σε δύο σφαίρες επιρροής: η Ελλάδα εντάχθηκε στη βρετανική, ενώ η Ρουμανία και η Βουλγαρία στη σοβιετική. Για την Γιουγκοσλαβία συμφωνήθηκε να έχουν και οι δύο πλευρές το ίδιο ποσοστό επιρροής, δηλαδή 50 τοις εκατό. Η ρήξη Στάλιν-Τίτο το 1948 ανέτρεψε εν μέρει τους σοβιετικούς σχεδιασμούς για τα Βαλκάνια, αλλά δεν άλλαξε τους περιφερειακούς συσχετισμούς ισχύος μεταξύ Ανατολής και Δύσης (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Με την εκπόνηση ενός πολιτικού αξιώματος, του Δόγματος Τρούμαν, το Μάρτιο του 1947, οι ΗΠΑ θα βοηθούσαν εκείνα τα κράτη της Δύσης που δέχονταν πιέσεις από τον κομμουνισμό και μάχονταν να αποφύγουν την επικράτησή του στο έδαφός τους. Επίσης, με την εκπόνηση αυτού του δόγματος σηματοδοτήθηκε η μετάβαση από την αγγλική στην αμερικανική κηδεμονία για την Ελλάδα. Παρά τις αμερικανικές ανησυχίες για τη βιωσιμότητα της ελληνικής κυβέρνησης, η σοβιετική ηγεσία δεν είδε ποτέ θετικά το κομμουνιστικό αντάρτικο στην Ελλάδα, γεγονός που ίσως να οφείλεται στις στενές επαφές του ΚΚΕ με το Στρατάρχη Τίτο. Το 1949 η ήττα του

Δημοκρατικού Στρατού τοποθέτησε αμετάκλητα την Ελλάδα στο δυτικό συνασπισμό. Η χώρα αμέσως μετά την ένταξη στο NATO (Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου) το 1952, μαζί με την γειτονική Τουρκία, αποτέλεσαν το ανάχωμα στη σοβιετική επέκταση στην Ανατολική Μεσόγειο. Επιπλέον, η κυβέρνηση Αϊζενχάουερ εκμεταλλεύτηκε έντεχνα τη ρήξη Τίτο-Στάλιν και προώθησε το 1954 τη σύναψη του Τριμερούς Βαλκανικού Συμφώνου μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας και Γιουγκοσλαβίας, ως μία προσπάθεια συνεννόησης των αντισοβιετικών δυνάμεων στην περιοχή (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Η είσοδος της Δυτικής Γερμανίας στο NATO το 1955 έδωσε την αφορμή στη Μόσχα για τη συγκρότηση ενός περιφερειακού οργανισμού άμυνας στην Ανατολική Ευρώπη. Η υπογραφή του Συμφώνου της Βαρσοβίας για Φιλία, Συνεργασία και Αμοιβαία Βοήθεια από την ΕΣΣΔ, την Πολωνία, την Τσεχοσλοβακία, την Ουγγαρία, τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και την Αλβανία, στις 14 Μαΐου του 1955, επισημοποιεί τη σοβιετική επικυριαρχία στην Ανατολική Ευρώπη. Η σοβιετική επιρροή στη Βαλκανική Χερσόνησο ήταν ιδιαίτερα αυξημένη στην πρώιμη ψυχροπολεμική περίοδο. Οι τρεις από τις τέσσερις σοσιαλιστικές χώρες (δηλαδή Αλβανία, Ρουμανία και Βουλγαρία) εξαρτιόντουσαν σε μεγάλο βαθμό από τη σοβιετική οικονομική βοήθεια και τεχνολογική υποστήριξη για να ξεκινήσουν τον σοσιαλιστικό μετασχηματισμό των κοινωνιών τους (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Η Γιουγκοσλαβία του Τίτο πορεύτηκε τις δεκαετίες του 1960 και 1970 ως ηγετικό μέλος των Αδεσμεύτων, επιδιώκοντας τη διαμόρφωση μίας ανεξάρτητης εξωτερικής πολιτικής. Οι σχέσεις του Βελιγραδίου με τη Μόσχα παραμείναν ψυχρές, αν και μετά το θάνατο του Στάλιν το 1953 έγινε μία πρώτη απόπειρα εξομάλυνσης. Ταυτόχρονα, όμως, το καθεστώς του Τίτο πολλαπλασίασε τις επαφές του με τη Δύση, η οποία είχε κάθε λόγο φυσικά να επιθυμεί κατακερματισμό του σοσιαλιστικού στρατοπέδου (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Η πατερναλιστική πολιτική του Τίτο και ο φόβος μίας δυνητικής γιουγκοσλαβικής εισβολής ώθησε στα τέλη της δεκαετίας του 1940 το αλβανικό καθεστώς του Ενβέρ Χότζα στο φιλοσοβιετικό στρατόπεδο. Το Φεβρουάριο του 1949, η Αλβανία εντάχθηκε στο Συμβούλιο Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας (KOMEKON) και υιοθέτησε μία ακραιφνώς φιλοσοβιετική εξωτερική πολιτική που τροφοδότησε το κλίμα έντασης που υπήρχε με το Βελιγράδι. Η προαναφερόμενη βελτίωση στις σχέσεις Μόσχας-Βελιγραδίου το 1953 οδήγησαν όμως τελικά τα Τίρανα σε τροχιά σύγκρουσης με το Κρεμλίνο. Το Δεκέμβριο του 1961, η Ρωσία διέκοψε οριστικά τις

διπλωματικές της σχέσεις με την Αλβανία. Είχε προηγηθεί η προσέγγιση Αλβανίας-Κίνας στα τέλη της δεκαετίας του 1950 και η επίθεση του Χρουστσόφ εναντίον του Χότζα στο 22^ο συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης τον Οκτώβριο του 1961 (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Η πολιτική της Μόσχας έναντι της Ρουμανίας στην πρώιμη ψυχροπολεμική περίοδο είχε ως βασικό στόχο τη δορυφοροποίηση της χώρας. Η προσάρτηση των ρουμανικών επαρχιών της Βεσσαραβίας και της Βόρειας Μπουκοβίνας στη Σοβιετική Ένωση οριστικοποιήθηκε με την υπογραφή της ρουμανοσοβιετικής συνθήκης στο Παρίσι το Φεβρουάριο του 1947. Η αποχώρηση του Κόκκινου Στρατού από τη Ρουμανία το 1958 οφείλεται μάλλον στο γεγονός ότι η γεωστρατηγική αξία της χώρας θεωρείτο από τη σοβιετική ηγεσία ήσσονος σημασίας, αφού η χώρα βρισκόταν μακριά από τη Δύση (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

- ***Η δεύτερη φάση του ψυχρού Πολέμου (1962-1974 περίπου)***

Η επίσκεψη του προέδρου Νίξον στη Ρουμανία το 1968, η πρώτη επίσκεψη αμερικανού προέδρου σε χώρα της Ανατολικής Ευρώπης μετά το τέλος του Β Παγκοσμίου Πολέμου, ήρθε να επιβεβαιώσει τη σταδιακή χειραφέτηση του Βουκουρεστίου από το σοβιετικό εναγκαλισμό. Το καθεστώς Τσαουσέσκο όμως δεν ήρθε ποτέ σε ανοικτή ρήξη με το Κρεμλίνο. Ίσως διότι η εμπειρία της Ουγγαρίας το 1956 και η εισβολή των σοβιετικών τανκς στη Πράγα το 1968 επιβεβαίωσαν με δραματικό τρόπο τη βούληση της Μόσχας να καταστείλει εν τη γενέσει τους τις τάσεις χειραφέτησης που εκδηλώνονταν σε ανατολικοευρωπαϊκές χώρες (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Οι σχέσεις της ΕΣΣΔ με τη Βουλγαρία ήταν ιδιαίτερα στενές καθ'όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, όπως φανερώνει η δήλωση του Λεονίντ Μπρέζνιεφ το 1967 ότι οι βουλγαροσοβιετικές σχέσεις αποτελούν “υπόδειγμα για το σοσιαλιστικό διεθνισμό στην πράξη”. Η Σόφια υπήρξε πιστός σύμμαχος της Μόσχας και δεν αμφισβήτησε ποτέ τις επιλογές της σοβιετικής ηγεσίας. Το καθεστώς του Ζίβκοφ, που παρέμεινε στην εξουσία 35 χρόνια, δεν δίστασε να συνδράμει στρατιωτικά τον Κόκκινο Στρατό στην κατάπνιξη του μεταρρυθμιστικού κινήματος της Άνοιξης της Πράγας το 1968 (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

- ***Η τρίτη φάση του ψυχρού Πολέμου (1974-1987 περίπου)***

Το 1979 η εισβολή στο Αφγανιστάν και η κήρυξη του στρατιωτικού νόμου στην Πολωνία το 1981 μετατόπισαν το ενδιαφέρον του Κρεμλίνου προς την Κεντρική Ευρώπη και την Κεντρική Ασία. Τα Βαλκάνια πλέον δεν αποτελούσαν το σημαντικότερο πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων. Κάπως έτσιλοιπόν, η Σοβιετική Ένωση σταμάτησε να παρεμβαίνει στη περιοχή με την άσκηση της πολιτικής της. Στη δεκαετία του 1980 είχε πλέον καταστεί σαφές πως ο μοναδικός πιστός σύμμαχος της Μόσχας στα Βαλκάνια ήταν η Βουλγαρία. Η Ρουμανία ακολουθούσε μία αυτονομημένη πορεία, ενώ στον αντίποδα η Αλβανία ήταν πολιτικά απομονωμένη και η Γιουγκοσλαβία πρωτοστατούσε στο κίνημα των Αδεσμεύτων (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Η ήττα των Σοβιετικών από τους μουσουλμάνους Αφγανούς αντάρτες υπήρξε ανάλογη με την αμερικανική ήττα στο Βιετνάμ. Ακριβώς εκείνα τα χρόνια ο νέος ηγέτης της Σοβιετικής Ένωσης Μιχαήλ Γκορμπατσόφ, βλέποντας ότι ο ανταγωνισμός των εξοπλισμών είχε οδηγήσει τη χώρα του σε οικονομικό αδιέξοδο, προσπάθησε να συνδιαλλαγεί με τις ΗΠΑ με σκοπό μια νέα παγκόσμια ισορροπία συνύπαρξης. Με τις διασκέψεις κορυφής στο Ρέικιαβικ της Ισλανδίας, το 1986, και στην Ουάσινγκτον, το 1987, επήλθε το τέλος του ψυχρού Πολέμου.

1.4 Η στάση της Μόσχας μετά τον Ψυχρό Πόλεμο

Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου σηματοδοτείται και η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991. Το καθεστώς οικονομίας και πολιτικής άλλαξε ριζικά τόσο για την Ρωσία όσο και για τις χώρες των Βαλκανίων. Η οικονομία της χώρας γνώρισε μεγάλη παρακμή, έχασε το πολιτικό της κύρος και την ικανότητά της να συμμετέχει με επιρροή στις εξελίξεις σε διεθνές και παγκόσμιο επίπεδο. Παρόλα αυτά δεν έχασε το ηθικό της, αλλά αντίθετα κατέβαλλε κάθε δυνατή προσπάθεια ανασυγκρότησης και βελτίωση της οικονομίας της (Γκόδιας Κωνσταντίνος, 2016). Πέρασαν περίπου τρία χρόνια (1993) μέχρι να αρχίσουν να διαφαίνονται με σχετική συνέπεια το δόγμα, οι κατευθύνσεις και οι στόχοι της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. Έκτοτε, οι βασικές

αρχές της δεν έχουν μεταβληθεί επί της ουσίας, παρά τις αλλαγές στην ηγεσία της χώρας που ακολούθησαν (HeadleyJames, 2008). Έτσι τελικά ενεπλάκη εκ νέου στην αγορά και βρήκε και πάλι θέση στο Βαλκανικό χώρο (Γκόδιας Κωνσταντίνος, 2016). Ο βραβευμένος με Νόμπελ ειρήνης (1990) Μιχαήλ Σεργκέγιεβιτς Γκορμπατσώφ, ήταν ηγέτης και πρόεδρος της Σοβιετικής Ένωσης από το 1985 μέχρι την κατάρρευση αυτής το 1991. Οι πολιτικές μεταρρυθμίσεις που ακολούθησε ήταν αυτές που σηματοδότησαν το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την πολιτική υπεροχή του Κομμουνιστικού κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης. Τόσο ο ίδιος, όσο και μετέπειτα ο πρώτος πρόεδρος της Ρωσικής Ομοσπονδίας Μπορίς Γιέλτσιν (1991-1999), προσπάθησαν να προσδώσουν στη χώρα μια φιλελεύθερη εξωτερική πολιτική δυτικού χαρακτήρα. Αυτή η πολιτική τελικά οδήγησε σε ακραίο και άκρατο φιλελευθερισμό, ο οποίος με τη σειρά του οδήγησε δεκάδες εκατομμύρια Ρώσους σε ακόμα χειρότερη κατάσταση (Encyclopaedia Britannica, 2018). Ο πρώτος υπουργός εξωτερικών, Αντρέι Κοζιρέφ (1991-1996) ακολούθησε πιστά αυτή την εξωτερική πολιτική, γεγονός που επηρέασε καθοριστικά την ταυτότητα της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, όπως αυτή γνωστοποιείται μέχρι σήμερα (Γκόδιας Κωνσταντίνος, 2016). Ο Κοζιρέφ υποστήριζε τον φιλελεύθερο καπιταλισμό που θα άνοιγε τις αγορές και θα διέυρνε τις συνεργασίες με καπιταλιστικές οικονομίες. Δηλαδή, είχε θέσει ως προτεραιότητα της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής να καταστεί μέλος της δυτικής κοινότητας μέσω των στρατηγικών συνεργασιών με τη Δύση (HeadleyJames, 2008). Παρά τις προσπάθειες όμως για εσωτερική αναδιοργάνωση και οικονομική ανάπτυξη το οικονομικό μοντέλο που επιλέχτηκε στάθηκε ολέθριο, καταρράκωσε τις οικονομικές δομές της χώρας και ενέτεινε την φτώχεια και τη δυστυχία (Γκόδιας Κωνσταντίνος, 2016).

Συγκεκριμένα, η αναγκαία εσωστρέφεια κατά την ανασυγκρότηση του ρωσικού κράτους ήταν που οδήγησε στην οικονομική της κατάρρευση, στην αποδυνάμωση των σχέσεων με τα νεοδημιουργηθέντα κράτη του μετασοβιετικού χώρου και τελικά στη παρακμή της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών (ΚΑΚ). Αυτό το γεγονός είχε ως αποτέλεσμα την κατάληψη της Βαλκανικής χερσονήσου από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το NATO στην προσπάθειά τους να σταθεροποιήσουν και πάλι τα πρώην σοβιετικά κράτη μετά την πτώση του κομμουνισμού και να τα εντάξουν στην οικογένειά τους (Γκόδιας Κωνσταντίνος, 2016). Ωστόσο, αυτή η εξέλιξη δυσαρέστησε τη ρωσική πλευρά διότι εναντιωνόταν στα στρατηγικά της συμφέροντα και έτσι αποφάσισε να ακολουθήσει μια ρεαλιστικότερη εξωτερική

πολιτική που είχε ως στόχο: τη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας, τη διασφάλιση της περιφερειακής υπεροχής της Ρωσίας έναντι των συνορευόντων κρατών της πρώην ΕΣΣΔ, τη διαφύλαξη του πυρηνικού της οπλοστασίου, την οικονομική ανάπτυξη και ιδιαίτερος μέσω της συμμετοχής στη G-7 και την διατήρηση της θέσης της ως μεγάλη δύναμη στο διεθνές σύστημα (LynchAllenC., 2004)

Έπειτα από 27 χρόνια η Ρωσία απέκτησε και πάλι τη δυναμική της, κατάφερε να ισχυροποιήσει ξανά την θέση της στο διεθνές προσκήνιο και να θεωρείται σε όλους τους τομείς υπολογίσιμη δύναμη. Κάπως έτσι διαμορφώθηκε η βελτίωση και η ανάκαμψη του κράτους, όμως έχασε την επιρροή της στα εξωτερικά δρώμενα των Βαλκανίων. Το μοναδικό κέρδος της στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων είναι η εκ νέου ενεργειακή της διεϊσδυση και η ανάπτυξη οικονομικών δεσμών με τις χώρες της περιοχής (Γκόδιας Κωνσταντίνος, 2016).

Ωστόσο, η ρωσική επικράτεια στα Βαλκάνια εξακολουθεί να αποτελεί γεγονός, κυρίως μέσω της ελεύθερης πρόσβασής τους στα στενά του Βοσπόρου και των Δαρδενελλίων και με το διάδρομο των ρωσικών αγωγών ενέργειας προς τα Βαλκάνια και γενικότερα την Ευρώπη. Οι βαλκανικές χώρες είναι ήδη βασικοί αγοραστές ενέργειας από την Ρωσία. Εξάλλου, βάσει των στρατηγικών που ακολουθούνται παγκοσμίως, με τις ενεργειακές συμφωνίες ακολουθούν και συμφωνίες άλλου είδους όπως εμπορικές, στρατιωτικές, διπλωματικές κλπ. Επιπλέον μέσα σε όλα η Ρωσία διαθέτει και τεράστια πολεμική βιομηχανία (Γκόδιας Κωνσταντίνος, 2016).

Πάντως, αν και η Ρωσία έχει χάσει την κυρίαρχη εξουσία της τόσο στα Βαλκάνια όσο και στις χώρες του τέως Ανατολικού Μπλόκ, κυρίως εξαιτίας του επανακαθορισμού των συνόρων της με επακόλουθο τη δημιουργία νέων κρατών, τα Βαλκάνια ήταν και θα συνεχίσουν να είναι χώρος στρατηγικής για αυτήν. Η γεωγραφική πραγματικότητα όμως, επιβάλλει στη Μόσχα να στραφεί προς τη Βαλκανική Χερσόνησο. Αυτή αποτελεί χερσαία γέφυρα των ενεργοφόρων περιοχών της Ρωσίας και των χωρών κατανάλωσης της Δυτικής και Κεντρικής Ευρώπης. Τέλος, παρά το ελλειπές πρόγραμμα μακροχρόνιου σχεδιασμού και ευκρίνειας στόχων, οι προτεραιότητες της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής αποσκοπούν στην διατήρηση της ρωσικής επιρροής στα Βαλκάνια (Γκόδιας Κωνσταντίνος, 2016).

Κεφάλαιο 2: Η πρώτη περίοδος Ρωσικής Πολιτικής στα Βαλκάνια

2.1 Ο ρόλος της Ρωσίας στα Βαλκάνια

Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης δημιουργήθηκαν σύμφωνα με τον ενδεδειγμένο προσανατολισμό της εξωτερικής πολιτικής του νεοσύστατου ρωσικού κράτους δύο διαφορετικές σχολές σκέψης (ShireenHunter, 1993). Η ευρωατλαντική υπήρξε η πρώτη σχολή, η οποία αποσκοπούσε σε στενότερες συνεργασίες με τη Δύση και υποστήριζε την εκδυτικοποίηση της Ρωσίας. Στην ιδεολογία αυτής της σχολής ανήκε και ο υπουργός Εξωτερικών Αντρέι Κόζιρεφ, ο οποίος προσπάθησε να βελτιώσει τις σχέσεις της χώρας με τις Ηνωμένες Πολιτείες, τη Δυτική Ευρώπη και τους περιφερειακούς οργανισμούς (ΟΑΣΕ, Συμβούλιο της Ευρώπης) (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Στον αντίποδα βρέθηκε δεύτερη σχολή σκέψης, η ευρωασιατική. Η ιδεολογία αυτής της σχολής θεωρούσε απαραίτητη την παρουσία της Ρωσίας στην Ευρασιατική περιοχή μιας και αποτελούσε μεγάλη δύναμη που όφειλε να υπερασπιστεί τα εθνικά της συμφέροντα στο γεωπολιτικό χώρο της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και ακόμα και πέρα από αυτήν. Η άποψη που επικρατούσε ήταν πως η Ρωσία ήταν ικανή να ακολουθήσει μια αυτόνομη εξωτερική πολιτική λόγω της «μοναδικότητάς» (spetsifika) της στο διεθνές σύστημα, άποψη που επικαλέστηκαν οι υποστηρικτές της ευρασιατικής σχολής (LoBobo, 2002). Το υπουργείο Άμυνας, το κομμουνιστικό κόμμα και οι διάφορες υπερεθνικιστικές οργανώσεις αποτέλεσαν τους κυριότερους φορείς της ευρωασιατικής προσέγγισης (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 με την ρήξη της ΕΣΣΔ επήλθε και το τέλος του διπολισμού, που τελικά στάθηκε αιτία υπονόμευσης των κομμουνιστικών καθεστώτων σε Ρουμανία και Βουλγαρία. Το γεγονός αυτό οδήγησε την Μόσχα σε απόληση των γεωπολιτικών της ερεισμάτων στην περιοχή και κατά αυτό το τρόπο η ισχύς στα Βαλκάνια άλλαξε ριζικά. Επιπλέον, το Κρεμλίνο αναγκάστηκε να επικεντρώσει την προσοχή του στις εθνοτικές συγκρούσεις που καταγράφηκαν στο λεγόμενο εγγύς εξωτερικό (blizhnee zarubezh'e)(Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Λίγο αργότερα, την άνοιξη του 1992 στη τότε νεοσύστατη δημοκρατία της Μολδαβίας ξέσπασε ένα είδος εμφύλιας σύγκρουσης στηχώρα. Η σύγκρουση πραγματοποιήθηκε ανάμεσα στους ρουμανόφωνους και σλαβόφωνους κατοίκους του κράτους. Αφορούσε στην αναγνώριση της επίσημης γλώσσας από την πολιτική οντότητα στο Κισινάου, η οποία ήθελε να επιβάλει ως επίσημη γλώσσα του μολδαβικού κράτους τα ρουμανικά. Την ίδια περίοδο εξαιτίας της επικρατούσας αντίληψης για επερχόμενη ένωση της Ρουμανίας με τη Μολδαβία τα κυβερνητικά στρατεύματα ήρθαν σε μεταξύ τους σύγκρουση. Οι εντάσεις μεταξύ της Μολδαβίας και της αποσχισθείσας Υπερδνειστερίας² οδήγησαν σε στρατιωτική σύγκρουση που ξεκίνησε τον Μάρτιο του 1992. Ωστόσο δεν είχε μεγάλη διάρκεια και ολοκληρώθηκε στις 21 Ιουλίου του ίδιου έτους χάρη στην επιβολή μια συμφωνίας εκεχειρίας από το Κρεμλίνο μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών - συμφωνία που προέβλεπε επίσης και την αποστολή μίας ρωσικής ειρηνευτικής δύναμης (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Οι ρωσικές δυνάμεις που σταθμεύουν στην Υπερδνειστερία απαριθμούν περίπου 1,200 στρατιώτες, ενώ έφτασε τους 3,000 το 1998. Στην πραγματικότητα, η αποσχισμένη δημοκρατία της Υπερδνειστερίας είναι το τελευταίο προπύργιο του ρωσικού στρατού στη περιοχή των Βαλκανίων. Τον Μάιο του 1993, ο τότε διοικητής της 14ης Στρατιάς που βρισκόταν στην Υπερδνειστερία, Αλεξάντερ Λέμπεντ, εξέφρασε την άποψη ότι «η συγκεκριμένη περιοχή είναι το κλειδί για την παρουσία της Ρωσίας στη Βαλκανική Χερσόνησο και αν αποχωρήσουν οι ρωσικές δυνάμεις τότε θα παύσει η Μόσχα να ασκεί επιρροή στην ευρύτερη περιοχή» (AnneliGabanyi, 2007). Από τότε, η αποσχισμένη δημοκρατία της Υπερδνειστερίας εξακολουθεί να βρίσκεται εκτός ελέγχου της μολδαβικής κυβέρνησης και διαφυλάσσει την αμέριστη υποστήριξη της Μόσχας (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Η Ρωσία αποτελεί την μεγαλύτερη χώρα του πλανήτη με έκταση που αγγίζει τα 17 εκατομμύρια χιλιόμετρα. Καταλαμβάνει ένα μεγάλο μέρος της ανατολικής Ευρώπης και ολόκληρη τη βόρεια Ασία. Συνορεύει με πολλές χώρες της Ευρώπης, το Καζακστάν, τη Μογγολία, την Κίνα και τη Βόρεια Κορέα.

Η Ρωσία ήδη από τον 17^ο αιώνα προσπαθεί να ενισχύσει την παρουσία της στα Βαλκάνια, κυρίως μέσω του ενεργειακού τομέα, με την επέκταση του αγωγού Turkish Stream που θα διαπερνά από τα Σκόπια στην κεντρική Ευρώπη. Οι Ρώσοι

---

²Η Υπερδνειστερία είναι ένα μεσόγειο κράτος που έγινε αυτόνομη πολιτική οντότητα το 1924 με την διακήρυξη της Μολδαβικής ΑΣΣΔ. Βρίσκεται ανατολικά του Δνειστερου ποταμού και κατοικείται κυρίως από Ρώσους και Ουκρανούς.

γενικότερα προσπαθούν με κάθε τρόπο να επηρεάζουν τα δρώμενα της Βαλκανικής περιοχής. Προκειμένου να πετύχει τους στόχους της επιμένει πως η αποσταθεροποίηση των Βαλκανίων με τη διάλυσή τους αποτελεί σχέδιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του NATO και της Αλβανίας, οι οποίες έχουν ενώσει τις δυνάμεις τους με σκοπό να υπάρξει φιλοαλβανική κυβέρνηση στα Σκόπια. Εξάλλου, η περιοχή των Βαλκανίων είναι σημαντική για τη Ρωσία, καθώς ήθελε να κατασκευάσει τον αγωγό South Stream τα σχέδια υλοποίησης του οποίου κατέρρευσαν το 2014 (Καπαντζάκη Ρωζάνη, 2018).

Γενικότερα, αυτό που συνδέει την Ρωσία με τα Βαλκάνια είναι η κοινή ιστορία και οι θρησκευτικοί δεσμοί της Ορθοδοξίας, ενώ η γεωγραφική θέση των Βαλκανίων αποτελεί στρατηγικό σημείο μεταξύ της Δύσης και της Ρωσίας. Οι κινήσεις από την πλευρά της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του NATO για ενσωμάτωση Βαλκανικών χωρών στην οικογένειά τους έχει προκαλέσει απανωτές αντιδράσεις από την ρωσική πλευρά. Υποστηρίζει πως με αυτή την ένταξη διαταράσσονται οι σχέσεις της με τα Βαλκάνια και πλήττονται τα συμφέροντα της. Έτσι, προκειμένου να αντιδράσει στην επικείμενη ένταξη Βαλκανικών χωρών στην Δύση, ασκεί ισχυρή εξωτερική πολιτική για να αποπροσανατολίσει τα ενδιαφερόμενα κράτη. Ένα μέσο που χρησιμοποιεί για την επίτευξη αυτού του στόχου είναι η οικονομία και η ενέργεια που μπορεί να προσφέρει. Παρόλα αυτά, η πορεία για ισχυροποίηση της παρουσίας στα Βαλκάνια δεν εξαρτάται μόνο από την στάση και την αποφασιστικότητα της Ρωσίας αλλά και από την πρόθεση των υπολοίπων δρώντων στην περιοχή. Για παράδειγμα, η ΕΕ και το NATO σκοπεύουν να εκμεταλλευτούν την περιοχή για την εξυπηρέτηση των δικών τους συμφερόντων (Καπαντζάκη Ρωζάνη, 2018).

Ο ρόλος της Ρωσίας στα Βαλκάνια είναι αμφιλεγόμενος και πολλές φορές κατακριτέος, καθώς δεν έχει ξεκαθαρίσει πλήρως την στάση της εξωτερικής πολιτικής που ασκεί στην περιοχή των Βαλκανίων. Αυτό που έχει καταστήσει σαφές όμως είναι το ενδιαφέρον της για συμμετοχή στις πολιτικές εξελίξεις της περιοχής. Ακολουθεί μια αδιάλλακτη πολιτική στο χώρο της διπλωματίας με την οποία καταφέρνει να προσεγγίσει τα συμφέροντα των χωρών, κυρίως των δυτικών Βαλκανίων και να εξυπηρετήσει τα δικά της. Ένα τέτοιο παράδειγμα, όπως προαναφέρθηκε, είναι η προσφορά ενέργειας που μπορεί να παρέχει.

2.2 Σχέσεις Ρωσίας-Γιουγκοσλαβίας

Η Γιουγκοσλαβία αποτέλεσε μια ένωση των νοτιοσλαβικών λαών που σχηματίστηκε μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτό που την χαρακτήριζε ήταν ποικιλία από εθνικούς πληθυσμούς, θρησκείες, κουλτούρες και παραδόσεις. Θεωρήθηκε κράτος της Ευρώπης στο δυτικό μέρος των Βαλκανίων κατά το μεγαλύτερο διάστημα του 20^{ου} αιώνα (1918-1991). Το Βασίλειο των Σερβών, Κροατών και Σλοβένων, όπως ονομάστηκε την πρώτη περίοδο, ήταν κοινή πρωτοβουλία των εν λόγω χωρών για τη δημιουργία μιας ισχυρής κρατικής οντότητας. Αυτή η επιθυμία ενισχύθηκε και βρήκε πρόσφορο έδαφος με το «Κίνημα των Ιλλυρίων»³, ενώ το Βασίλειο κέρδισε διεθνή αναγνώριση μετά τη Διάσκεψη των Πρεσβευτών στο Παρίσι στις 13 Ιουλίου του 1922. Εφτά χρόνια αργότερα και συγκεκριμένα στις 3 Οκτωβρίου του 1929 μετονομάστηκε σε Βασίλειο της Γιουγκοσλαβίας, το οποίο τελικά διαλύθηκε στις 6 Απριλίου του 1941 από τις δυνάμεις του Άξονα. Η πολιτική αστάθεια της περιοχής εκείνη την περίοδο ανάγκαζε το Βασίλειο να υφίσταται συνεχείς εσωτερικές μεταρρυθμίσεις. Έτσι, το 1943 ανακηρύχθηκε σε Δημοκρατική Ομοσπονδιακή Γιουγκοσλαβία, ονομασία που πολύ γρήγορα καταργήθηκε και τη θέση της πήρε η Ομοσπονδιακή Λαϊκή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας το 1946. Τελικά, το 1963, η χώρα μετονομάστηκε για ακόμη μια φορά σε Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας (ΣΟΔΓ), ονομασία που κράτησε μέχρι και την ολοκληρωτική της διάλυση μετά την οικονομική και πολιτική κρίση του 1980 και την άνοδο του εθνικισμού. Αυτό το γεγονός τελικά χώρισε τις έξι Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες της ΣΟΔΓ στις επιμέρους δημοκρατίες (Σ.Δ. Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, Κροατίας, Σκοπίων, Μαυροβουνίου, Σλοβενίας και Σερβίας) και οδήγησε σε ρήξη και πόλεμο μεταξύ τους για την διευθέτηση των συνόρων τους (Wikipedian.d.).

Από τη δική του σκοπιά το σοβιετικό υπουργείο εξωτερικών αρχικά θεώρησε τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας ως γεγονός ήσσονος σημασίας. Για αυτό το λόγο, το Κρεμλίνο δεν επέδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για τη σύγκρουση μεταξύ των σλοβενικών δυνάμεων και του ομοσπονδιακού στρατού που ξέσπασε το καλοκαίρι του 1991. Η στάση της Μόσχας στη σύγκρουση μεταξύ Σερβίας και Κροατίας το φθινόπωρο του

---

³ Κίνημα ρομαντισμού του 1830 που έλαβε χώρα στην Κροατία, την Σλοβενία και την Δαλματία. Βασίστηκε σε μια Νοτιοσλαβική και Πανσλαβιστική αντίληψη και οι εθνικές, κοινωνικές και πολιτικές του ιδέες ήταν προχωρημένες για την εποχή.

1991 ήταν εξίσου εξαιρετικά περιορισμένη, καθώς η Σοβιετική Ένωση βρισκόταν στα πρόθυρα της διάλυσης της (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Εικόνα 1. Η Γιουγκοσλαβία του 1992

[Πηγή: <https://www.pemptousia.gr/2015/02/ta-krati-tis-valkanikis/>]

Το Κρεμλίνο της Μόσχας άρχισε να δείχνει έντονο ενδιαφέρον για την πρώην Γιουγκοσλαβία μετά το 1992, μόλις η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι Ηνωμένες Πολιτείες ξεκαθάρισαν την θέση τους για ενεργή συμμετοχή στην περιοχή. Η κυβέρνηση Γιέλτσιν δεν δίστασε να διαφοροποιηθεί από την πολιτική της Δύσης στη βοσνιακή κρίση. Η Μόσχα κράτησε ιδιαίτερα αρνητική στάση στις προσπάθειες της Ουασιγκτον για άρση του εμπάργκο όπλων υπέρ των Μουσουλμάνων της Βοσνίας κατά την περίοδο 1993-1994 (Μάνος Καραγιάννης, 2013). Το Φλεβάρη του 1994, ο πρόεδρος Γιέλτσιν εξέφρασε την ανησυχία του για το γεγονός ότι “ορισμένες χώρες επιθυμούν τον αποκλεισμό της Ρωσίας από τις διαβουλεύσεις για την επίλυση του βοσνιακού προβλήματος” και διακήρυξε τη βούληση της Μόσχας να αναλάβει “ενεργό ρόλο” στην προσπάθεια εξεύρεσης ειρηνικής λύσης (RadioRossii, 1994). Τον Αύγουστο του 1995, η Μόσχα καταδίκασε ανοιχτά τους Νατοϊκούς βομβαρδισμούς εναντίον των σερβικών και βοσνιακών δυνάμεων (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Παρά τις εξελίξεις αυτές, οι ένοπλες δυνάμεις της Ρωσίας κλήθηκαν τον Ιανουάριο του 1996 να συμμετάσχουν στην ειρηνευτική δύναμη της IFOR (αργότερα και στην Δύναμη Σταθεροποίησης, SFOR). Με αυτή την συμμετοχή αναγνωριζόταν ο ρόλος

του Κρεμλίνου ως μεσολαβητής για την επίλυση της βοσνιακής κρίσης, καθώς επίσης η Μόσχα απέκτησε και πάλι το κύρος της ανάμεσα στους σερβικούς πληθυσμούς.

Την περίοδο που οι ρωσικές δυνάμεις εντάχθηκαν στην Δύναμη Εφαρμογής (IFOR) το NATO δεν σταμάτησε να επεμβαίνει στο πολιτικό σύστημα της Ρωσίας. Αυτό τότε χαρακτηριζόταν από έντονες ιδεολογικές αντιπαραθέσεις, για αυτό το λόγο οι εντάσεις όχι μόνο δεν μειώθηκαν, αλλά αντίθετα διατηρήθηκαν στα ίδια επίπεδα. Η ευρασιατική προσέγγιση άρχισε να κυριαρχεί στα κέντρα λήψης αποφάσεων αμέσως μόλις μειώθηκε η επιρροή των φιλοδυτικών δυνάμεων της ευρωατλαντικής σχολής. Η δήλωση του Ανατόλι Τσουμπάις, τότε αντιπροέδρου της ρωσικής κυβέρνησης, ότι “μαζί με του Σερβοβόσνιους, βομβαρδίζετε και τους Ρώσους μεταρρυθμιστές” αποκαλύπτει το κλίμα έντασης που επικρατούσε εκείνη την περίοδο ανάμεσα στους υποστηρικτές των δύο διαφορετικών σχολών σκέψης (NorrisJohn, 2005). Οι ευρωασιατιστές άσκησαν σκληρή κριτική στη ρωσική κυβέρνηση για την απροθυμία της να συνδράμει στρατιωτικά τους “Σέρβους αδελφούς” (CviicChristopher, 1995).

Οι γεωπολιτικοί παράγοντες ήταν που όρισαν τη στάση της Μόσχας στη βοσνιακή κρίση, χωρίς ωστόσο να επηρεαστούν οι ιστορικοί και πολιτιστικοί δεσμοί που είχαν συνάψει Ρωσία και Σερβία, οι οποίοι τελικά παρέμειναν αδιαμφισβήτητα ισχυροί. Η Βαλκανική Χερσόνησος αντιμετωπίστηκε ως τμήμα του λεγόμενου «μέσου εξωτερικού» από ένα μεγάλο κομμάτι της ρωσικής πολιτικής ελίτ. Δηλαδή ένας ενδιάμεσος χώρος μεταξύ της Ρωσίας και της Δύσης. Την περίοδο που η Μόσχα έχανε την επιρροή της στην Ανατολική Ευρώπη, κυρίως μετά την διάλυση της Συνθήκης Φιλίας, Συνεργασίας και Αμοιβαίας Βοήθειας (Σύμφωνο της Βαρσοβίας) και την απομάκρυνση των σοβιετικών στρατευμάτων, άλλες εξωτερικές δυνάμεις ξεκίνησαν να δείχνουν το ενδιαφέρον τους για τις εξελίξεις στα Βαλκάνια (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Η Μόσχα προκειμένου να ισχυροποιήσει την θέση της στα Βαλκάνια ανέλαβε προστατευτικό ρόλο για τους σλαβικούς και ορθοδόξους λαούς της περιοχής. Η στρατηγική της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής στα Βαλκάνια κατά τη περίοδο 1993-1995 στάθηκε αφορμή να λάβει η χώρα οικονομική βοήθεια από δυτικές κυβερνήσεις και διεθνείς χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, κάτι που της απέφερε κέρδη σε μια κρίσιμη οικονομική περίοδο για τη χώρα. Επιπλέον, η Μόσχα με τη στάση της κατάφερε να καταστεί προνομιακός συνομιλητής της ΕΕ και των ΗΠΑ με απτά οικονομικά ανταλλάγματα (GordonMichael, 1997).

Ο ρόλος της ρωσικής κυβέρνησης στα Βαλκανικά ταικτόμενα δοκιμάστηκε μετά την πτώση του χρηματιστηρίου της Μόσχας το 1998 εξαιτίας της οικονομικής κρίσης της χώρας. Η αδυναμία της κυβέρνησης του Γιέλτσιν για οικονομικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις ανάγκασε τη χώρα να ακολουθήσει μια πολιτική εσωστρέφειας. Ακόμα, η ρωσική κυβέρνηση περιόρισε το ενδιαφέρον της για τα Βαλκάνια λόγω της δημιουργίας ενός de facto ανεξάρτητου τσετσενικού κράτους στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990 (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Η συμφωνία του Ντέιτον, το Νοέμβριο του 1995, ήταν αυτή που έθεσε τέλος στην αιματηρή διαμάχη στη Βοσνία και έβαλε τις βάσεις για τη δημιουργία του σημερινού κράτους της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης. Είχαν καταβληθεί μέχρι τότε πολλές προσπάθειες της διεθνούς κοινότητας για την ειρήνευση στον εμφύλιο της Βοσνίας που διήρκεσε από το 1992 έως και το 1995. Η συμφωνία αυτή όμως καταλάγιασε τα εθνικιστικά πάθη στην πρώην Γιουγκοσλαβία προσωρινά. Το καθεστώς του Βελιγραδίου άσκησε σοβαρές πιέσεις στην Αλβανία και το Κόσοβο και προκάλεσε συγκρούσεις και αναταραχές. Η Ρωσία, που τότε διατηρούσε το δικαίωμα αρνησικυρίας, παρακολουθώντας τις εχθροπραξίες του NATO κατά της Σερβίας, με τον βομβαρδισμό της χώρας το 1999, καταδίκασε αυτή τη πράξη ως πράξη καταπάτησης της διεθνούς νομιμότητας (BoothKen, 2001). Η ρωσική πολιτική ηγεσία αιφνιδιάστηκε από την σκόπιμη κατά βούληση δράση του NATO σε ολόκληρη την υφήλιο. Το Κρεμλίνο όμως δεν είχε άλλα περιθώρια αντίδρασης γιατί ήταν πλέον εμφανές πως η οικονομία της χώρα εξαρτιόταν από την αρωγή της Δύσης, ενώ παράλληλα οι ρωσικές ένοπλες δυνάμεις είχαν χάσει τη δυναμική τους. Παρόλα αυτά, η ρωσική ηγεσία δεν ανέμενε τις εξελίξεις αλλά αντίθετα μετά τον πόλεμο στο Κόσοβο επιχείρησε να ασκήσει συντονισμένες πιέσεις με την βοήθεια του Πεκίνου. Αυτές οι πιέσεις τελικά ευδοκίμησαν, καθώς στην απόφαση 1244 του Συμβουλίου Ασφάλειας του ΟΗΕ αναφέρεται ρητά πως το Κόσοβο ανήκει στη σερβική επικράτεια. Παρά τις προσπάθειες της Ρωσίας να διασφαλίσει της σχέσης της με τα Βαλκάνια, ο πόλεμος του Κοσόβου προκάλεσε ένα μεγάλο ψυχολογικό ρήγμα μεταξύ Ρωσίας και Δύσης, οι συνέπειες του οποίου έγιναν αντιληπτές λίγα χρόνια αργότερα (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Η αδυναμία του Κρεμλίνου να διατηρήσει τουλάχιστον μία συμβολική στρατιωτική παρουσία στην πρώην Γιουγκοσλαβία έγινε αντιληπτή με την αποχώρηση των ρωσικών ειρηνευτικών δυνάμεων από τη Βοσνία τον Ιούνιο του 2003 και από το Κόσοβο ένα μήνα αργότερα. Εντούτοις, η Ρωσία εξακολουθούσε να αποτελεί

σημαντικό μέλος της Ομάδας Επαφής για τη διευθέτηση του καθεστώτος του Κοσόβου. Η κυβέρνηση Πούτιν υπήρξε υπερασπιστής της διεθνούς έννομης τάξης και υποστήριξε ένθερμα την εδαφική ακεραιότητα της Σερβίας. Η Ρωσία υπό την ιδιότητα μέλους της Ομάδας Επαφής, το Νοέμβριο του 2005, διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην επίλυση του κοσοβαρικού θέματος. Διαβεβαίωσε πως η περιοχή δεν θα επέστρεφε στην παλαιότερη κατάσταση (*status quo ante*) και δεν θα διαμελιζόταν μεταξύ Αλβανών και Σέρβων, αρκεί οι ενέργειες για την επίλυση του προβλήματος να είναι κατευθυντήριες και συγχρονισμένες. Τελικά το Φλεβάρη του 2006 ξεκίνησαν οι διαπραγματεύσεις για την οριστική επίλυση του κοσοβικού ζητήματος (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Το έτος 2001 είχε παρατηρηθεί μια αναταραχή στις σχέσεις της Ρωσίας με την Αμερική. Αυτή ήρθε να αποκατασταθεί όμως μετά το συμβάν της 11ης Σεπτεμβρίου του 2001 όπου έπρεπε να ενώσουν τις δυνάμεις τους για την καταπολέμηση της ισλαμικής τρομοκρατίας. Παρόλα αυτά, αυτή η συνεργασία προκάλεσε τριβές μεταξύ της Μόσχας και της Ουάσινγκτον. Η αμερικανική πλευρά εκμεταλλευόμενη την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας διείσδυσε στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία και δημιούργησε βάσεις στο Ουζμπεκιστάν και στο Κιργιστάν. Από αυτό το γεγονός φάνηκε η απουσία της ρωσικής επιρροής στον πρώην σοβιετικό Νότο (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Η Μόσχα βλέποντας την ένταξη των πρώην κομμουνιστικών κρατών στο NATO το 1999 και το 2004 θεώρησε πως μια προσπάθεια περικύκλωσης της Ρωσίας από φιλοαμερικανικά κράτη ήταν γεγονός. Παράλληλα, η κυβέρνηση Πούτιν υιοθέτησε το 2000 ένα νέο στρατιωτικό δόγμα που αναφέρεται ρητά στην απειλή της Νατοϊκής διείσδυσης στην πρώην ΕΣΣΔ (*Rossiskaya gazeta*, 2000). Μετά το 2005 το Κρεμλίνο ξεκαθάρισε την στάση της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής για επιρροή στην Ανατολική και Νοτιοανατολική Ευρώπη. Λίγο αργότερα το 2007 εξέφρασε την ανησυχία του για διαταραχή της σταθερότητας της περιοχής από τις ΗΠΑ (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Το 2007 η σερβική κυβέρνηση απέρριψε το Σχέδιο Αχτσάρι και ήταν εμφανές πως η Ουάσινγκτον προσανατολιζόταν προς τη μονομερή αναγνώριση της ανεξαρτησίας του Κοσόβου. Από την άλλη πλευρά η Μόσχα εξακολουθούσε να υποστηρίζει την εδαφική ακεραιότητα της Σερβίας. Θεωρούσε πως με την ανεξαρτητοποίηση του Κοσόβου παραβιάζεται η αρχή του απαραβίαστου των Ευρωπαϊκών συνόρων και

κατ' επέκταση η ρωσική ασφάλεια. Επιπλέον, μια πιθανή γεωπολιτική ανακατάταξη ήταν πιθανό να βλάψει τα ρωσικά συμφέροντα (Μάνος Καραγιάννης, 2013).

Το Φεβρουάριο του 2008 η διπλωματική αναγνώριση του Κοσόβου από τις ΗΠΑ και τους συμμάχους δημιούργησε νέες ευκαιρίες για τη ρωσική διπλωματία, που απέβλεπε στην συστηματική επανένταξη των ανεξάρτητων δημοκρατιών της Υπερκαυκασίας στη ρωσική σφαίρα επιρροής. Τέλος, τον Αύγουστο του 2008 η ρωσική επέμβαση στη Νότια Οσσετία και η συνακόλουθη διπλωματική αναγνώριση της νότιο-οσσετικής και αμπχαζικής ανεξαρτησίας, ήρθαν να επιβεβαιώσουν με δραματικό τρόπο τις προειδοποιήσεις του Βλαντιμίρ Πούτιν, για μια πιθανή διασύνδεση της περίπτωσης του Κοσόβου με εκείνων των αποσχισμένων δημοκρατιών της Υπερκαυκασίας (Harding Luke, 2008).

2.3 Σχέσεις Ρωσίας-Βουλγαρίας

Οι σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Βουλγαρίας χρονολογούνται εδώ και πολλούς αιώνες και μοιράζονται κοινή ιστορία και κληρονομιά. Το Κυριλλικό αλφάβητο που εμφανίστηκε κατά τη διάρκεια του 9^{ου} αιώνα ήταν δημιούργημα των Κλέμεντ και Ναούμ, οι οποίοι ήταν μαθητές του Κυρίλλου και του Μεθόδιου. Το Κυριλλικό αλφάβητο διαδέχτηκαν αργότερα οι Ορθόδοξες Σλαβικές χώρες ως επίσημο αλφάβητο τους. Ανάμεσα σε άλλα Σλαβικά έθνη στα Βαλκάνια η Ρωσία υποστήριζε πάντα την Βουλγαρία λόγω της Σλαβικής της καταγωγής και αποτέλεσε σπουδαίο σύμμαχο για τη χώρα, ιδιαίτερα στον πόλεμο κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας το 1877 και κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα.

Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η Βουλγαρία έγινε μέλος των δυνάμεων του Άξονα, ωστόσο μόλις οι σοβιετικοί εισέβαλαν στα Βαλκάνια, η Βουλγαρία στράφηκε προς την σοβιετική πλευρά. Ο σοβιετικός Κόκκινος Στρατός υποστήριξε τη Βουλγαρία στα εθνικά της ζητήματα το 1944 – Bulgarian coup d'état – το οποίο έφερε τον κομμουνισμό στην εξουσία. Από το 1945 μέχρι το 1948, η χώρα είχε εδραιωθεί σταθερά στη σοβιετική σφαίρα επιρροής κάτω από τον έλεγχο του Βουλγαρικού Κομμουνιστικού Κόμματος (BCP) το οποίο επόπτευε ένα πρόγραμμα σταλινισμού στα τέλη της δεκαετίας του 1940 και του 1950. Η χώρα εντάχθηκε στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας το 1955 (David Walker & Daniel Gray, 2009).

Η Βουλγαρία εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από τη σοβιετική υποστήριξη. Με τη σοβιετική τεχνική και οικονομική βοήθεια που της παρείχε της επέτρεπε γρηγορότερη εκβιομηχανοποίηση, καθώς επίσης η ΕΣΣΔ προσέφερε στην χώρα ενέργεια και αγορές με αντάλλαγμα τα αγαθά της (Bulent Gokay, 2001). Η Βουλγαρία έλαβε επίσης στρατιωτική βοήθεια μεγάλης κλίμακας και ενίσχυση της αμυντικής της βιομηχανίας από την Σοβιετική Ένωση, λαμβάνοντας περίπου 16,7 δισεκατομμύρια US \$ από το 1946 έως το 1990 (Deborah Sanders, 2014). Η χώρα παρέμεινε μέρος του σοβιετικού μπλοκ μέχρι το 1989, όταν το Βουλγαρικό Κομμουνιστικό Κόμμα άρχισε να απομακρύνεται από την ΕΣΣΔ. Οι πρώτες πολυκομματικές εκλογές διεξήχθησαν το 1990 και το BCP έχασε την εξουσία στις εκλογές το επόμενο έτος.

Την εποχή μετά την ηγεσία του Ζίβκοβ, το πιο αμφιλεγόμενο πρόβλημα της εξωτερικής πολιτικής καθόρισε τη νέα σχέση της Βουλγαρίας με τον παραδοσιακό προστάτη και τον καλύτερο εμπορικό της εταίρο, τη Σοβιετική Ένωση. Αν και οι σχέσεις του Ζίβκοβ με τον Γκορμπατσώφ δεν ήταν τόσο θερμές όσο εκείνες με τους πρώην Σοβιετικούς ηγέτες, η Βουλγαρία εξακολούθησε να εξαρτάται οικονομικά από τη Σοβιετική Ένωση ακόμη και τα χρόνια αμέσως μετά την πτώση του Ζίβκοβ (έγκριση την οποία ζητούσαν και έλαβαν από τη Μόσχα μέλη του Βουλγαρικού Πολιτικού Γραφείου). Στα μέσα του 1992 επρόκειτο να λήξει η Συνθήκη Συνεργασίας, Ασφάλειας και Φιλίας του 1967 με τη Σοβιετική Ένωση (Deborah Sanders, 2014).

Επειδή η συνθήκη ζητούσε να δοθεί περιθώριο ενός έτους, πριν από την ειδοποίηση περί καταργήσεως, μέχρι τα μέσα του 1991 η εθνική γνώμη της Βουλγαρίας διαιρέθηκε σχετικά με το ποιοι όροι θα έπρεπε να συμπεριληφθούν στο σχέδιο της νέας συνθήκης της Εθνοσυνέλευσης. Με επικεφαλής το Βουλγαρικό Σοσιαλιστικό Κόμμα, ένα σώμα βουλγάρων βουλευτών υποστήριξε ουσιαστικά την ανανέωση της υπάρχουσας συνθήκης. Έδωσε στη Σοβιετική Ένωση ύψιστη προτεραιότητα στη νέα εξωτερική πολιτική για να διασφαλίσει τη συνεχή προσφορά καυσίμων και άλλων ζωτικών υλικών. Μια δεύτερη γνώμη, υπό την ηγεσία της Ένωσης των Δημοκρατικών Δυνάμεων και της Συνομοσπονδίας Εργασίας της Podkrepa, παραδέχτηκε την ρεαλιστική αναγκαιότητα των συνεχιζόμενων οικονομικών σχέσεων. Ωστόσο, παρότρυνε ότι μια νέα συνθήκη θα εξαλείψει κάθε υποταγή των βουλγαρικών συμφερόντων στα σοβιετικά συμφέροντα και θα παρέχει πλήρη ευελιξία στη Βουλγαρία να καθιερώσει εμπορικούς και διπλωματικούς δεσμούς με τη Δύση. Μέσα από έντονη δημόσια συζήτηση, η κυβέρνηση Ποπώφ κατέληξε σε

συμφωνία με τη Σοβιετική Ένωση για μια βραχυπρόθεσμη κατάργηση, ακολουθούμενη από επιτάχυνση της από κοινού ανάπτυξης μιας νέας συνθήκης που αντικατοπτρίζει τις αλλαγές των θέσεων και των δύο πλευρών (Deborah Sanders, 2014).

Για το λόγο του ότι οι δύο χώρες δεν είχαν αμφισβητούμενη επικράτεια και βρίσκονταν σε σχεδόν παράλληλες πορείες πολιτικής μεταρρύθμισης το 1991, τα σημαντικότερα ζητήματα μεταξύ τους ήταν κυρίως οικονομικά. Το κύριο βουλγαρικό μέλημα ήταν η προστασία της νεοσύστατης γεωπολιτικής ανεξαρτησίας της χώρας από οποιαδήποτε επανάληψη της νοοτροπίας του Συμφώνου της Βαρσοβίας στη Μόσχα. Άλλοι κρίσιμοι στόχοι το 1991 ήταν: η σταθεροποίηση της απρόβλεπτης προσφοράς σοβιετικού πετρελαίου, η προστασία μεγάλου αριθμού βουλγάρων επισκεπτών που απειλούνταν με απολύσεις στην Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία των Κόμι (Komi ASSR) και την αποκατάσταση των σοβιετικών αγορών για βουλγαρικά προϊόντα που είχαν συρρικνωθεί δραστικά το 1990. Μια νέα διμερής αμυντική συμφωνία αποτέλεσε επίσης προτεραιότητα μετά την αποκατάσταση του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Τον Ιούλιο του 1991, η Βουλγαρία έθεσε ένα προηγούμενο υπογράφοντας μια εμπορική συμφωνία με τη Λευκορωσία, το πρώτο διακυβερνητικό σύμφωνο που έγινε απευθείας με μια από τις σοβιετικές δημοκρατίες (Glenn E. Curtis 1992).

Μετά την κατάρρευση του κομμουνισμού το 1989, οι σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Βουλγαρίας πέρασαν σε νέα φάση. Οι σχέσεις επηρεάστηκαν έντονα από το είδος της βουλγαρικής κυβέρνησης, δεξιάς ή αριστερής, καθώς οι μεν αριστερές κυβερνήσεις αναζητούσαν στενότερους δεσμούς, ενώ οι δε δεξιές κυβερνήσεις αναζητούσαν αυστηρότητα και ορθότητα των πολιτικών και οικονομικών σχέσεων. Κατά τη διάρκεια του κομμουνισμού, η Βουλγαρία θεωρήθηκε ως ένας από τους «σοβιετικούς δορυφόρους». Αυτός ο τύπος εικόνας ήταν προκλητικός τόσο για τη νέα βουλγαρική εξωτερική πολιτική όσο και για τις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών. Ωστόσο, οι εμπνεύσεις για παρεμβάσεις στις εσωτερικές βουλγαρικές υποθέσεις δεν ήταν ελλιπείς και οδήγησαν στην απέλαση δύο Ρώσων διπλωματών κατά τη διάρκεια της κυβέρνησης της Ένωσης των Δημοκρατικών Δυνάμεων (СДС) τον Μάρτιο του 2001. Ο Ιβάν Κόστοφ, τότε πρωθυπουργός της Βουλγαρίας, είδε τις προσπάθειες κατάληψης από τους Ρώσους πράκτορες της βουλγαρικής κυβέρνησης, μόλις 5 μήνες πριν από το νόμιμο τέλος της κυβερνητικής του θητείας (Nikolai Slatinski, 2004). Οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών παρέμειναν συγκρατημένες παρά την ενσωμάτωση

της Βουλγαρίας στη Δυτική Ευρώπη και στις Ηνωμένες Πολιτείες. Παρόλο που το 2004 εντάχθηκε στο NATO και το 2007 στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ρωσία εξακολουθεί να στηρίζεται στους μετασοβιετικούς συμμάχους της στη Λευκορωσία και την Κεντρική Ασία.

Αργότερα, ο πρόεδρος Γκεόργκι Παρβάνοφ, εκλεγμένος ως υποψήφιος από το σοσιαλιστικό κόμμα της Βουλγαρίας, επιδίωκε ευρεία συνεργασία και πολλές συμφωνίες στον τομέα της ενέργειας, τις οποίες αποκαλούσε ως «Grand Slam». Ωστόσο, είχε σε μεγάλο βαθμό έλλειψη δημόσιας υποστήριξης και αργότερα οι περισσότερες από τις συμφωνίες αναθεωρήθηκαν. Παράδειγμα αποτελεί η σημασία των Βαλκανίων ως ενεργειακός διάδρομος για τους ρωσικούς αγωγούς ενέργειας.

2.4 Τα ρωσικά συμφέροντα στα Βαλκάνια

Η Ρωσία εδώ και πολλούς αιώνες, είτε ως Ρωσική Αυτοκρατορία είτε αργότερα ως Σοβιετική Ένωση, έχει επιδείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα Βαλκάνια και η εξωτερική πολιτική που ακολουθεί της επιτρέπει να συμμετέχει ενεργά στα ταικτόμενα της περιοχής. Η παρουσία της στην συγκεκριμένη περιοχή ήταν ισχυρή μέχρι την κατάρρευση της ΕΣΣΔ το 1991. Ωστόσο η χώρα δεν έχασε το ενδιαφέρον της για τα Βαλκάνια και έτσι ξεκίνησε να ασκεί εκ νέου εξωτερική πολιτική που θα ικανοποιούσε τα συμφέροντά της. Η τακτική και η στρατηγική που ακολουθεί η Ρωσία στα Βαλκάνια διεγείρει μέχρι και σήμερα πολλά ερωτήματα αναφορικά με τα συμφέροντά της. Αυτό όμως που έχει γνωστοποιήσει είναι πως στοχεύει στη σταθερότητα της περιοχής, στην διαφύλαξη των νοτίων και δυτικών συνόρων της και στην προώθηση των οικονομικών της συμφερόντων.

Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης ο παγκόσμιος πολιτικός χάρτης άλλαξε. Εντούτοις η Ρωσία δεν πτοήθηκε, τα Βαλκάνια, μέχρι και την σήμερα ημέρα, εξακολουθούν να συνιστούν χώρο στρατηγικής σημασίας που δύναται να καλύψει τα ρωσικά συμφέροντα. Εξάλλου, η επιθυμία της Ρωσίας για πρόσβαση στα θερμά νερά της Μεσογείου προϋποθέτει τη δίοδο από τα Βαλκάνια. Η χώρα με τις ενέργειες της στην περιοχή ανέπτυξε και κοινές ιστορικές μνήμες με τους λαούς των Βαλκανίων. Όμως η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας στα Βαλκάνια δεν εξασφάλιζε πάντα τα συμφέροντα των κρατών της περιοχής. Έκτοτε η Ρωσία ακολουθεί μια εξωτερική πολιτική πραγματιστικού χαρακτήρα στα Βαλκάνια, η οποία στο παρελθόν όταν τα

ρωσικά συμφέροντα το υπαγόρευαν ενεργούσε εναντίον εκείνων των φιλικά προσκείμενων κρατών της περιοχής, όπως ήταν κυρίως η Σλαβική και Ορθόδοξη Σερβία και η Ορθόδοξη Ελλάδα. Παρόλα αυτά, από τη περίοδο της Σοβιετικής Ένωσης μέχρι και σήμερα οι λαοί των Βαλκανίων και η Ρωσία έχουν καταφέρει να διατηρήσουν τις ισορροπίες (HeadleyJames, 2008).

Συμπερασματικά, αυτό που γίνεται αντιληπτό από τις ιστορικές καταγραφές είναι πως η Ρωσία εμπλέκεται στα δρώμενα των Βαλκανίων θεωρώντας την περιοχή σημαντική για την ασφάλεια και την διεύρυνση της ισχύος του κράτους. Αν και η Ρωσία είχε ένα αίσθημα καθήκοντος να προστατεύει τόσο τους Ορθόδοξους λαούς όσο και τα Σλαβικά έθνη της περιοχής, στο τέλος κυριαρχούσε η τακτική του πραγματισμού της, με τα δικά της συμφέροντα να αποτελούν προτεραιότητα (Μαλανδράκη Ελένη, 2013).

Βέβαια, η Ρωσία με την άσκηση της εξωτερικής της πολιτικής στα Βαλκάνια δεν κατάφερε ποτέ να κερδίσει αρκετή επιρροή και να διαφυλάξει τα συμφέροντά της και την ασφάλεια των συνόρων της στα στενά, όπως αποδείχτηκε αργότερα. Αυτό το γεγονός είναι που τελικά την οδήγησε σε πόλεμο (Headley James, 2008). Η σοβιετική Ρωσία πολύ ορθά αποφάσισε να μην εξαπλωθεί στην περιοχή των Βαλκανίων αλλά αντίθετα να διαφυλάξει τα σύνορά της, καθώς ήδη έπασχε από υπερεξάπλωση. Κάπως έτσι διαμορφώθηκαν στα Βαλκάνια οι μνήμες για τη Ρωσία, τα οποία δεν βίωσαν το μένος και την καταπίεση των σοβιετικών. Ακόμα, παρά την αντίληψη πως η Ρωσία αποτελεί πάντα σύμμαχο των Ορθοδόξων και Σλαβικών λαών (όπως η Σερβία), όπως παρατηρήθηκε κατά τη διάρκεια της πορείας της ΕΣΣΔ από την ίδρυσή της το 1917 μέχρι και την κατάρρευσή της το 1991, οι σχέσεις που διατήρησε η Γιουγκοσλαβία με την Σοβιετική Ένωση ήταν ελάχιστες. Τόσο η Σερβία όσο και η Ρωσία ενεργούσαν πάντα σύμφωνα με τα ατομικά τους συμφέροντα, τα οποία δεν συνέδραμαν πάντα (Headley James, 2008).

Τέλος, παρατηρείται αντιστοιχία ανάμεσα στην διεύρυνση των συμφερόντων της Ρωσίας και την αύξηση της οικονομικής ισχύος της, γεγονός που επιβεβαιώνει τον πραγματιστικό χαρακτήρα της εξωτερικής πολιτικής της μέχρι σήμερα. Μολονότι τα συμφέροντα της χώρας στην περιοχή των Βαλκανίων είναι πολλά αυτά τελικά δεν είναι τόσο ισχυρά, ώστε η Ρωσική Ομοσπονδία να επιχειρήσει να τα υπερασπιστεί, καταρτίζοντας μια αυτόνομη και ισχυρή βαλκανική πολιτική. Τα σύνορα του σημερινού ρωσικού κράτους έχουν αποτραβηχτεί από την περιοχή. Έτσι, τον ρόλο

των Βαλκανίων, στην ρωσική ασφάλεια και ζώνη επέκταση ισχύος, έχουν αναλάβει οι χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών (Μαλανδράκη Ελένη, 2013).

Κεφάλαιο 3: Η δεύτερη περίοδος Ρωσική Πολιτικής στα Βαλκάνια

3.1 Ο Πούτιν στην εξουσία

Η δεύτερη περίοδος της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής στα Βαλκάνια ξεκινάει από την περίοδο που ανήλθε στην εξουσία ο Βλαντιμίρ Πούτιν, ο νέος πρόεδρος της χώρας, που κέρδισε τις προεδρικές εκλογές του 2000 μετά την απροσδόκητη παραίτηση του τότε πρωθυπουργού Μπόρις Γιέλτσιν στις 31 Δεκεμβρίου του 1999. Η νέα κυβέρνηση Πούτιν ήταν πιο αποφασιστική από την προηγούμενη. Εξέτασε με λεπτομέρεια τις αδυναμίες της πολιτικής της, επαναπροσδιόρισε τους στόχους της και εργάστηκε με ιδιαίτερο ζήλο για την αντιμετώπιση της δυσχερούς οικονομικής κατάστασης που μαστιζε τη χώρα, η οποία τελικά στάθηκε αιτία πρόκλησης πολιτικών αντιπαραθέσεων. Αρχικός στόχος του νέου προέδρου ήταν η εκ νέου ενίσχυση της ρωσικής διπλωματίας που θα αποσκοπούσε στο να ξαναγίνει η Ρωσία μια “μεγάλη παγκόσμια δύναμη” (“great power”), κάτι που τελικά προϋποθέτει την ισχυρή παρουσία της χώρας στα Βαλκάνια. Πάντως, ο πρόεδρος Πούτιν με τις μεταρρυθμίσεις που εφάρμοσε έχει εξασφαλίσει μια ασφαλή, σταθερή και συνεχώς αναπτυσσόμενη Ρωσία. Επίσης, κατάφερε να νικήσει αποφασιστικά μέσα σε λίγους μήνες τους Τσετσένους αυτονομιστές και εξασφάλισε την εδαφική ακεραιότητα της Ρωσίας (Χριστίνα Παπαποστόλου, 2017).

Αν και η περιοχή των Βαλκανίων δεν ήταν αρχικά ψηλά στις προτεραιότητες του Βλαντιμίρ Πούτιν, φαίνεται πως τελικά η Ρωσία λειτούργησε ως ρυθμιστικός παράγοντας για τα Βαλκάνια. Ο Πούτιν επιθυμούσε να έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στο διεθνές σύστημα -προκειμένου να προστατέψει τα συμφέροντα της χώρας του- όπως ο ίδιος έχει εκφράσει, «*Η Ρωσία θα μπορεί να επιβιώσει και να αναπτυχθεί μέσα από τα υπάρχοντα σύνορα μόνο αν παραμείνει μια ισχυρή δύναμη*» (Putin, 2003). Η εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης Πούτιν είτε με την μορφή «σκληρής ισχύος», όπως η επέμβασή της στη Γεωργία, την Ουκρανία και τη Συρία, είτε με τη μορφή

«ήπιας ισχύος» στην προσπάθειά της να θέσει στη σφαίρα της επιρροής της χώρες των Βαλκανίων και της βαλτικής, αποσκοπεί στο να βρει η χώρα τη θέση της στο αναδυόμενο πολυπολικό σύστημα (Χριστίνα Παπαποστόλου, 2017).

Το ισχύον Σύνταγμα της Ρωσικής Ομοσπονδίας εγκρίθηκε έπειτα από δημοψήφισμα στις 12 Δεκεμβρίου του 1993, με το 54,5% των ψηφοφόρων να τάσσονται υπέρ αυτού και έδωσε στον πρόεδρο πολλές υπερεξουσίες. Σύμφωνα με το συγκεκριμένο σύνταγμα το ρωσικό κοινοβούλιο διαθέτει δύο νομοθετικά σώματα: την Άνω Βουλή ή Συμβούλιο της Ομοσπονδίας που αποτελείται από τους «γερουσιαστές» και την Κάτω Βουλή ή Κρατική Δούμα (Νικόλαος Χαραλάμπης, 2017).

Έτσι, ο ρώσος πρόεδρος εκμεταλλευόμενος τις εξουσίες που του δίνονταν ακολούθησε μια ρωσική εξωτερική πολιτική «ψυχρού» πραγματισμού ή διαφορετικά έναν «πολιτικό ρεαλισμό» κατά άλλους (Pursiaien Christer, 2000). Η εξωτερική πολιτική που ασκεί η Ρωσία είναι επίσης μια ανάμειξη των τριών επιλογών εξωτερικής πολιτικής δράσης που διαθέτουν οι μεγάλες δυνάμεις, δηλαδή μονομερής δράση, διμερείς σχέσεις ή πολυμερείς συνεργασίες (Robert, 2003). Επιπλέον, η εξωτερική πολιτική της χώρας από την ανάληψη της εξουσίας από τον νέο πρόεδρο το 2000 μέχρι και το 2011, πέρασε από διαδοχικές φάσεις. Οι συνεχείς προκλήσεις και ο έντονος ανταγωνισμός μεταξύ της Ρωσίας και της Δύσης (NATO-EE) για άσκηση επιρροής στην περιοχή των Βαλκανίων παραμένει μέχρι και σήμερα σε υψηλά επίπεδα. Ωστόσο, η ρωσική πλευρά στο παρελθόν επιδίωξε να συνάψει σχέση ενοποίησης με την Ευρωπαϊκή Ένωση κατά την τριετία 2000-2003 και να χτίσει μια συμμαχία με τις Ηνωμένες Πολιτείες με σκοπό την διαφύλαξη και επιβίωση του κράτους. Με την πολιτική ρεαλισμού που ακολούθησε ο πρόεδρος Πούτιν, άσκησε στο εσωτερικό της χώρας σκληρή ισχύ προκειμένου να καταπολεμήσει τις αντιξοότητες του διεθνούς συστήματος της εποχής και να διευρύνει το συμμαχικό του δίκτυο (Νικόλαος Χαραλάμπης, 2017).

Τη νέα παγκόσμια πολιτική δέσμευση, το Responsibility to Protect (R2P), που εγκρίθηκε από όλα τα κρατη μέλη του ΟΗΕ κατά την Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής του 2005, χρησιμοποίησε η Μόσχα το 2008 ως αντίποινα κατά των ΗΠΑ για τον ανθρωπιστικό πόλεμο που είχαν διαπράξει στο Κόσοβο (Wikipedia, n.d.). Το R2P εδραιώθηκε με σκοπό την πρόληψη της γενοκτονίας, των εγκλημάτων πολέμου, της εθνικής κάθαρσης και των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας (Global, 2016). Έτσι, σύμφωνα με την παραπάνω απόφαση η Ρωσία απέκτησε το δικαίωμα να αναλάβει δράση, ούτως ώστε να προστατεύσει τις ζωές και τις περιουσίες των Ρώσων της

Γεωργίας. Επίσης, απέκτησε και το δικαίωμα αυτοδιάθεσης των εθνοτήτων το 2014, σύμφωνα με τις διατάξεις του Διεθνούς Δικαίου. Επιπλέον, η ρωσική κυβέρνηση Πούτιν εισήγαγε το 2010 το αναθεωρημένο Στρατιωτικό της Δόγμα, βασισμένο στον Υβριδικό Πόλεμο⁴, ως απάντηση των απειλών στο γεωστρατηγικό της περιβάλλον. Αυτό το Δόγμα είχε στόχο να καλύψει τον συνδυασμό καταναγκαστικής και ανατρεπτικής δραστηριότητας, συμβατικών και μη συμβατικών μεθόδων που εφαρμόζονται με συντονισμένο τρόπο από κρατικούς ή μη κρατικούς παράγοντες για την επίτευξη ειδικών στόχων, παραμένοντας παρόλα αυτά κάτω από το όριο της επίσημης κήρυξης πολέμου (Υπατη Εκπρόσωπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για θέματα ΚΕΠΠΑ, 2016)

Όπως έχει γίνει ήδη αναφορά, πάντως, πέρα από τις ιδέες και τις θεωρίες περί κλασικού και διαρθρωτικού ρεαλισμού αναφορικά με την εξωτερική ρωσική πολιτική, αυτό που παραμένει αβέβαιο είναι τα κίνητρα και οι στόχοι αυτής της πολιτικής σε θεσμικό και πολιτικό επίπεδο. Οι θεωρίες αυτές, ωστόσο, κάνουν λόγο μόνο για την εξωτερική πολιτική της χώρας, ενώ καμία από τις κλασικές θεωρίες των διεθνών σχέσεων δεν έχει αναλύσει τους εσωτερικούς παράγοντες της συμπεριφοράς της Μόσχας, όπως είναι η διαδικασία λήψης αποφάσεων (Νικόλαος Χαραλάμπης, 2017).

Τέλος, η λήξη της θητείας του προέδρου Πούτιν προσδιορίζεται για το 2024, έτος κατά το οποίο θα έχει συμπληρώσει 25^{ετία} στο ύπατο αξίωμα της Ρωσίας. Κατά τη διάρκεια της θητείας του, μέχρι και σήμερα, η «Ρωσία του Πούτιν», όπως χαρακτηρίζεται, ασκεί μια προσωποποιημένη προεδρική εξουσία, η οποία στηρίζεται σε άτυπες ομάδες της ελίτ. Αυτό που γίνεται κατανοητό είναι πως η μετάβαση σε ένα μη προσωποποιημένο σύστημα θα πρέπει να στηρίζεται σε τυπικούς θεσμούς με ξεκάθαρους και προβλέψιμους μηχανισμούς. Με αυτό το τρόπο θα υπάρξει έστω εγγύηση για μείωση των κινδύνων αποσταθεροποίησης κατά την προεδρική αλλαγή φρουράς. Παρόλα αυτά, ο φόβος για δημιουργία προβλημάτων σταθερότητας στο εσωτερικό της χώρας μετά την αποχώρηση του προέδρου έχει αρχίσει να γίνεται αισθητά αντιληπτός (Δημήτρης Β. Τριανταφυλλίδης, 2018).

---

⁴ Ο υβριδικός Πόλεμος είναι μία στρατιωτική στρατηγική η οποία συνδυάζει στοιχεία συμβατικών επιχειρήσεων, μη συμβατικού πολέμου, όπως επίσης και κυβερνοπόλεμου. Περιλαμβάνει τον εκφοβισμό πολιτών, την παραπληροφόρηση, την προπαγάνδα, την χρήση ηλεκτρονικών μέσων για την διαμόρφωση της κοινής γνώμης.

3.2 Ρωσική οικονομία (1991-2018)

Ιστορική Αναδρομή

- **1991-2001 – Κρίση του 1998**

Ο Μιχαήλ Σεργκέγιεβιτς Γκορμπατσώφ, τελευταίος ηγέτης της Σοβιετικής ένωσης, ήταν αυτός που για πρώτη φορά εφάρμοσε την πολιτική της Διεθνούς Διαφάνειας, έναν μη κυβερνητικό οργανισμό που ασχολείται με την καταπολέμηση διαφθοράς στον κόσμο. Επίσης, προχώρησε σε οικονομικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις (Περεστρόικα) με σκοπό την ανασυγκρότηση του κράτους. Με αυτές τις κινήσεις η χώρα διήλθε σε μια περίοδο αστάθειας που συνοδεύτηκε με την σταδιακή κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Τελικά, τα γεγονότα οδήγησαν τον Γκορμπατσώφ να παραιτηθεί από το αξίωμα του προέδρου στις 25 Δεκεμβρίου του 1991. Το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο αντέδρασε με μεγάλη αμεσότητα και ψήφισε την επόμενη ημέρα την δημιουργία της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Τα ηνία της χώρας κλήθηκε να αναλάβει ο νέος πρόεδρος του κράτους Μπορίς Γιέλτσιν, του οποίου οι δυσχερείς σχέσεις με την Κάτω Βουλή οδήγησαν σε πολιτική κρίση το 1993. Το έτος 1996, ο Γιέλτσιν επανεκλέγεται και πάλι για το αξίωμα του προέδρου με σχετικά μικρή πλειοψηφία, έναντι του ηγέτη του Κομμουνιστικού Κόμματος, Γκεννάντιου Ζουγκάνοβ. Τον Αύγουστο του 1998, παρόλο που οι κυβερνήσεις των Βίκτορ Τσιερνομίρντιν και Σεργκέυ Κιριγιένκο ακολούθησαν φιλελεύθερη πολιτική, τελικά σημειώθηκε μεγάλη οικονομική κρίση. Αμέσως μετά τον Γιεβγκένιου Πριμακόβ και τον Σεργκέυ Στεπάσιν, την Πρωθυπουργία αναλαμβάνει ο Βλαντιμίρ Πούτιν. Τέλος, την 31^η Δεκεμβρίου 1999, ο Μπορίς Γιέλτσιν ανακοινώνει την παραίτησή του από την Προεδρία και ορίζει τον Πούτιν υπηρεσιακό Πρόεδρο (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2010).

- **Οι δύο θητείες του Βλαντιμίρ Πούτιν (2000-2009)**

Τον Μάρτιο του 2000, ο Βλαντιμίρ Πούτιν συγκέντρωσε το 52,5% των ψήφων και εκλέχθηκε ως νέος πρόεδρος της Ρωσικής Ομοσπονδίας και με την εγκατάστασή του στο Κρεμλίνο όρισε τον Μιχαήλ Κασυάνοβ ως Πρωθυπουργό της χώρας.⁵ Τέσσερα χρόνια αργότερα και λίγο πριν τις εκλογές του 2004, ο ρώσος πρόεδρος όρισε νέα κυβέρνηση υπό τον Βίκτορ Χριστιένκο, ενώ η δημοτικότητα του ολοένα και αυξανόταν με αποτέλεσμα να κερδίσει τις εκλογές του 2004 και να επανεκλεγεί με το 71,3% των ψήφων.⁶ Αυτή τη φορά χρίζει ως πρωθυπουργό τον Μιχαήλ Φραντκόβ. Την 14^η Σεπτεμβρίου του 2007, λίγο πριν τις επερχόμενες εκλογές, ο Πούτιν ζήτησε την παραίτηση του Φραντκόβ και στη θέση του διόρισε τον Βίκτορ Ζουμπκόβ. Μετά το 2000 σηματοδοτήθηκε η οικονομική ανάπτυξη της Ρωσίας καθώς με την εξαγωγή πετρελαϊκών προϊόντων αυξήθηκαν και τα έσοδα της χώρας. Αυτή η αύξηση τελικά την οδήγησε σε σταθερότητα, από την οποία επωφελήθηκε η πολιτική παράταξη «Ενωμένη Ρωσία» που κατείχε ισχυρή πλειοψηφία στην Κάτω Βουλή. Επικαλούμενος τη «κάθετη πολιτική» ο Πρόεδρος Πούτιν είχε θέσει ως προτεραιότητες της πολιτικής του την εφαρμογή των νόμων και την καταπολέμηση της διαφθοράς. Παράλληλα, είχε δηλώσει ότι σκόπευε να προχωρήσει σε μεταβίβαση αρμοδιοτήτων στις Περιφερειακές Διοικήσεις. Αναφορικά με την ρωσική εξωτερική πολιτική, το όραμα του ρώσου προέδρου ήταν να προσδώσει εκ νέου το καθεστώς της υπερδύναμης στη Ρωσία. Ενίσχυσε τις σχέσεις της χώρας με τη διεθνή κοινότητα χάρη στις πρωτοβουλίες που ανέλαβε ο ίδιος να προσεγγίσει τις ευρωπαϊκές χώρες της Δύσης και το NATO, κινήσεις οι οποίες βοήθησαν τη χώρα να αναλάβει την προεδρία των G8 το 2006. Με αφορμή τις τρομοκρατικές ενέργειες στο Θέατρο Ντουμπρόβσκα το 2002 και το Μπεσλάν το 2004 η Ρωσία ενίσχυσε την πολιτική της προκειμένου να καταπολεμήσει την τρομοκρατία. Σήμερα, ένας από τους κυριότερους στόχους που έχει θέσει η ρωσική κυβέρνηση είναι να διαφοροποιήσει την οικονομία της χώρας (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2010).

Η πολιτική σταθερότητα έχει συμβάλει στην ανάπτυξη και την μακροοικονομική σταθερότητα. Τα τελευταία έτη η οικονομία της Ρωσίας παρουσίασε σημαντική

---

^{5, 6, 7} Σύμφωνα με τα οικονομικά στοιχεία από το γραφείο οικονομικών & εμπορικών υποθέσεων της Πρεσβείας της Ελλάδος στη Μόσχα για το οικονομικό έτος 2009.

αναπτυξιακή δυναμική με τον μέσο ρυθμό ανάπτυξης το διάστημα 2000-2007 να ανέρχεται σε 6,55% ετησίως, ενώ το 2007 και 2008 είχε διαμορφωθεί σε 8,1% και 5,6%, αντίστοιχα.⁷ Το δημοσιονομικό πλεόνασμα και τα υψηλά συναλλαγματικά αποθέματα αποτελούν θετικό στοιχείο της οικονομίας που επέδρασαν θετικά στην προσπάθεια αντιμετώπισης των προκλήσεων από τη διεθνή οικονομική κρίση. Παρόλα αυτά, λόγω αδυναμιών της οικονομίας, όπως η εξάρτηση από τον τομέα πετρελαίου και φυσικού αερίου και η μη αναδιαρθρωμένη βιομηχανική βάση, οι επιπτώσεις της διεθνούς κρίσης ήταν σημαντικές και στη ρωσική οικονομία (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2009).

- **2010-2018**

Από τις αρχές του 2010 μέχρι και το 2012 η οικονομική πορεία της Ρωσίας διαφαινόταν ανοδική. Το 2012 συνεχίστηκε σταθερά η ανάπτυξη της Ρωσικής οικονομίας. Ο ρυθμός ανάπτυξης της χώρας ήταν μάλιστα ταχύτερος συγκριτικά με άλλες αναπτυσσόμενες χώρες όπως η Βραζιλία, η Νότια Κορέα, η Τουρκία κλπ. Παρά την οικονομική αστάθεια στο αμέσως γειτονικό περιβάλλον της ΕΕ το ΑΕΠ της Ρωσίας ανήλθε στα 62,3 τρις ρούβλια ($\approx$ 2 τρις \$Η.Π.Α.) αυξανόμενο, αν και με χαμηλότερο ρυθμό από πέρυσι, κατά 3,4% (2011: 4,3%)⁸ (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2013).

Το 2012, το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο και τα πετρελαιοειδή αντιπροσώπευαν πάνω από το 70% των συνολικών εξαγωγών. Αυτό το οικονομικό μοντέλο φαίνεται να δείχνει τα όριά του, όταν μετά από χρόνια ισχυρών επιδόσεων, η ρωσική οικονομία επεκτάθηκε μόλις κατά 1,3% το 2013.⁹ Αρκετοί λόγοι έχουν προταθεί, που να εξηγούν αυτή την επιβράδυνση, συμπεριλαμβανομένων της παρατεταμένης ύφεσης στην ΕΕ, που είναι ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Ρωσίας, τις στάσιμες τιμές του πετρελαίου, την έλλειψη πλεονάζουσας βιομηχανικής ικανότητας και τα δημογραφικά προβλήματα. Οι πολιτικές αναταραχές στη γειτονική Ουκρανία

---

^{8, 9} Σύμφωνα με τα οικονομικά στοιχεία από το γραφείο οικονομικών & εμπορικών υποθέσεων της Πρεσβείας της Ελλάδος στη Μόσχα για το οικονομικό έτος 2012.

προστίθενται στην αβεβαιότητα και καταστέλλουν τις επενδύσεις (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2013).

Έπειτα από 16 χρόνια διαπραγματεύσεων, η ένταξη της Ρωσίας στον ΠΟΕ έγινε δεκτή το 2011. Το 2013, η Ρωσία χαρακτηρίστηκε από την Παγκόσμια Τράπεζα ως μια οικονομία υψηλού εισοδήματος (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2013).

Το έτος 2014, η οικονομία της Ρωσίας χαρακτηρίστηκε από στασιμότητα, με σημαντικά αρνητικές προοπτικές. Κύριοι παράγοντες πίσω από τη δυσχερή αυτή εικόνα είναι η απότομη πτώση των τιμών του πετρελαίου κατά περίπου 55% καθώς επίσης και οι κυρώσεις που επιβλήθηκαν σε βάρος της Ρωσίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις ΗΠΑ, λόγω της στάσης της στην κρίση της Ουκρανίας.¹⁰ Η στασιμότητα αυτή της ρωσικής οικονομίας το 2014 σε συνδυασμό με την απότομη πτώση των τιμών του πετρελαίου και τις αυξημένες γεωπολιτικές εντάσεις, έχουν οδηγήσει σε σημαντική αναθεώρηση των προβλέψεων για την περαιτέρω πορεία της ρωσικής οικονομίας, η οποία είχε εκτιμηθεί ότι κατά το 2015 θα περιερχόταν σε ύφεση. Ακόμη, το μέγεθος της διέφερε ανάλογα με το επίπεδο στο οποίο θα διαμορφωνόταν η τιμή του πετρελαίου, χωρίς προοπτικές ανάκαμψης πριν από το 2016–2017 (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2015).

Το 2015 η ρωσική οικονομία συρρικνώθηκε κατά 3,7% και αναμενόταν να συρρικνωθεί περαιτέρω το 2016.¹¹ Ωστόσο, η Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ εκτίμησαν ότι η οικονομία της Ρωσίας θα είχε αρχίσει να ανακάμπτει μέχρι το 2017. Το 2016, η ρωσική οικονομία ήταν η έκτη μεγαλύτερη στον κόσμο από τις Συμπράξεις Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα και η δωδέκατη μεγαλύτερη σε συναλλαγματικές ισοτιμίες της αγοράς. Τελικά, μέχρι το 2016, η οικονομία της χώρας είχε παρουσιάσει ανάκαμψη, με αύξηση του ΑΕΠ κατά 0,3% και έκτοτε βρίσκεται επίσημα εκτός ύφεσης, ενώ η ανάπτυξη συνεχίστηκε και το 2017, με αύξηση κατά 1,5%¹² (Πρεσβείας της Μόσχας, 2018).

Ο ρώσος Υπουργός Οικονομικής Ανάπτυξης, Μαξίμ Ορέσκιν, κατά τη διάρκεια του Moscow Financial Forum στις 6 και 7 Σεπτεμβρίου του 2018, υποστήριξε ότι η ρωσική οικονομία αναπτύσσεται, χάριν της σταθερότητας των μακροοικονομικών δεικτών, του εμπορικού πλεονάσματος και τους χαμηλού εξωτερικού χρέους.

---

^{10,11} Σύμφωνα με τα οικονομικά στοιχεία από το γραφείο οικονομικών & εμπορικών υποθέσεων της Πρεσβείας της Ελλάδος στη Μόσχα για το οικονομικό έτος 2014.

¹² Σύμφωνα με τα οικονομικά στοιχεία από το γραφείο οικονομικών & εμπορικών υποθέσεων της Πρεσβείας της Ελλάδος στη Μόσχα για το οικονομικό έτος 2017.

Επιπλέον, ισχυρήστηκε ότι οι διακυμάνσεις της συναλλαγματικής ισοτιμίας δεν επηρεάζουν τον μελλοντικό σχεδιασμό. Τόσο ο Μαξίμ Ορέσκιν όσο και ο Αναπληρωτής Πρωθυπουργός, Αντόν Σιλουάνοφ, υποστήριξαν τη διατήρηση της οικονομικής σταθερότητας τα επόμενα χρόνια με κύριο εργαλείο τις αλλαγές στο μοντέλο δαπανών του Δημόσιου τομέα. Τα αποθεματικά του νέου Ταμείου Εθνικού Πλούτου θα αγγίζουν το 7% επί του ΑΕΠ στις αρχές του 2019, καθιστώντας το έτοιμο να προβεί σε επενδυτικές δράσεις.¹³ Σημείωσε πως αν επιβληθούν νέες κυρώσεις στον τομέα του δημοσίου χρέους, τότε το Δημόσιο θα στραφεί σε εγχώριους επενδυτές μέσω δανείων σε ρούβλια, χρησιμοποιώντας ταυτόχρονα την τρέχουσα υψηλή ρευστότητα για να καλυφθούν τυχόν μελλοντικά ελλείμματα (Πρεσβείας της Μόσχας, 2018).

3.3 Ρωσική διπλωματία

Η είσοδος της Ρωσίας στη νέα χιλιετία συνοδεύτηκε από ποιοτικές αλλαγές τόσο στην εγχώρια όσο και στην εξωτερική πολιτική. Μετά τις θυελλώδεις εκδηλώσεις στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η σταδιακή διαδικασία εδραίωσης της κοινωνίας γύρω από μια ενισχυμένη δημοκρατική κυβέρνηση έλαβε χώρα. Οι άνθρωποι άρχισαν να το αναγνωρίζουν ως απαίτηση, εάν η συνεχιζόμενη πολιτική και κοινωνικοοικονομική μεταμόρφωση της χώρας έπρεπε να είναι επιτυχής. Ο σχηματισμός μιας νέας Δούμας μετά τις βουλευτικές εκλογές του Δεκεμβρίου 1999 και η εκλογή του Βλαντιμίρ Πούτιν ως προέδρου της Ρωσίας το 2000 έθεσαν τα θεμέλια για μια μακρά περίοδο πολιτικής σταθερότητας. Θεμέλια που επέτρεψαν την ανάπτυξη ενός μακροπρόθεσμου στρατηγικού σχεδίου ανάπτυξης για το ρωσικό έθνος (Michael Mandelbaum, 2000).

Η πορεία εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας αποτελεί αναπόσπαστο μέρος αυτού του στρατηγικού σχεδίου. Ο ίδιος ο Πρόεδρος Πούτιν τόνισε ότι *"η εξωτερική πολιτική αποτελεί και δείκτη και καθοριστικό παράγοντα για την κατάσταση των εσωτερικών κρατικών υποθέσεων. Εδώ δεν πρέπει να έχουμε ψευδαισθήσεις. Η ικανότητα και η αποτελεσματικότητα με την οποία χρησιμοποιούμε τους διπλωματικούς πόρους μας*

---

¹³Σύμφωνα με τα οικονομικά στοιχεία από το γραφείο οικονομικών & εμπορικών υποθέσεων της Πρεσβείας της Ελλάδος στη Μόσχα για το οικονομικό έτος 2017.

καθορίζει όχι μόνο το κύρος της χώρας μας στα μάτια του κόσμου αλλά και την πολιτική και οικονομική κατάσταση μέσα στην ίδια τη Ρωσία" (Vladimir Putin, 2001).

Οι Ρώσοι αξιωματούχοι είχαν όλο και μεγαλύτερη επίγνωση του προβλήματος της δημόσιας διπλωματίας τους. Ως εκ τούτου, εκείνη την περίοδο, το Κρεμλίνο καθώς και η ρωσική ακαδημαϊκή κοινότητα άρχισαν να δίνουν όλο και μεγαλύτερη προσοχή - τόσο με λόγια όσο και με πράξεις - στην εικόνα και τις αντιλήψεις της Ρωσίας για την εφαρμογή εξωτερικής πολιτικής. Αυτή η ανησυχία είχε καταστεί ακόμα πιο σημαντική λόγω της φιλοδοξίας της Ρωσίας για ένα καθεστώς «Παγκόσμιας Εξουσίας» και την ανάγκη να αναγνωριστεί ως παγκόσμια δύναμη, όχι μόνο από τους παραδοσιακούς «συμμάχους» της, αλλά κυρίως από τη Δύση. Εν μέρει, αυτό οφειλόταν επίσης στην ανάγκη επίτευξης θετικής αυτοεκτίμησης, η οποία τονιζόταν από την έλλειψη σαφούς εσωτερικής συναίνεσης σχετικά με την ταυτότητα και τις προτεραιότητες πολιτικής της Ρωσίας (Yelena Osipova, 2011). Η Ρωσία με την διπλωματία που εφαρμόζει στοχεύει στο να ενισχύσει τις σχέσεις της με άλλα κράτη και διεθνείς οργανισμούς, με απώτερο σκοπό την προώθηση των εθνικών της θέσεων και στόχων. Τα Βαλκάνια, με την πολιτική τους αστάθεια, σχεδόν από πάντα αποτελούσαν ένα πολυπόθητο χώρο γεωπολιτικής δράσης, τόσο για τη Δύση όσο και για την Ρωσία. Ωστόσο εξαιτίας της αναγκαστικής εσωστρέφειας της χώρας για αναδιάρθρωση της οικονομίας, η ίδια είχε αποτραβηχτεί για πολλά χρόνια από την περιοχή και είχε παραχωρήσει τα ηνία στην Δύση. Παρά τις αντιδράσεις της για το εδαφικό ζήτημα του Κοσόβου παρακολουθούσε χωρίς αντιρρήσεις την επερχόμενη ένταξη ολόκληρης της περιοχής στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Νικόλαος Χαραλάμπης, 2017).

Σήμερα, η διπλωματική παρουσία της Ρωσίας στα Βαλκάνια είναι ενεργή και αποσκοπεί στο να περιορίσει την περαιτέρω επέκταση του NATO στην περιοχή. Παράλληλα προσπαθεί να κερδίσει υποστήριξη για θέσεις σε διεθνείς οργανισμούς, συμπεριλαμβανομένης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και να εντάξει στην σφαίρα επιρροής της όλο και περισσότερα Βαλκανικά κράτη. Κυρίως κράτη με τα οποία έχει αναπτύξει στενούς πολιτικούς δεσμούς και διατηρεί κοινές ιδεολογικές και πολιτιστικές συγγένειες. Παραδείγματα αποτελούν οι σχέσεις της χώρας με την Σερβία, την Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Μαυροβούνιο και τα Σκόπια όπου οι ισχυρές δυνάμεις δραστηριοποιούνται στην υπεράσπιση των φιλορωσικών σχέσεων σε σημαντικά θέματα πολιτικής (Νικόλαος Χαραλάμπης, 2017).

Αν και όπως έχει ήδη αναφερθεί, η Ρωσία δεν έχει ξεκαθαρίσει εξ' ολοκλήρου τον ρόλο της εξωτερικής της πολιτικής. Φαίνεται πως τελικά αποσκοπεί στην εδαφική εκμετάλλευση των Βαλκανίων με στόχο την ενίσχυση της οικονομίας της, δεδομένο το οποίο εξακριβώνεται με την ενεργειακή στρατηγική της στην περιοχή (Νικόλαος Χαραλάμπης, 2017). Τόσο η Ρωσία όσο και το NATO προσπαθούν μέσα από επενδύσεις και ενεργειακά έργα να κερδίσουν επιρροή, ωστόσο εξαιτίας εσωτερικών πολιτικών αλλαγών υπάρχει κίνδυνος υπονόμησης των εξωτερικών προσπαθειών για την εξέλιξη και διαμόρφωση της περιοχής (Φαλτάιτς, 2015).

Επιπλέον, εξαιτίας των ασθενών κρατικών δομών, της αδυναμίας παροχής κοινωνικών υπηρεσιών, της ανικανότητας ανάπτυξης δημόσιων πολιτικών, της πολιτικής αστάθειας, της έλλειψης οικονομικών προοπτικών, της τεράστιας μάζιγας ανεργίας των νέων, της υπονόμησης του συστήματος των κοινωνικών αξιών και της ανεξέλεγκτης εγκληματικότητας και διαφθοράς, τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων δεν είναι σε θέση να εκπληρώσουν τις προϋποθέσεις για σύγχρονη κρατική υπόσταση (Δρ. Ιωάννης Αρμακόλας, 2016).

3.4 Η θέση της Ρωσίας στο θέμα του Κοσόβου

Η Ρωσία δεν αναγνωρίζει την ανεξαρτησία της πρώην επαρχίας της Σερβίας. Από τη ρωσική πλευρά, η πρώην Γιουγκοσλαβία και η Σερβία ειδικότερα, ήταν κάτι παρόμοιο με ένα γεωπολιτικό εργαστήριο από τότε που έγινε η πρώτη εισβολή στη Γιουγκοσλαβία από τις ΗΠΑ και το NATO. Η Γιουγκοσλαβία αποτέλεσε το πρώτο σχέδιο για την τακτική των ΗΠΑ / NATO με βάση την "ανθρωπιστική" επιθετική εισβολή. Ένα σχέδιο που χρησιμοποιήθηκε από το Ιράκ, το Αφγανιστάν, τη Λιβύη και άλλες χώρες. Η Σερβία αποτέλεσε τον πρώτο στόχο αυτού του είδους εισβολής και το ινδικό χοιρίδιο διαφόρων κινήσεων, από τη μαζικά συγκαλυμμένη γενοκτονία (Σρεμπρένιτσα) μέχρι την απομάκρυνση της κυριαρχικής επικράτειας (Κοσσυφοπέδιο) (Globalsecurity, 2017).

Το ζήτημα της ανεξαρτησίας του Κοσσυφοπεδίου πρέπει να επιλυθεί μόνο στο πλαίσιο των αρχών του ΟΗΕ, δήλωσε ο Ρώσος πρόεδρος Βλαντιμίρ Πούτιν μετά από συνάντηση με τον Σέρβο ομόλογό του Τόμισλαβ Νίκολιτς στις 11 Σεπτεμβρίου 2012.

"Είναι απαραίτητο να αναζητηθεί η λύση του προβλήματος στο μάθημα των

διαπραγματεύσεων που βασίζονται πρωτίστως στην απόφαση 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ”, δήλωσε ο Πούτιν σε κοινή συνέντευξη Τύπου με τον Νίκολιτς (Globalsecurity, 2017).

Η Ρωσία ελπίζει ότι οι συνομιλίες μεταξύ Βελιγραδίου και Πρίστινα με τη μεσολάβηση της ΕΕ θα οδηγήσουν στη βελτίωση της κατάστασης των Σέρβων στο Κοσσυφοπέδιο. Το ρωσικό υπουργείο Εξωτερικών δήλωσε στις 09 Νοεμβρίου 2015 “Το Κοσσυφοπέδιο δεν μπορεί να θεωρηθεί ως βιώσιμο κράτος για να γίνει μέλος της πολιτιστικής υπηρεσίας του ΟΗΕ (UNESCO), καθώς δεν διαθέτει πλήρης νομική προσωπικότητα”. Το ρωσικό υπουργείο σε δήλωση του ανέφερε πώς “Το Κοσσυφοπέδιο, το οποίο εξακολουθεί να βρίσκεται υπό τη μεταβατική διοίκηση του ΟΗΕ (UNMIK), δεν μπορεί να θεωρηθεί ως κράτος που διαθέτει νομική προσωπικότητα και ως εκ τούτου δεν μπορεί να αγωνιστεί για ένταξη σε διεθνή οργάνωση” (Globalsecurity, 2017).

Ο πρόεδρος του Κοσσυφοπεδίου, Χασίμ Θάτσι, στις 29 Ιανουαρίου του 2017 κατηγορήσε τη Ρωσία ότι προκαλεί νέες εντάσεις στην περιοχή. Κατά τη συνάντησή τους στο Βελιγράδι στις 21 Φεβρουαρίου 2017, ο επικεφαλής της Σερβικής Κυβερνητικής Υπηρεσίας για το Κοσσυφοπέδιο Μάρκο Ντιούρτς και ο Πρέσβης της Ρωσίας στη Σερβία Αλέξανδρος Τσούπουριν μίλησαν για την προετοιμασία της επόμενης τακτικής συνόδου του Συμβουλίου Ασφαλείας του Κοσσυφοπεδίου και της Μετόχια, κοινή δράση για την αποτροπή της συμμετοχής του Κοσσυφοπεδίου σε διεθνείς οργανισμούς. Αυτό σήμαινε ότι οι πιθανότητες της Ρωσίας να αναγνωρίσει το αυτοανακηρυγμένο Κοσσυφοπέδιο είναι σχεδόν μηδενικές (Globalsecurity, 2017).

3.5 Η ενεργειακή στρατηγική της Ρωσίας στα Βαλκάνια

Η σύγχρονη ρωσική εξωτερική πολιτική βασίζεται σχεδόν αποκλειστικά στα πλούσια ενεργειακά αποθέματα που διαθέτει. Η Ρωσία βρίσκεται στην πλεονεκτική θέση να αντλεί από το πλούσιο υπέδαφός της τεράστιες ποσότητες πετρελαίου και υδρογονανθράκων. Επιπλέον, η χρήση των εξαγωγών ενεργειακών προϊόντων ως όχημα μεταφοράς των ρωσικών συμφερόντων στα κράτη – εισαγωγείς, αποτελούν μια ευφυή πρακτική. Ο Πούτιν εκμεταλλευόμενος αυτό το ενεργειακό πλεονέκτημα στήριξε την οικονομική και πολιτική ανάπτυξη της χώρας που τελικά απέφερε απολαβές από τις εξαγωγές ενεργειακών προϊόντων. Συγκεκριμένα, η αυξημένη

ζήτηση του πετρελαίου και του φυσικού αερίου και ο έλεγχος των μεγαλύτερων εταιριών ενέργειας της χώρας πολύ γρήγορα απέδωσαν σημαντικούς πόρους στα κρατικά ταμεία της Ρωσίας (Μαλανδράκη Ελένη, 2013).

Με την αύξηση του ρυθμού της εκβιομηχάνισης αυξάνεται και η κατανάλωση ενέργειας παγκοσμίως, κάτι που όπως διαφάνεται στο εγγύς μέλλον θα εξαντλήσει τα ενεργειακά αποθέματα και θα οδηγήσει σε σημείο έκλειψης. Για αυτό το λόγο, γίνεται αντιληπτή η σημασία της κατοχής ορυκτού πλούτου διότι πέρα από την εγχώρια κατανάλωσή αυτού για παραγωγή ενέργειας, αυξάνεται και η ζήτησή του. Ζήτηση η οποία ισούται τις περισσότερες φορές με αύξηση των τιμών των προϊόντων ενέργειας και κατ' επέκταση με αύξηση των εσόδων του κράτους. Πέρα από την Σαουδική Αραβία, η Ρωσία αποτελεί το τρίτο κράτος του κόσμου που διαθέτει μεγάλα αποθέματα πετρελαίου και το έβδομο σε αποθέματα φυσικού αερίου και για αυτό ακριβώς το λόγο έχει εξελιχθεί σε σημαντική εξαγωγική ενεργειακή δύναμη (Μαλανδράκη Ελένη, 2013).

Η Ρωσία επεκτείνει την επιρροή της στην περιοχή της Νοτιο-Ανατολικής Ευρώπης και εκμεταλλευόμενη αυτή τη δύναμη απολαμβάνει τους οικονομικούς καρπούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αποτελεί πλέον τον μεγαλύτερο προμηθευτή ενέργειας στην περιοχή, ενώ η ίδια στο σύνολό της είναι πολύ φτωχή σε ενεργειακούς πόρους και επομένως βασίζεται αποκλειστικά στις εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων από τη Ρωσία. Το 75% των εμπορικών συναλλαγών της χώρας συνάπτεται με ευρωπαϊκές χώρες. Έτσι, ο ρόλος της Ρωσίας ως μοναδικός προμηθευτής ενέργειας για την ΕΕ, της προσδίδει μονοπωλιακό χαρακτήρα ως χερσαίου προμηθευτή ενέργειας της Ευρώπης, εξασφαλίζοντας τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους για τη συνεχή και σταθερή ανάπτυξή της. Παράλληλα, με την σύναψη ενεργειακών συμφωνιών ανοίγονται οι δρόμοι και για άλλες εμπορικές συμφωνίες, όπως οι πωλήσεις στρατιωτικού εξοπλισμού (Μαλανδράκη Ελένη, 2013).

Το βασικό μέλημα της Ρωσίας μεταψυχροπολεμικά αναφορικά με το χώρο των Βαλκανίων είναι να διατηρησει και να επεκτείνει την επιρροή της στην περιοχή προκειμένου να εξισορροπήσει την επέκταση των αντιτιθέμενων ευρωπαϊκών και νατοϊκών συμφερόντων. Ο στόχος αυτός έγινε τελικά εφικτός κατά την περίοδο διακυβέρνησης του Πούτιν. Για την επίτευξη αυτού του στόχου χρησιμοποιήθηκε ως μέσο η ενεργειακή πολιτική που εδραιώθηκε μέσω της διπλωματίας των αγωγών South stream και Burgas Alexandroupolis και της διείσδυσης στην ενεργειακή αγορά

και τις οικονομικές δραστηριότητες των κρατών της περιοχής. (Mark A. Smith, 2008).

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό πως τα Βαλκάνια, δεδομένης της γεωγραφικής τους θέσης, είναι χώρος στρατηγικής σημασίας για την Ρωσία. Αποτελούν χερσαίο διάδρομο διασύνδεσης της Ευρώπης με την ενεργειακά πλούσια Κασπία και εξασφαλίζουν τον ανεφοδιασμό της Ευρώπης με αέριο και πετρέλαιο. Βέβαια, πέρα από την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια που εγγυάται η Ρωσία, τα Βαλκάνια για αυτήν αποτελούν και μία εναλλακτική αγορά ενέργειας, διόλου αμελητέα. Ακόμα, με την αύξηση της ρωσικής ναυτικής παρουσίας στη Μεσόγειο μελλοντικά, θα μπορούσε να αυξηθεί και η σημασία της Νοτιο-Ανατολικής Ευρώπης για τα οικονομικά και μη συμφέροντα της Ρωσίας, ως έξοδο προς τη Μεσόγειο (Μαλανδράκη Ελένη, 2013).

Μέρος 2^ο

Κεφάλαιο 4: Οι Ελληνορωσικές σχέσεις

4.1 Οι διπλωματικές σχέσεις Ελλάδας-Σοβιετικής Ένωσης

Το ζήτημα της μελέτης των διπλωματικών σχέσεων της Ελλάδας με την Σοβιετική Ένωση παραμένει ιδιαίτερα ευαίσθητο μέχρι και σήμερα, κυρίως εξαιτίας των καταλοίπων του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα, την μακροχρόνια και παρατεταμένη πολιτική αστάθεια στο εσωτερικό της χώρας, τη γενικότερη πολιτική και ιδεολογική πόλωση, τις προσπάθειες πανσλαβισμού από τη Σοβιετική Ένωση αλλά και πολλά άλλα αίτια (Τασούλας Αργύρης, 2016).

Οι ιστορικές καταγραφές των ελληνοσοβιετικών σχέσεων από τους Έλληνες ιστορικούς είναι ελλιπείς και περιορισμένες. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο μικρό ειδικό βάρος αυτής της σχέσης, σε συνδυασμό με τη σταδιακά αυξανόμενη βρετανική πεποίθηση πως η Ελλάδα ανήκε στη δική της σφαίρα επιρροής. Ελληνική πηγή έχει αποτελέσει το ανέκδοτο προσωπικό ημερολόγιο του Αθανασίου Πολίτη, πρεσβευτή της Ελλάδας στη Σοβιετική Ένωση την περίοδο 1942-1947, με τις προσωπικές του μαρτυρίες, που φέρει τίτλο «Αποστολή στη Μόσχα-Απομνημονεύματα». Έτσι, λόγω της μειωμένης ιστοριογραφίας από την ελληνική πλευρά, η έρευνα των ελληνοσοβιετικών σχέσεων στηρίζεται σχεδόν αποκλειστικά σε αμερικανικές και βρετανικές πηγές (Προκόπης Παπαστράτης, 1992).

Λίγο μετά την λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και τη δημιουργία της Σοβιετικής Ένωσης, ο πλανήτης εισήλθε στην εποχή του Ψυχρού Πολέμου. Εκείνη την περίοδο, στα μείζονα ζητήματα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής ήταν το κυπριακό ζήτημα

και οι σχέσεις της Ελλάδας με την κεντρική Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Η εμπλοκή της Σοβιετικής Ένωσης σε αυτά τα ζητήματα στάθηκε αρκετές φορές αιτία να επηρεαστούν οι ελληνοσοβιετικές σχέσεις. Η εγκατάσταση των ΗΠΑ στον Ελλαδικό χώρο και η ένταξη της Ελλάδας στη Βορειοατλαντική Συμμαχία (NATO) στις 18 Φεβρουαρίου του 1952, μολονότι δημιούργησε εντάσεις στο εσωτερικό της χώρας, δεν απέτρεψε την σύναψη εμπορικών συμφωνιών με την Σοβιετική Ένωση. Συγκεκριμένα, την οκταετία προεδρίας του Καραμανλή, η Ελλάδα κατάφερε να ισχυροποιήσει και να παγιώσει τις εμπορικές της σχέσεις με την Σοβιετική Ένωση και να εξάγει τα γεωργικά της προϊόντα. Παράλληλα, κατάφερε να επωφεληθεί από τους ενεργειακούς πόρους της ΕΣΣΔ σε μια εποχή που προσπαθούσε να εκβιομηχανοποιηθεί. Παρόλα αυτά οι πολιτικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών εξακολουθούσαν να παραμένουν τεταμένες. Η Ελλάδα κατέκρινε την πολιτική της ΕΣΣΔ και την θεωρούσε ως επίθεση ειρήνης, που σκοπό είχε να ασκήσει κομμουνιστική προπαγάνδα στο εσωτερικό της χώρας. Εξαιτίας αυτής της σχέσης επηρεάστηκαν και τις σχέσεις της Ελλάδας με τους γείτονές της. Ωστόσο, από το 1957 και μετέπειτα η Σοβιετική Ένωση υποστήριζε τις θέσεις της Ελλάδας σε εθνικά θέματα (όπως στο Κυπριακό ζήτημα). Εξάλλου, η ρωσική διπλωματία αποσκοπούσε στην εξάπλωση των γεωστρατηγικών της συμφερόντων και στην Ανατολική Μεσόγειο (Τασούλας Αργύρης, 2016).

Κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, ΕΣΣΔ και ΗΠΑ αποτελούσαν τις δύο μεγαλύτερες υπερδυνάμεις του πλανήτη και ήταν αυτές που έλεγχαν τα νήματα της παγκόσμιας πολιτικής. Αρχικά, η Ελλάδα αν και αποτελούσε χώρο στρατηγικής σημασίας για τα συμφέροντα των ΗΠΑ, δεν κλήθηκε να είναι ιδρυτικό μέλος. Η Ελλάδα μπήκε τελικά στο NATO, ταυτόχρονα με την Τουρκία, τρία χρόνια μετά την ίδρυσή του, δεδομένο που φανερώνει τη γεωστρατηγική αντίληψη των ΗΠΑ για την περιοχή, μια πύλη δηλαδή εμπορική και στρατιωτική για τη Μέση Ανατολή και τα Βαλκάνια. Πάντως, αυτό που γίνεται γνωστό είναι πως η Ελλάδα υπέστη τις πολλαπλές πιέσεις τόσο της Ανατολής όσο και της Δύσης και οι ελληνοσοβιετικές σχέσεις δοκιμάστηκαν σε όλη την περίοδο του 20^{ου} αιώνα μέχρι και τη κατάρρευση της ΕΣΣΔ (Τασούλας Αργύρης, 2016).

4.2 Οι Ελληνορωσικές σχέσεις από τη διάλυση της ΕΣΣΔ μέχρι τη δεκαετία του 2000

Μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ και κατά τη περίοδο προεδρίας του Μπόρις Γιέλτσιν, ο πρώτος υπουργός Εξωτερικών της Ρωσικής Ομοσπονδίας ήταν ο Αντρέι Κόζιρεφ και οι ελληνορωσικές σχέσεις προσαρμόστηκαν αναλόγως. Οι περισσότερες διμερείς συμφωνίες συνήφθησαν και ολοκληρώθηκαν το 1993, κατά τη διάρκεια της επίσημης επίσκεψης του ρώσου πρωθυπουργού Βίκτορ Τσερνομυρντίν, καθώς και του υπουργού Εξωτερικών Αντρέι Κόζιρεφ στην Αθήνα. Ωστόσο, η συνθήκη που ξεχώρισε και ασκούσε ιδιαίτερη βαρύτητα ήταν η Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας, που υπεγράφη στις 30 Ιουνίου 1993, κατά την πρώτη επίσημη επίσκεψη του Προέδρου Γιέλτσιν στην Ελλάδα και τη συνάντησή του με τον Πρόεδρο Κωνσταντίνο Καραμανλή και τον Πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Μητσοτάκη. Και οι δύο πλευρές επανέλαβαν την «φιλική τους σχέση» με βάση τα κοινά περιφερειακά συμφέροντα και τις κοινές ορθόδοξες πεποιθήσεις και επιβεβαίωσαν την αποφασιστικότητά τους να ενισχύσουν τη συνεργασία σε όλους τους τομείς. Τα μέρη επιβεβαίωσαν τη δέσμευσή τους για το απαραβίαστο των υφιστάμενων και κοινώς αναγνωρισμένων συνόρων και εδαφικής ακεραιότητας στην Ευρώπη και στα Βαλκάνια. Η Ελλάδα ανησυχούσε όλο και περισσότερο για τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και το πρόβλημα της ΠΓΔΜ, ενώ η Ρωσία ήταν μάρτυρας του τσετσενικού αυτονομιστικού κινήματος (Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής, 2014).

Ο λόγος πίσω από την ευνοϊκή διάθεση της διοίκησης του Μητσοτάκη προς τη Ρωσία ήταν η πιθανή ενίσχυση της ελληνικής ικανότητας αποτροπής της Τουρκίας. Οι αναθεωρητικοί στόχοι συνοδεύονταν από απτές ενέργειες που απειλούσαν να αλλάξουν την ισορροπία ισχύος Ελλάδας – Τουρκίας, υπέρ της Τουρκίας. Εάν η Ελλάδα δεν είχε καταφέρει να κερδίσει πρωταρχικό ρόλο σε διπλωματικούς ελιγμούς και να χρησιμοποιήσει με επιτυχία εξωτερικές συμμαχίες για να αντισταθμίσει την τουρκική στρατιωτική υπεροχή, η μόνη επιλογή που θα της απέμενε θα ήταν ένας ακριβός και αποσταθεροποιητικός αγώνας, ο οποίος θα ήταν σχετικά δαπανηρός για την χώρα. Η εμφάνιση μιας μετασοβιετικής δημοκρατικής Ρωσίας και η συνεργατική στάση της στις παγκόσμιες υποθέσεις, σύμφωνα με το δόγμα του Κόζιρεφ, ήταν συμβατές με την ελληνική εξωτερική πολιτική. Βασιζόμενη στη θρησκευτική

συγγένεια, μια συμμαχία με τη Ρωσία επιδιώχθηκε από τη συντηρητική κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας, προκειμένου να αποτρέψει το αναθεωρητικό πρόγραμμα της Τουρκίας (Ελληνικό Ιδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής, 2014).

Η Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας επέτρεψε στη Ρωσία να εκφράσει τις ανησυχίες της όσον αφορά το μελλοντικό της ρόλο στο σύστημα των Ηνωμένων Εθνών. Η ενίσχυση του ρόλου των Ηνωμένων Εθνών ήταν υψίστης σημασίας για τη Ρωσία, αφού ο οργανισμός είχε ήδη αρχίσει να παρακολουθεί τη σταδιακή ανάκαμψη του προς όφελος του NATO. Το τελευταίο, σε αντάλλαγμα, φάνηκε να είναι ένα πιο χρήσιμο όργανο για τις ΗΠΑ που προσπάθησε να επωφεληθεί από τα κέρδη του από τη νίκη του Ψυχρού Πολέμου. Η Ελλάδα και η Ρωσία συμφώνησαν επίσης να ενισχυθεί η «Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη», η οποία το Δεκέμβριο του 1994 μετατράπηκε στον «Οργανισμό για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη» (Ελληνικό Ιδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής, 2014).

Ο διορισμός του Γιεβγκένι Πριμακόφ ως νέου υπουργού Εξωτερικών στις 9 Ιανουαρίου του 1996 επιβεβαίωσε τη μετατόπιση της πολιτικής προς τον εθνικισμό σε εθνικό επίπεδο, υπό το φως των αρχικών σημείων αποτυχίας των φιλελεύθερων οικονομικών μεταρρυθμίσεων. Για να αποδείξει ότι η Ρωσία παραμένει ακόμα μια υπερδύναμη στην μετά ψυχροπολεμική εποχή και ότι έχει το δικό της παγκόσμιο πρόγραμμα, ο Πριμακόφ επιδίωξε να υιοθετήσει μια ισχυρή στάση ρωσικής πολιτικής προς τη Μέση Ανατολή. Η ελληνοκυπριακή αντιπαράθεση με την Τουρκία και το στρατιωτικό όπλο εναντίον της, θεωρήθηκε ως μέσο για αυτή την πολιτική απόφαση. Ο ρόλος της Ρωσίας ως προστάτης του κράτους έλαβε διάφορες μορφές. Κυμαινόταν από ένα σχέδιο τον Απρίλιο του 1997 με τίτλο «Βασικές Αρχές Κυπριακού Διακανονισμού», το οποίο υποστήριζε τολμηρά τα ελληνοκυπριακά επιχειρήματα, στην πιο προηγμένη μορφή βέτο του ψηφίσματος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, για την επιβολή της υιοθέτησης του σχεδίου Ανάν στους Ελληνοκυπρίους το 2004. Πριν από το δημοψήφισμα, η Ρωσική Ομοσπονδία άσκησε βέτο σε ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας που χρηματοδοτήθηκε από τις Ηνωμένες Πολιτείες και το Ηνωμένο Βασίλειο. Το γεγονός που θα είχε οδηγήσει σε αναβάθμιση της επιχείρησης των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο, αντικαθιστώντας την ειρηνευτική δύναμη των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο (UNFICYP), με την αποστολή εφαρμογής διακανονισμού των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο (UNSIMIC), εάν το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος είχε οδηγήσει στην έγκριση του Σχεδίου Ανάν. Το κυπριακό

ζήτημα, αποτελεί μία από τις παλαιότερες ανεπίλυτες συγκρούσεις στην περίοδο μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, που επέτρεψε στη Ρωσία να ασκήσει εμφανώς το δικαίωμα βέτο. Αυτή η πραγματικότητα δημιουργεί μέχρι και σήμερα αμφιβολίες για τη δέσμευση που είχε λάβει η Ρωσία στην επίλυση του Κυπριακού. Αυτό θα σήμαινε τη διακοπή της ικανότητας της Μόσχας να ασκεί βέτο σε μία από τις πιο διαδεδομένες συγκρούσεις, στο πλαίσιο της εντολής του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών (Ελληνικό Ιδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής, 2014).

Η πολιτική ατζέντα των ελληνορωσικών σχέσεων κορυφώθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 2000. Ορισμένα μέρη της ατζέντας συναλλαγών ήταν να εκτελεθούν κατά τη διάρκεια της θητείας του Σημίτη, ενώ άλλα κατά τη διάρκεια της θητείας του Καραμανλή. Η πρώτη συνάντηση μεταξύ του αρχηγού της ελληνικής κυβέρνησης και του προέδρου Πούτιν πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της επίσημης τριήμερης επίσκεψης του Κώστα Σημίτη στη Μόσχα τον Ιούλιο του 2001 με την ευκαιρία της εκλογής νέου Προέδρου της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής. Οι συνομιλίες επικεντρώθηκαν σε τρεις ευρείς τομείς: πολιτικές εξελίξεις στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας και σχέσεις Ελλάδας-Ρωσίας (Ελληνικό Ιδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής, 2014).

Κατά τη διάρκεια προεδρίας του Σημίτη είχε τονιστεί η σημασία της ανάγκης για στενότερη και βαθύτερη συνεργασία μεταξύ της Ρωσίας και της ΕΕ. Η ελληνική πλευρά δεσμεύθηκε ακόμα να αναλάβει ενδιάμεσο ρόλο στην ενίσχυση των δεσμών ΕΕ-Ρωσίας και να προωθήσει τα θέματα κοινού ενδιαφέροντος κατά τη διάρκεια της ελληνικής Προεδρίας του Συμβουλίου της ΕΕ, το πρώτο εξάμηνο του 2003. Παράλληλα, τονίστηκε η σπουδαιότητα της αμοιβαίας συγγένειας και οι ιστορικοί δεσμοί μεταξύ των δύο εθνών. Όσον αφορά τα θέματα διμερούς ενδιαφέροντος, οι συνομιλίες επικεντρώθηκαν στον αγωγό Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη, με τον Ρώσο πρόεδρο να δηλώνει την ετοιμότητα της χώρας του να καταφέρει να συνεργαστεί με το έργο (Ελληνικό Ιδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής, 2014).

Τον Δεκέμβριο του 2001 ο Πούτιν πραγματοποίησε την πρώτη του επίσημη επίσκεψη στην Αθήνα, κατά την οποία είχε δηλώσει ότι οι ελληνορωσικές σχέσεις εξελίσσονται με "προοδευτικό τρόπο". Ο Πρόεδρος της Ελλάδος απηύθυνε αμοιβαία αναφορά στην Ρωσία ως "μια μεγάλη στρατιωτική και πολιτική δύναμη και έναν κύριο παγκόσμιο παίκτη". Επιπλέον, ο Πρωθυπουργός Σημίτης τόνισε ότι «η Ελλάδα ήταν έτοιμη να χτίσει γέφυρες προς όλες τις κατευθύνσεις». Ο Πούτιν εξέφρασε την ελπίδα ότι οι διμερείς οικονομικοί δεσμοί θα εμβαθύνουν εάν οι ρωσικές εταιρείες θα έχουν την

ευκαιρία να συμμετάσχουν στην ελευθέρωση της ελληνικής οικονομίας, που είναι αξιοσημείωτη στον ενεργειακό τομέα, πραγματοποιώντας έτσι μεγάλα επενδυτικά σχέδια. Κάλυψε επίσης την ελληνική επιχειρηματική κοινότητα να αξιοποιήσει το υψηλό επίπεδο των σχέσεων που αναδύονται μεταξύ των δύο χωρών, προκειμένου να εντατικοποιήσουν την επενδυτική τους δραστηριότητα στη Ρωσία. Όσον αφορά την προοπτική συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας στον ενεργειακό τομέα καθεαυτό, έγινε ιδιαίτερη αναφορά στην κατασκευή νέων αγωγών φυσικού αερίου και πετρελαίου (προς και από την Ελλάδα), τη συμμετοχή των ρωσικών εταιρειών στην ανάπτυξη δικτύων διανομής φυσικού αερίου και την επέκτασή τους και την κοινή κατασκευή υπόγειων εγκαταστάσεων αποθήκευσης φυσικού αερίου (Ελληνικό Ιδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής, 2014).

Αναφορικά με τις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας, δημιουργήθηκε μια κοινή Ρωσο-Ελληνική Επιτροπή Αλληλεγγύης τον Οκτώβριο του 2002, η οποία προήδρευσε διπλωμάτες και των δύο Υπουργείων Εξωτερικών. Το βασικό καθήκον της επιτροπής ήταν να προωθήσει στρατηγικές συνεργασίας μεταξύ της Ρωσίας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Λόγω των εσωτερικών εξελίξεων στην ΕΕ και τη Ρωσία, αρκετές διατάξεις της ΣΕΣΣ είχαν καταστεί άνευ αντικειμένου. Η ΣΕΣΣ χαρακτηρίζει τη Ρωσία ως "χώρα με οικονομία σε μεταβατικό στάδιο", η οποία δεν είναι πλέον ακριβής μετά την αναγνώριση του καθεστώτος της οικονομίας της αγοράς της Ρωσίας και της μετέπειτα προσχώρησής της στον ΠΟΕ. Επιπλέον, η Ανατολική Διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η περαιτέρω εξάπλωση των αρμοδιοτήτων της ΕΕ ως αποτέλεσμα της υιοθέτησης των Συνθηκών του Άμστερνταμ, της Νίκαιας και της Λισαβόνας καθιέρωσαν ένα νέο πλαίσιο για τις σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας (Ελληνικό Ιδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής, 2014).

Με τη διοίκηση της Νέας Δημοκρατίας που ανέλαβε την εξουσία το 2004, οι ελληνορωσικές σχέσεις βελτιώθηκαν δραματικά. Ενώ η νέα συντηρητική κυβέρνηση ενστερνίστηκε πλήρως την προϋπάρχουσα έννοια της Ρωσίας ως ισχυρή εναλλακτική λύση έναντι των αμερικανικών πιέσεων και των μονομερών ενεργειών με το πρόσχημα του πολέμου κατά της τρομοκρατίας. Η πρόθεσή της να προωθήσει περαιτέρω ελληνορωσικές σχέσεις υποκινήθηκε από δύο κίνητρα. Η πρώτη πτυχή αφορούσε την κοινή πολιτιστική και θρησκευτική κοσμοθεωρία μεταξύ των κομμάτων της Νέας Δημοκρατίας και της Ενωμένης Ρωσίας. Δεύτερον, η Αθήνα ήθελε να διατηρήσει ένα υψηλότερο επίπεδο σχέσεων με τη Μόσχα σε σχέση με την Άγκυρα, της οποίας η εντυπωσιακή βελτίωση των σχέσεών της με τη Ρωσία

αποτελέσει βασικό χαρακτηριστικό της μεταψυχροπολεμικής περιόδου (Ελληνικό Ιδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής, 2014).

Με την έλευση του Βλαντιμίρ Πούτιν στην εξουσία το 2000, η Ρωσοτουρκική σχέση εισήλθε σε μια νέα πιο εδραιωμένη και εντατικοποιημένη φάση. Στην ετήσια του δήλωση του 2005 προς το ρωσικό κοινοβούλιο, ο Πρόεδρος Πούτιν δήλωσε ότι «η κατάρρευση της ΕΣΣΔ ήταν η μεγαλύτερη γεωπολιτική καταστροφή του εικοστού αιώνα». Αυτή η παρατήρηση ερμηνεύτηκε ως ένδειξη της πρόθεσης του Πούτιν να αποκαταστήσει τη ρωσική επιρροή στον μετασοβιετικό χώρο και να ανακτήσει τη φήμη της χαμένης υπερδύναμης της Ρωσίας και τον παγκόσμιο ρόλο του παίκτη. Προκειμένου να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι, ο Πούτιν ξεκίνησε τη συγκέντρωση του ενεργειακού τομέα ως πρώτο βήμα. Έτσι, κάνοντας τον ενεργειακό κλάδο ως τον πυρήνα της διεθνούς επιρροής της Ρωσίας, ο Πούτιν μετέτρεψε έτσι την εξόρυξη και την εξαγωγή πετρελαίου και φυσικού αερίου σε τελικό εργαλείο της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. Η έννοια της εξωτερικής πολιτικής του 2000, καθώς και οι συνακόλουθες έννοιες της εξωτερικής πολιτικής του 2008 και του 2013, ευθυγραμμίζονται πλήρως με την έννοια των ενεργειακών πόρων ως βασικό πυλώνα του διεθνούς χαρακτήρα της Ρωσίας (Ελληνικό Ιδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής, 2014).

Λίγο μετά την ανάληψη των καθηκόντων του το 2004 ο Καραμανλής έκανε ένα πρωτοφανές άνοιγμα στη Ρωσία, προσπαθώντας να τοποθετήσει την Ελλάδα ισότιμα μεταξύ Ουάσιγκτον και Μόσχας. Το επίσημο ξεκίνημα της διμερούς προσέγγισης δόθηκε κατά την πρώτη επίσημη επίσκεψη του Καραμανλή στο Κρεμλίνο της Ρωσία τον Δεκέμβριο του 2004, η οποία σημάδεψε την πρώτη επίσημη επίσκεψη του Έλληνα Πρωθυπουργού υπό την ιδιότητά του ως επικεφαλής της ελληνικής κυβέρνησης μετά από περίοδο 12 χρόνων. Ο Ρώσος πρόεδρος χαρακτήρισε την Ελλάδα "ως τον στενότερο στρατηγικό εταίρο της Ρωσίας στην Ευρώπη". Ο Καραμανλής επιβεβαίωσε ότι η Ελλάδα εργάζεται σκληρά για την «εμβάθυνση των διμερών σχέσεων» και υπογράμμισε την ανάγκη «κινητοποίησης και αξιοποίησης των οικονομικών ευκαιριών που προκύπτουν από την αλληλεπίδραση με τη Ρωσία».

Τρεις σημαντικές διακυβερνητικές συμφωνίες υπογράφηκαν κατά την επίσκεψη του Πρωθυπουργού:

- Κοινή Δήλωση για την περαιτέρω ενίσχυση της εταιρικής σχέσης και της συνεργασίας,

- Κοινή δήλωση για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και
- Κοινό Σχέδιο Δράσης Ελλάδος-Ρωσίας για την περίοδο 2005-2006.

Οι τελευταίες αποτελούσαν τη νομική και θεσμική βάση για την τακτική αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο χωρών σε τομείς κοινού ενδιαφέροντος και χρησιμοποιήθηκαν ιδιαίτερα για την προώθηση της διμερούς συνεργασίας στον ενεργειακό τομέα και το εμπόριο (Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής, 2014).

4.3 Οι σχέσεις Ελλάδας-Ρωσίας από το 2010 έως σήμερα

Οι σχέσεις Ελλάδας - Ρωσίας παρά τις κοινές θρησκευτικές τους παραδόσεις, τον αντιναζιστικό ηρωισμό και την ανεξαρτησία του ελληνικού έθνους έχουν περάσει από διάφορες φάσεις, που έχουν διαμορφώσει την ιστορική αυτοτέλεια της επικοινωνίας μεταξύ των δύο λαών. Το αποτέλεσμα της παράβλεψης των ορίων και των κανόνων που θέσπιζε η Ευρωπαϊκή Ένωση από την ελληνική πλευρά, κάθε φορά είχε ως αποτέλεσμα τον κλονισμό της εμπιστοσύνης των δυτικών εταίρων προς την Ελλάδα. Επίσης, απογοητευόταν και ο ρωσικός παράγοντας εξαιτίας της αδυναμίας πλήρους υλοποίησης των προσδοκιών της χώρας, με αρνητικές επιπτώσεις για τη διεθνή θέση της Ελλάδας. Παρακάτω αναλύονται οι ελληνορωσικές σχέσεις όπως έχουν διαμορφωθεί από το 2010 μέχρι σήμερα (Φούκας Βασίλειος, 2016).

Κατά το διάστημα διακυβέρνησης της Ελλάδας από τον Γεώργιο Παπανδρέου (7 Οκτωβρίου 2009) και με βάση την υπουργική Σύνοδο των χωρών-μελών του Οργανισμού Ασφάλειας και Συνεργασίας στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) που πραγματοποιήθηκε στις 2 Δεκεμβρίου του 2009 στην Αθήνα, συμφωνήθηκε «Κοινό Σχέδιο Δράσης για το 2010-2012» που υπογράφηκε μεταξύ του έλληνα Πρωθυπουργού και του ρώσου Υπουργού Εξωτερικών Σεργκέι Λαβρόφ. Σε αυτή τη συμφωνία και οι δύο πλευρές εξέφρασαν την κοινή τους επιθυμία να συνεχιστεί το έργο του αγωγού πετρελαίου, Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη, να ενισχύσουν τις μεταξύ τους εμπορικές και οικονομικές τους σχέσεις και να επεκταθούν και σε άλλους τομείς. Τομείς όπως είναι η υψηλή τεχνολογία και οι αμοιβαίες επενδύσεις (Αθηναϊκό-Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων, 2016).

Το έτος 2013 υπήρξε μια περίοδος όπου οι διμερείς σχέσεις των δύο χωρών έγιναν ιδιαίτερα αντιληπτές στο πολιτικό προσκήνιο. Συγκεκριμένα στις 16 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους πραγματοποιήθηκε η συνάντηση του πρωθυπουργού, Αντώνη Σαμαρά, με την πρόεδρο του Ομοσπονδιακού Συμβουλίου της Ρωσίας, Βαλεντίνα Ματβιένκο, στην Αθήνα με κύριο θέμα συζήτησης το επενδυτικό ενδιαφέρον των ρωσικών εταιριών για τη ΔΕΠΑ, την ΤΡΑΙΝΟΣΕ και το λιμάνι της Θεσσαλονίκης. Την επόμενη μέρα, στις 17 Σεπτεμβρίου μια ακόμη συνάντηση έλαβε χώρα στην Αθήνα μεταξύ του υπουργού Εθνικής Άμυνας, Δημήτρη Αβραμόπουλου και της προέδρου του ομοσπονδιακού συμβουλίου της Ρωσίας, Βαλεντίνα Ματβιένκο. Θέμα συζήτησης αυτή τη φορά αποτέλεσαν οι αμυντικές σχέσεις Ελλάδας-Ρωσίας. Διάφορα ζητήματα διμερούς οικονομικού ενδιαφέροντος και κυρίως το ρωσικό ενδιαφέρον για την ΤΡΑΙΝΟΣΕ, τον Οργανισμό Λιμένος Θεσσαλονίκης (που συνεχίστηκε και το 2014) καθώς και το θέμα του αγωγού Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη εξετάστηκαν στις 30 Οκτωβρίου του 2013 από την πολιτική και πολιτειακή ηγεσία της Ελλάδας. Αυτή ήταν αποτελούμενη από τον πρωθυπουργό, Αντώνη Σαμαρά, τον αντιπρόεδρο της κυβέρνησης και υπουργό Εξωτερικών, Ευάγγελο Βενιζέλο και τον υπουργό Εξωτερικών της Ρωσίας, Σεργκέι Λαβρόφ. Τέλος, στις 3 Δεκεμβρίου του 2013 σπουδαίο γεγονός αποτέλεσε η συμφωνία αμυντικής συνεργασίας μεταξύ του υπουργού Εθνικής Άμυνας, Δημήτρη Αβραμόπουλου και του ρώσου ομόλογού του Σεργκέι Σοϊγκού. Άλλα θέματα που επίσης τους απασχόλησαν στη συνάντησή τους ήταν η συνεργασία των δύο χωρών στον αμυντικό τομέα, η οποία αφορά κυρίως την υποστήριξη των οπλικών συστημάτων ρωσικής προέλευσης, καθώς επίσης και το ζήτημα της διεθνούς και περιφερειακής ασφάλειας (Αθηναϊκό-Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων, 2016).

Για το έτος 2015 ανάμεσα στις σημαντικότερες συναντήσεις ήταν αυτή του επικεφαλής της Gazprom, Αλεξέι Μίλερ, με τον πρωθυπουργό, Αλέξη Τσίπρα και τον υπουργό Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Παναγιώτη Λαφαζάνη με θέμα συζήτησης τις ενεργειακές σχέσεις Ελλάδας-Ρωσίας. Επίκεντρο της συζήτησης αποτέλεσε ο αγωγός φυσικού αερίου που θα μεταφέρει ρωσικό αέριο από τα ελληνοτουρκικά σύνορα προς την Κεντρική Ευρώπη, μέσω της Ελλάδας. Επιπλέον, προς τα τέλη του έτους σε συνάντηση που πραγματοποιήθηκε στις 20 Νοεμβρίου έγινε συζήτηση για τη συνεργασία των δύο χωρών στους τομείς της ενέργειας, των μεταφορών - συγκοινωνιών, των υποδομών και στον αγροδιατροφικό τομέα (Αθηναϊκό-Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων, 2016).

Τέσσερις επιπλέον συμφωνίες συνεργασίας μεταξύ ελληνικών και ρωσικών φορέων ήταν μεταξύ των Enterprise Greece - Invest in Russia, ΕΛΠΕ - Rosneft, Πανεπιστήμιο Πειραιά - Πανεπιστήμιο Ουραλίων και Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΚΑΠΕ) - Ρωσικό Ινστιτούτο Ενέργειας (Φούκας Βασίλειος, 2016).

Τον Μάρτιο του 2016 ο ελληνός πρωθυπουργός Αλέξης Τσίπρας χαρακτηρίστηκε το έτος ως έτος αφιέρωσης της φιλίας των δύο χωρών. Συγκεκριμένα στις 14 Μαρτίου του 2016 πραγματοποιήθηκαν στο Μουσείο της Ακρόπολης τα εγκαίνια έκθεσης τριών εκθεμάτων μεταλλοτεχνίας του 4ου π. Χ. αιώνα, τα οποία προέρχονται από τη συλλογή του μουσείου Ερμιτάζ, σηματοδοτώντας την έναρξη του προγράμματος εκδηλώσεων του «Έτους Ελλάδας-Ρωσίας». Ο Έλληνας υπουργός Πολιτισμού Αριστείδης Μπαλτάς και ο Ρώσος αντιπρόεδρος Σεργκέι Πριχόντκο υπέγραψαν Πρακτικό που πιστοποιεί την επίσημη ανταλλαγή κοινών προγραμμάτων και εκδηλώσεων στο πλαίσιο του αφιερωματικού έτους φιλίας των δύο χωρών (Αθηναϊκό-Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων, 2016).

Σε κάθε περίπτωση, η βελτίωση των ελληνορωσικών σχέσεων που επιχειρείται τα τελευταία τέσσερα χρόνια από την ελληνική κυβέρνηση, δεν φαίνεται να έχει ως στόχο να προκαλέσει προβλήματα στη θέση της Ελλάδας τόσο εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και του ΝΑΤΟ. Υπάρχουν, παρόλα αυτά, προοπτικές περαιτέρω βελτίωσης τους σε ζητήματα οικονομικών σχέσεων και επενδύσεων, πολιτισμού, εξοπλισμών, ενέργειας, αλλά και ευρωπαϊκής και περιφερειακής ασφάλειας, όπου διαπιστώνεται συχνή εγγύτητα απόψεων (Φούκας Βασίλειος, 2016).

Πάντως, μια ενδεχόμενη στενότερη συνεργασία των δύο χωρών όσον αφορά τον ενεργειακό τομέα προβλέπεται να προκαλέσει αναμενόμενες αντιδράσεις και πιέσεις. Πρέπει, ωστόσο, να ξεκαθαριστεί ότι η θέση της Ελλάδας βρίσκεται εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του δυτικού κόσμου και η «αντικατάσταση» των στρατηγικών συμμαχιών της χώρας δεν τίθεται ως θέμα συζήτησης. Αυτό που προσφέρεται, και η Ελλάδα οφείλει να εκμεταλλευτεί, είναι η δυνατότητα μιας πιο πολυδιάστατης αλλά σαφώς ιεραρχημένης εξωτερικής πολιτικής (Φούκας Βασίλειος, 2016).

Ένα γεγονός που ήρθε να αναταρράξει τις ελληνορωσικές σχέσεις είναι η απέλαση των δύο ρώσων διπλωματών το καλοκαίρι του 2018. Σε πρόσφατη δήλωσή του ο κυβερνητικός εκπρόσωπος Δημήτρης Τζανακόπουλος δήλωσε: «*Η Ελλάδα έχει αποδείξει στο πλαίσιο της πολυδιάστατης πολιτικής ότι θέλει καλές σχέσεις με όλα τα κράτη αλλά όλα τα κράτη πρέπει να σέβονται το διεθνές δίκαιο. Η κυβέρνηση επιμένει*

στο εξής, ότι δεν είναι δυνατόν να αποδεχόμαστε συμπεριφορές που δεν δείχνουν σεβασμό στο ελληνικό κράτος». Παρά το τεταμένο κλίμα και τις έντονες διαφωνίες των δύο χωρών στις 17 Σεπτεμβρίου του 2018 γιορτάστηκαν με ιδιαίτερη θερμότητα τα 190 χρόνια διπλωματικών σχέσεων μεταξύ της Ελλάδας και της Ρωσίας.

Κεφάλαιο 5: Συμφωνίες Ελλάδας-Ρωσίας

5.1 Εμπορικές-οικονομικές σχέσεις Ρωσίας-Ελλάδας

Η ρωσική απαγόρευση εισαγωγών αγροτικών προϊόντων από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι κυρώσεις προς τη Ρωσία από άλλες χώρες για την στάση της στο ζήτημα της Ουκρανίας, η συνεχής υποτίμηση του ρωσικού εθνικού νομίσματος και η μείωση της εγχώριας ζήτησης εξαιτίας της ύφεσης της ρωσικής οικονομίας είχαν αρνητικές επιπτώσεις στις επιδόσεις του διμερούς εμπορίου (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

Ωστόσο, σε θετική τροχιά έχουν επιστρέψει και πάλι οι ελληνικές εξαγωγές στη Ρωσία, έπειτα από μια τετραετία συνεχούς πτώσης. Έτσι, τα πρόσφατα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής για το 2017 δείχνουν πως η πορεία του διμερούς εμπορίου μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας ήταν ανοδική (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

Οι ελληνικές εξαγωγές, αυξήθηκαν και διαμορφώθηκαν στα 234 εκατομμύρια Ευρώ με άνοδο της τάξης του 8,8%. Ο όγκος του εμπορίου μεταξύ των δύο χωρών μειώθηκε το 2016 κατά 16,8%, ενώ αντίθετα, για το έτος 2017 αυξήθηκε κατά 20,5% ως προς την αξία, συγκριτικά με το 2016, διαμορφούμενος στα 3,6 δισ. Ευρώ.¹⁴ Παρά τις θετικές εξελίξεις της σταθεροποίησης των εξαγωγών, το μέγεθός τους δεν είναι αρκετό προκειμένου να επιτρέψει πανηγυρισμούς, όπως δήλωσε ο Διευθυντής

---

¹⁴ «Τρόπος ζωής». Χρησιμοποιείται συχνά σε πολιτικές και διπλωματικές συζητήσεις και σημαίνει ότι οι δύο αντίπαλες πλευρές έφτασαν σε συμβιβασμό ή σημαίνει ότι βρέθηκε το σημείο που η μια πλευρά ανέχεται την άλλη.

Λειτουργιών του Πανελληνίου Συνδέσμου Εξαγωγέων (ΠΣΕ), Νίκος Αρχοντής, ο οποίος συγκρατημένα αισιόδοξος αναφέρει: «Σταδιακά απορροφήθηκαν οι κραδασμοί από το εμπόργκο και όπως φαίνεται έχουμε φτάσει σε ένα σημείο όπου έχει βρεθεί ένα *modus vivendi*¹⁵. Όταν η Γερμανία η μεγαλύτερη οικονομία της Ευρωζώνης περιμένει, αύξηση εξαγωγών από τη Ρωσία, αυτό σημαίνει ότι μαζί της θα συμπαρασύρει και άλλες μικρότερου μεγέθους ευρωπαϊκές αγορές» (Νίκος Αρχοντής, 2017).

Όπως υπογραμμίζει και πάλι ο ίδιος, το εμπορικό ισοζύγιο για την Ελλάδα παραμένει έντονα ελλειμματικό (στα 3,6 δισ. Ευρώ), παρά τη βελτίωσή του κατά 612 εκ. Ευρώ περίπου, γεγονός που οφείλεται στην μεγάλη ενεργειακή εξάρτηση της Ελλάδας από τη Ρωσία. Ακόμα, πρόσθεσε πως το πλήγμα από το εμπόργκο σε φρούτα και λαχανικά στερεί σημαντικά ποσά στον εγχώριο αγροτικό κλάδο, ο οποίος βρίσκεται στην αιχμή της εξωστρέφειας. «Σημαντικές απώλειες δέχτηκαν και οι εξαγωγές ελληνικής γούνας καθώς πρόκειται για ένα είδος πολυτελείας. Μπορεί η Ρωσία να μην υφίσταται την οικονομική κρίση της Ελλάδας, όμως το ΑΕΠ της υποχώρησε σημαντικά εξαιτίας της πτώσης των τιμών του πετρελαίου και της υποτίμησης του ρουβλίου τα προηγούμενα χρόνια. Το αποτέλεσμα ήταν ο Ρώσος να χάσει την αγοραστική δύναμη που διέθετε κάποτε» (Νίκος Αρχοντής, 2017).

Τέλος, από την άλλη πλευρά και όσον αφορά τις εισαγωγές από τη Ρωσία, αυτές δεν ακολούθησαν την μείωση της τάξης του 18% του 2016, αλλά αντίθετα αυξήθηκαν κατά 21,4% και ανήλθαν σε 3,42 δισ. Ευρώ. Συγκριτικά όμως με το έτος 2013, η αξία των εισαγωγών από Ρωσία μειώθηκε κατά 48,3%¹⁵ (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

Πίνακας 1. Κύριες ελληνικές εξαγωγές προς τη Ρωσία, 2017

Περιγραφή προϊόντος	2016		2017		2017/2016
	Αξία (σε ευρώ)	Συμμετοχή %	Αξία (σε ευρώ)	Συμμετοχή %	
1. Ενδύματα και εξαρτήματα της ένδυσης από γουνοδέρματα	45.471.090	21,1%	55.133.858	23,6%	21,3%

¹⁵Σύμφωνα με τα οικονομικά στοιχεία από το γραφείο οικονομικών & εμπορικών υποθέσεων της Πρεσβείας της Ελλάδος στη Μόσχα για το οικονομικό έτος 2017.

2. Λάδια από πετρέλαιο ή ασφαλτούχα ορυκτά	21.068.769	9,8%	25.403.828	10,9%	20,6%
3. Σωλήνες κάθε είδους από χαλκό	7.467.417	3,5%	13.569.584	5,8	81,7%
4. Ηλεκτρικές συσκευές για την ενσύρματη επικοινωνία	7.383.892	3,5%	12.163.817	5,2%	64,7%
5. Καπνά ακατέργαστα	16.859.552	7,8%	9.512.394	4,1%	-43,6%
6. Οικοδομικές πέτρες	5.742.355	2,7%	8.071.355	3,4%	40,6%
7. Χρώματα - Βερνίκια	6.888.446	3,2%	6.978.276	3,0%	1,3%

Μια πιο ξεκάθαρη εικόνα για τις ελληνικές εξαγωγές (πίνακας 1) προς τη Ρωσία, έρχεται μέσα από τα δεδομένα που εξέδωσε στη δημοσιότητα η ΕΛΣΤΑΤ. Τα ενδύματα και εξαρτήματα της ένδυσης από γούνα κατέχουν την πρώτη θέση, με μερίδιο 23,6% επί των συνολικών εξαγωγών, έχοντας αυξηθεί κατά 2,5% συγκριτικά με το 2016. Ακολουθούν τα λάδια από πετρέλαιο ή από ασφαλτούχα ορυκτά με μερίδιο 10,9%, οι σωλήνες από χαλκό με 5,8%, οι ηλεκτρικές συσκευές ενσύρματης επικοινωνίας με 5,2%, τα ακατέργαστα καπνά με μερίδιο 4,1%, οι οικοδομικές πέτρες με 3,4% και χρώματα – βερνίκια με μερίδιο 3%¹⁶ (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

Πίνακας 2. Κύριες ελληνικές εισαγωγές προς τη Ρωσία, 2017

Περιγραφή προϊόντος	2016		2017		2017/2016
	Αξία (σε ευρώ)	Συμμετοχή %	Αξία (σε ευρώ)	Συμμετοχή %	
1. Λάδια από πετρέλαιο ή από ασφαλτούχα ορυκτά και φυσικό αέριο	2.371.352.845	84%	2.782.469.815	81,3%	50,4%
2. Ακατέργαστο αργίλιο	219.103.521	7,8%	390.410.401	11,4%	78,2%
3. Χαλκός και κράματα χαλκού	41.518.053	1,5%	76.682.160	2,2%	84,7%
4. Λιθάνθρακες	19.785.715	0,7%	30.441.881	0,9%	53,9%
5. Καλαμπόκι	25.288.361	0,9%	21.995.657	0,6%	-13,0%
6. Σιτάρι και σμιγδάλι	30.619.639	1,1%	18.290.622	0,5%	-40,3%
7. Γουνοδέρματα ακατέργαστα	5.519.406	0,2%	11.558.509	0,3%	109,4%

Την ίδια στιγμή, οι ρωσικές εισαγωγές (πίνακας 2) αυξήθηκαν κατά 17,3% έναντι του 2016, ωστόσο παρουσιάζουν μείωση κατά 56% συγκριτικά με το 2013. Εδώ, το συντριπτικό μερίδιο κατέχουν τα λάδια από πετρέλαιο ή από ασφαλτούχα ορυκτά με μερίδιο 81.3% επί του συνόλου. Ακολουθούν το αργίλιο σε ακατέργαστη μορφή με μερίδιο 11,4%, ο χαλκός και τα κράματα χαλκού με 2,2%, οι λιθάνθρακες με 0,9, το καλαμπόκι με 0,6, το σιτάρι και σμιγάδι με 0,5 και τα ακατέργαστα γουνοδέρματα με μερίδιο 0,3%¹⁷ (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

Αναφορικά με το διμερές εξωτερικό εμπόριο στον τομέα των αγροτικών προϊόντων σημειώνεται ότι το embargo του 2013 είχε ως αποτέλεσμα να πλήξει τις ελληνικές εξαγωγές του αγροδιατροφικού τομέα προς τη Ρωσία, οι οποίες τελικά έφτασαν στο 14,6% του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών. Εν αντιθέσει, το 2013 οι ελληνικές εξαγωγές αγροδιατροφικών προϊόντων αντιστοιχούσαν στο 41,5% του συνόλου. Πάντως, την τελευταία πενταετία (2013-2017) αυτή η μείωση των ελληνικών εξαγωγών αγροδιατροφικών προϊόντων ανήλθε σε -80%¹⁸ (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

Τέλος, αξιοσημείωτο αποτελεί το γεγονός πως το 2014 η Ρωσία κατείχε την 12^η θέση στη παγκόσμια κατάταξη των εξαγωγικών προορισμών αγροτικών προϊόντων και τροφίμων της Ελλάδας, καθώς απορροφούσε το 2,32% της συνολικής αξίας των αγροτικών εξαγωγών της χώρας. Αμέσως μετά το embargo, το οποίο έχει πάρει παράταση μέχρι και τη 31^η Δεκεμβρίου του 2018, η Ρωσία κατέλαβε την 32^η θέση απορροφώντας μόλις ένα 0,62% των συνολικών εξαγωγών της Ελλάδας σε αγροτικά προϊόντα και τρόφιμα προς όλη την υφήλιο¹⁹ (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

Τα προσωρινά στοιχεία που παρουσίασε η Ελληνική Στατιστική Αρχή για το διάστημα Ιανουαρίου-Μαρτίου 2018 αναφέρουν πως για το τρέχον έτος η αξία των ελληνικών εξαγωγών προς τη Ρωσία παρουσίασε αύξηση της τάξης 29,2%, συγκριτικά με το αντίστοιχο διάστημα του 2017 και ανήλθε στα 44,7 εκατομμύρια Ευρώ. Στο ίδιο διάστημα, η αξία των εισαγωγών από τη Ρωσία σημείωσε πτώση κατά

---

^{16,17} Οικονομικά στοιχεία από το γραφείο οικονομικών & εμπορικών υποθέσεων της Πρεσβείας της Ελλάδος στη Μόσχα για το οικονομικό έτος 2017.

^{18, 19, 20} Σύμφωνα με τα οικονομικά στοιχεία από το γραφείο οικονομικών & εμπορικών υποθέσεων της Πρεσβείας της Ελλάδος στη Μόσχα για το οικονομικό έτος 2017.

18,6% και ανήλθε στα 830,1 εκατομμύρια Ευρώ. Ο όγκος του εμπορίου μεταξύ των δύο χωρών μειώθηκε κατά 17% και διαμορφώθηκε στα 874,8 εκατομμύρια Ευρώ. Επιπλέον, το διμερές ισοζύγιο παρέμεινε ελλειμματικό σε βάρος της Ελλάδας, ανερχόμενο σε μόλις 785,4 εκατομμύρια Ευρώ. Όσον αφορά τις εξαγωγές στη Ρωσία, αυτές κατείχαν το 0,6% του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών, έναντι του 0,5% στο διάστημα Ιανουαρίου-Μαρτίου 2017. Τέλος, για τις εισαγωγές από τη Ρωσία παρατηρήθηκε ότι αυτές αποτέλεσαν το 6,5% του συνόλου των ελληνικών εισαγωγών, έναντι του 7,8% στο ίδιο διάστημα²⁰ (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

Πίνακας 3. Σύνολο Διμερούς Εμπορίου Ελλάδας-Ρωσίας, α' τρίμηνο 2018

σε εκατ. Ευρώ	Ιαν - Μάρ 2018	Ιαν - Μάρ 2017	Μεταβολή	Σύνολο 2017
Εξαγωγές	44,7	34,6	29,2%	234,0
Εισαγωγές	830,1	1.019,2	-18,6%	3.421,2
Όγκος Εμπορίου	874,8	1.053,8	-17,0%	3.655,2
Εμπορικό Ισοζύγιο	-785,4	-984,6	-20,2%	-3.187,2

Αναφορικά με τις σχέσεις τις Ρωσίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση, αυτές ρυθμίζονται από τη Συμφωνία Εταιρικότητας και Συνεργασίας που υπογράφηκε το 1997, καθώς επίσης και από άλλου είδους συμφωνιών σε διάφορους τομείς (οπώς το εμπόριο, η ενέργεια, οι μεταφορές κ.λπ.). Ωστόσο, το γεγονός της προσάρτησης της Κριμαίας από τη Ρωσία το 2014 στάθηκε αφορμή να παγώσουν κάποιες συμφωνίες. Για την ενεργειακά «διψασμένη» Ευρωπαϊκή Ένωση η Ρωσία αποτελεί τον σημαντικότερο εμπορικό της εταίρο, όπως επίσης και η Ρωσία είναι ο τέταρτος σημαντικότερος έταίρος για την ΕΕ. Έναντι του 2016, το 2017 οι ευρωπαϊκές εισαγωγές από τη Ρωσία σημείωσαν αύξηση της τάξης του 22,2%, ενώ οι εξαγωγές της ΕΕ σημείωσαν επίσης άνοδο κατά 19%. Παρόλα αυτά, το εμπορικό ισοζύγιο παραμένει ελλειμματικό για την Ευρωπαϊκή Ένωση²¹ (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

Σύμφωνα με τις εαρινές προβλέψεις της ΕΕ, η οικονομία της Ρωσίας για το 2018 φαίνεται πως θα συνεχίσει την σταθερή της ανάπτυξη. Αυτή αναμένεται να βρίσκεται

^{21, 22}Σύμφωνα με τα οικονομικά στοιχεία από το γραφείο οικονομικών & εμπορικών υποθέσεων της Πρεσβείας της Ελλάδος στη Μόσχα για το οικονομικό έτος 2017.

σε ανοδική πορεία, τουλάχιστον για την επόμενη τριετία, στηριζόμενη στην ιδιωτική κατανάλωση, που τροφοδοτείται από τις υψηλότερες τιμές πετρελαίου. Ακόμα, αναμένεται να συνεχιστεί και η πολιτική περιορισμού των δημοσίων δαπανών. Το τραπεζικό επιτόκιο προβλέπεται να ακολουθήσει πτωτική πορεία, διευκολύνοντας την δανειοδότηση επιχειρήσεων. Ανοδική πορεία αναμένεται και στις εισαγωγές και εξαγωγές, καθώς επίσης και το ίδιο περίπου ποσοστό ανάπτυξης, της τάξης του 1,5%, το οποίο μπορεί να αυξηθεί περαιτέρω εφόσον εφαρμοστούν οι κατάλληλες διαρθρωτικές αλλαγές. Ο πληθωρισμός θα παραμείνει εντός των στόχων του 4%²² (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

5.2 Ρωσικές επενδύσεις στην Ελλάδα

Τα στοιχεία που παρουσίασε η Κεντρική Τράπεζα της Ρωσίας, έδειξαν πως το απόθεμα των ρωσικών Ξένων Άμεσων Επενδύσεων (ΞΑΕ) στην Ελλάδα στις 31.12.2017 διαμορφώθηκε στα 733 εκ. δολάρια ΗΠΑ, αυξημένο κατά 7,3%, έναντι του 2016. Το ποσό αυτό αντιστοιχεί στο 0,19% των συνολικών ρωσικών ΞΑΕ στο εξωτερικό. Οι ρωσικές ΞΑΕ στην Ελλάδα για το έτος 2017 απέφεραν 30 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ στη χώρα, που αντιστοιχεί στο 0,2% των συνολικών εξερχόμενων ρωσικών ΞΑΕ κατά το υπό εξέταση έτος. Αυτές οι επενδύσεις αφορούν κυρίως τους τομείς της ενέργειας, τον χρηματοπιστωτικό τομέα, τις τηλεπικοινωνίες, τον τουρισμό/τα ακίνητα, καθώς και τον τομέα των τροφίμων²² (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

Όσον αφορά τον **ενεργειακό τομέα** η ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ GAS ΑΕ αποτελεί εταιρία που δραστηριοποιείται στον τομέα της ενέργειας και κατά 50% ανήκει στον Όμιλο Κοπελούζου και το υπόλοιπο 50% στην ρωσική Gazprom. Έτος ίδρυσης της εταιρίας είναι το 1991 και αποσκοπεί στην προμήθεια φυσικού αερίου στην αγορά της Ελλάδας, καθώς επίσης στοχεύει στην ανάπτυξη σχεδίων για κατασκευή και λειτουργία ενεργειακών έργων (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

Αναφορικά με τον **χρηματοπιστωτικό τομέα** το 2007 δόθηκε στη τράπεζα B&N Bank άδεια έναρξης τραπεζικών εργασιών στην Ελλάδα. Η BankKedr, όπως πρωτονομάστηκε, ιδρύθηκε το 1991 και αποτελεί την 143^η Τράπεζα της Ρωσίας με

---

²²Σύμφωνα με τα οικονομικά στοιχεία από το γραφείο οικονομικών & εμπορικών υποθέσεων της Πρεσβείας της Ελλάδος στη Μόσχα για το οικονομικό έτος 2017.

βάση τα 79 στοιχεία του ενεργητικού της, όμως βρίσκεται ανάμεσα στις 50 μεγαλύτερες εμπορικές τράπεζες της Ρωσία με βάση τις καταθέσεις της. Η ανακεφαλοποίηση της συγκεκριμένης τράπεζας από την Ρωσία τον Μάρτιο του 2018, είχε ως αποτέλεσμα η Τράπεζα της Ρωσίας να κατέχει πάνω από τις 99,9% των κοινών μετοχών της τράπεζας. Για την άνοιξη του 2019 προβλέπεται η ενοποίηση της Τράπεζας B&NBank με την Τράπεζα FKotkritie, η οποία επίσης ανήκει στην Τράπεζα της Ρωσίας με ποσοστό ιδιοκτησίας μεγαλύτερο του 99,9%. Βασικός μέτοχος της Τράπεζας FKotkritie είναι ο AlexanderNesis, ο οποίος απέκτησε το 5% της Τράπεζας Πειραιώς (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

Για τις **τηλεπικοινωνίες** ισχύει πως η ρωσική Sistema Holding τοποθετείται στην ελληνική αγορά ως βασικός ανταγωνιστής του ΟΤΕ και είναι παρούσα στην ελληνική τηλεπικοινωνιακή αγορά μέσω των θυγατρικών της Concern Sitronics και Komstar. Η πρώτη εξαγόρασε το 51% της ελληνικής εταιρίας INTRACOMTELECOM έναντι 120 εκατομμυρίων Ευρώ, στις 30 Ιουνίου του 2006. Η δεύτερη εξαγόρασε το 51% της Hellas On Line AE (HoL) έναντι τιμήματος 47,9 εκ. μέσω αύξησης του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρείας²³ (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

Τώρα όσον αφορά τα **Ακίνητα και τον Τουρισμό:**

- Ο DmitryRibolonlev αγόρασε το 2013 το γνωστό νησί Σκορπιός από την Αθηνά Ωνάση για 115 εκατομμύρια Ευρώ²⁴.
- Με κοινή πρωτοβουλία το τουριστικό πρακτορείο NatalyTours και η ξενοδοχειακή αλυσίδα Atlantica Hotels & Resorts, το 50% της οποίας ανήκει στον γερμανικό όμιλο TUI, ανακοίνωσαν την έναρξη επενδυτικών κινήσεων στην Ελλάδα, που υπολογίζεται σε 1,2 δισεκατομμύρια Ευρώ. Σκοπός των δύο εταιρών είναι η κατασκευή είκοσι νέων ξενοδοχείων στην Ελλάδα εντός πενταετίας²⁵.
- Ο όμιλος της διμερούς τουριστικής αγοράς Mouzenidis Travel πρόσθεσε πρόσφατα στο χαρτοφυλάκιο του την εταιρεία διαχείρισης ακινήτων Mouzenidis Real Estate, τα ξενοδοχεία «Potidea Palace» και «Portes Palace» στη Χαλκιδική, την εταιρεία παραγωγής κρασιού Mouzenidis Wine και το κελάρι-κάβα Kava

---

^{23, 24, 25}Σύμφωνα με τα οικονομικά στοιχεία από το γραφείο οικονομικών & εμπορικών υποθέσεων της Πρεσβείας της Ελλάδος στη Μόσχα για το οικονομικό έτος 2017.

Idea. Ακόμα, την αεροπορική εταιρεία Ellinair, την εταιρεία αερομεταφορών φορτίων (cargo) CSR Air Services, τον χώρο στάθμευσης αυτοκινήτων και την αίθουσα VIP στο αεροδρόμιο «Μακεδονία», το ορθόδοξο προσκυνηματικό κέντρο Solun και το πόνταλ Grecomania.ru.

- Ο μεγάλος όμιλος ‘Agroinvest-MIRUM’ της Ρωσίας επένδυσε ήδη το ποσό των 100 εκατ. Ευρώ με αρχικό σχέδιο επένδυσης 400 εκατ. Ευρώ. Η συγκεκριμένη εταιρεία εξαγόρασε τμηματικά 2.000 στρέμματα στην Ανατολική Κρήτη, κοντά στην ξενοδοχειακή μονάδα «Elunda Domes», τον Ιούνιο του 2008. Η συγκεκριμένη επένδυση λόγω χωροταξικών κυρίως προβλημάτων προχωρούσε μόνον εν μέρει. Ωστόσο, πρόσφατα εντάχθηκε στην διαδικασία στρατηγικών επενδύσεων και προβλέπεται σύντομα να ολοκληρωθούν και οι τελευταίες τυπικές διαδικασίες για την αδειοδότησή του.
- Ο όμιλος ‘wimm bill Dann’ της Ρωσίας, εξαγόρασε πρόσφατα την γαλακτοβιομηχανία ‘ΔΩΔΩΝΗ’. Η εταιρεία ρωσικών συμφερόντων του ομογενούς Ιβάν Σαββίδη εξαγόρασε την καπνοβιομηχανία ΣΕΚΑΠ, ενοικίασε το Ξενοδοχείο ‘Macedonia Palace’ για ένα έτος και κέρδισε τον διαγωνισμό ιδιωτικοποίησης για το ‘Ξενία’ στο Παλιούρι και συμμετέχει στην κοινοπραξία για να εξαγοράσει το 67% του λιμένος της Θεσσαλονίκης έναντι 232 εκατομμυρίων Ευρώ²⁶.
- Επιπλέον, είναι εξίσου σημαντικό το ενδιαφέρον ρωσικών ομίλων στο πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων του ‘Λιμένος Θεσσαλονίκης’, ‘Περιφερειακά αεροδρόμια’, κλπ. Παρόλα αυτά, σημειώνεται ότι το αρχικά εκπεφρασμένο ενδιαφέρον των Ρωσικών Σιδηροδρόμων RZD να συμμετάσχουν στην ιδιωτικοποίηση της TRAINOSE και της Ελληνικής Εταιρείας Συντήρησης Σιδηροδρομικού Τροχαίου Υλικού (ΕΕΣΣΤΥ) δεν πραγματοποιήθηκε, διότι η εταιρεία δεν κατέθεσε τελικώς δεσμευτική προσφορά κατά τη διαγωνιστική διαδικασία που ολοκληρώθηκε τον Ιούλιο 2016.
- Τέλος, είναι αξιοσημείωτο το συνεχώς αυξανόμενο ενδιαφέρον που επιδεικνύουν οι Ρώσοι για απόκτηση εξοχικής κατοικίας στο εξωτερικό, γεγονός που έχει καταστήσει ήδη την Ρωσία υπ’ αριθμό 1 στόχο των δραστηριοποιούμενων στο τομέα του real estate της χώρας μας (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

---

²⁶Σύμφωνα με τα οικονομικά στοιχεία από το γραφείο οικονομικών & εμπορικών υποθέσεων της Πρεσβείας της Ελλάδος στη Μόσχα για το οικονομικό έτος 2017.

5.3 Ελληνικές επενδύσεις στη Ρωσία

Τα στοιχεία που παρουσίασε η Κεντρική Τράπεζα της Ρωσίας, έδειξαν πως το απόθεμα των ελληνικών Ξένων Άμεσων Επενδύσεων (ΞΑΕ) στην Ρωσία στις 31.12.2017 διαμορφώθηκε στα 50 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ και αντιστοιχούσε στο 0,009% του συνόλου των ΞΑΕ. Κατά το 2017, σημειώθηκε μηδενική εκροή ελληνικών ΞΑΕ προς τη Ρωσία²⁷ (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

Παρόλα αυτά, πολλές σημαντικές ελληνικές επενδύσεις έχουν υλοποιηθεί στην Ρωσία από επιχειρήσεις ελληνικών συμφερόντων και κεφάλαιο που έχει εισαχθεί κυρίως μέσω Κύπρου, Λουξεμβούργου και Ολλανδίας και εξυπηρετούν τα ελληνικά συμφέροντα. Σύμφωνα με εκτιμήσεις υπολογίζεται πως οι ελληνικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στη Ρωσία είναι περίπου εβδομήντα. Οι ελληνικές επενδύσεις στη Ρωσία παραμένουν ακόμα σε χαμηλό επίπεδο και αφορούν κυρίως του τομείς της μεταποίησης, του χονδρεμπορίου, των μεταφορών και της αποθήκευσης, της διαμονής και της σίτισης, των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, των επιστημονικών και τεχνικών υπηρεσιών, τον τομέα υγείας και τους λοιπούς τομείς (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

Πέρα του ενεργειακού τομέα, μια από τις μεγαλύτερες ξένες επενδύσεις και η μεγαλύτερη ελληνική επένδυση στην Ρωσία είναι αυτή της ‘Ελληνικής Εταιρίας Εμφιαλώσεως – 3E’. Η ‘COCA-COLA HBC Eurasia’ είναι θυγατρική της Ελληνικής Εταιρίας και κατέχει τα δικαιώματα επί των σημάτων της Coca Cola για το σύνολο της επικρατείας. Το 2004 πραγματοποίησε από κοινού με την ‘The Coca Cola Inc.’ των ΗΠΑ την μεγαλύτερη ξένη επένδυση της περιόδου στην Ρωσία, εξαγοράζοντας την εταιρεία παραγωγής χυμών ‘Multon’, η οποία κατέχει την 2^η θέση στην αγορά χυμών της Ρωσίας. Σήμερα, διαθέτει 11 εργοστάσια εμφιάλωσης και απασχολεί πάνω από 13.000 εργαζόμενους. Μια ακόμα θυγατρική της 3E που δραστηριοποιείται στην Ρωσία είναι και η ‘Frigoglass’ (LLC FRIGOGLASS EURASIA), η οποία την προμηθεύει με επαγγελματικά ψυγεία για την διάθεση των προϊόντων της. Στην πόλη Orel της Μόσχας βρίσκεται το εργοστάσιο παραγωγής της εταιρίας, ενώ το 2011 η

---

^{27, 28} Σύμφωνα με τα οικονομικά στοιχεία από το γραφείο οικονομικών & εμπορικών υποθέσεων της Πρεσβείας της Ελλάδος στη Μόσχα για το οικονομικό έτος 2017.

εταιρία εγκαινίασε και νέο εργοστάσιο στην περιοχή του Rostov. Παράλληλα, ανακοίνωσε την πρόθεσή της, όπως μεταξύ του διαστήματος 2012-2016, να επενδύσει 3 δισεκατομμύρια δολάρια Η.Π.Α. στην Ρωσική οικονομία. Γενικότερα, το ύψος της επένδυσης υπολογίζεται συνολικά σε 4 δισεκ. δολάρια Η.Π.Α.²⁸ (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

Στην Αγία Πετρούπολη βρίσκεται η παραγωγική μονάδα της εταιρίας ‘Chipita’, από την οποία διοχετεύει τα προϊόντα της (είδη snacks, είδη αρτοποιίας και ζαχαροπλαστικής) σε πολύ μεγάλο αριθμό πωλήσεων και πραγματοποιεί και εξαγωγές. Το ύψος της επένδυσης υπολογίζεται σε 100 εκατ. Ευρώ (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

Ακόμα, στις επιχειρήσεις με ιδιαίτερη σημασία αναφορικά με το επενδυμένο κεφάλαιο ανήκουν η εταιρεία υφασμάτων και λευκών ειδών ‘TOGAS’, η οποία διαθέτει 90 καταστήματα και σημαντικό κανάλι διανομής λευκών ειδών, η Intracom, η βιομηχανία τσιμέντου ‘PROMETHEUS’ που διαθέτει εργοστάσιο παραγωγής τσιμέντου στο Volgograd και τέλος τα ‘ΠΛΑΣΤΙΚΑ ΚΡΗΤΗΣ’ (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

Τον Ιανουάριο του 2011 υπογράφηκε επίσης συμφωνία παραχώρησης μεταξύ της Κυβέρνησης της Αγίας Πετρούπολης και της κοινοπραξίας ΑΚΤΩΡ ΑΤΕ – ΑΚΤΩΡ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΕΙΣ ΑΕ – 81 ΗΛΕΚΤΩΡ ΑΕ για τη μελέτη, κατασκευή, χρηματοδότηση, λειτουργία και συντήρηση εργοστασίου επεξεργασίας απορριμμάτων στην περιοχή Yanino της επαρχίας Leningrad της Αγίας Πετρούπολης (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

Τέλος, θυγατρική του Ομίλου ΚΟΠΕΛΟΥΖΟΥ, αντιπροσωπεύοντας ποσοστό της τάξης του 7% διεθνούς κοινοπραξίας, συμμετέχει σε έργο ανακαίνισης του αεροδρομίου ‘Pulkovo’ της Αγίας Πετρούπολης. Αναφέρεται επίσης η παρουσία των τραπεζών PIRAEUS και EUROBANK (με τα αντίστοιχα Γραφεία Αντιπροσωπείας), οι εταιρείες Larin House, Oxette, BSB, με εμπορικά καταστήματα, η εταιρεία ηλεκτρονικού λογισμικού Velti κ.α. (Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018).

5.4 Η θέση της Ρωσίας στον τομέα της ενέργειας

Η αυξημένη ζήτηση ενέργειας τον 21^ο αιώνα έχει φέρει τη Ρωσία σε πλεονεκτική θέση, καθώς αποτελεί τη χώρα με την υψηλότερη δυναμική στην παραγωγή ενέργειας στον κόσμο. Το μεγαλύτερο μέρος της οικονομίας της χώρας εξαρτάται από την εξαγωγή ενεργειακών προϊόντων που τα τελευταία χρόνια έχουν καλύψει παραπάνω από το 40% των συνολικών εσόδων (43% το 2015). Σε αυτά τα ενεργειακά προϊόντα συγκαταλέγονται το αργό πετρέλαιο, το φυσικό αέριο και οι υδρογονάνθρακες, οι οποίοι αποτελούν ένα μεγάλο μέρος της ενέργειας που παράγει η Ρωσία. Το 2015 το 75% των εξαγωγών φυσικού αερίου της χώρας αφορούσε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και έφτασε τα 22.4 τρις κυβικά μέτρα. Η πιο προβλεβλημένη μορφή ενέργειας που παράγεται στην Ρωσία είναι αυτή του φυσικού αερίου, παρόλα αυτά η παραγωγή πετρελαίου εξακολουθεί να έχει τεράστια σημασία για την οικονομία της χώρας. Όπως παρατηρείται τα τελευταία χρόνια η παραγωγή πετρελαίου ακολουθεί μια συνεχή αυξητική τάση²⁹ (εικόνα 2) (Στασινόπουλος Σπυρίδων, 2017).

Εικόνα 2. Παραγωγή πετρελαίου στη Ρωσία 2006-2016

[Πηγή: Γραφείο οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Μόσχας, 2018]

²⁹Σύμφωνα με τα στατιστικά δεδομένα της Statista.com, Statistics – International Energy Agency, United Nations Statistics, Gazprom.com

Η Ρωσία κατέχει υψηλή θέση μεταξύ των κορυφαίων χωρών παραγωγής ενέργειας στον κόσμο. Σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα βιομηχανικά δεδομένα, η Ρωσία είναι ο μοναδικός μεγαλύτερος παραγωγός αργού πετρελαίου στον κόσμο, ο δεύτερος μεγαλύτερος παραγωγός φυσικού αερίου και ο έκτος μεγαλύτερος παραγωγός άνθρακα. Η Ρωσία κατατάσσεται επίσης ως ο τέταρτος μεγαλύτερος παραγωγός πυρηνικής ενέργειας και υδροηλεκτρικής ενέργειας (Στασινόπουλος Σπυρίδων, 2017).

Όσον αφορά το φυσικό αέριο, τα πρώτα ρωσικά πεδία φυσικού αερίου που ανακαλύφθηκαν και διερευνήθηκαν ήταν αυτά στη δυτική Ουκρανία, όπου παράγεται φυσικό αέριο από το 1947. Λίγο αργότερα, το 1950, ανακαλύφθηκαν σημαντικοί πόροι φυσικού αερίου και στον βόρειο Καύκασο, οι οποίοι από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 κάλυπταν περίπου το 50% των εγχώριων αναγκών σε φυσικό αέριο στις δυτικές περιοχές της Ουκρανίας και του Καυκάσου (Σιδέρη - Τσάμη Μαρία, 2018).

Οι περισσότερες από τις μεγαλύτερες εταιρείες ενέργειας της Ρωσίας, συμπεριλαμβανομένων των παγκόσμιων γιγάντων όπως η Gazprom, η Rosneft και η Lukoil, δραστηριοποιούνται κυρίως στη βιομηχανία πετρελαίου και φυσικού αερίου, με συμφέροντα που καλύπτουν ολόκληρη την αλυσίδα εφοδιασμού πετρελαίου και φυσικού αερίου. Ωστόσο, μια εταιρεία υδροηλεκτρικής ενέργειας, RusHydro, έχει κάνει επίσης μια εμφάνιση σε αυτόν τον κατάλογο των μεγαλύτερων ενεργειακών εταιρειών της Ρωσίας με κεφαλαιοποίηση της αγοράς (J. William Carpenter, 2017).

Παρακάτω θα γίνει συνοπτική περιγραφή των 6 μεγαλύτερων εταιριών παραγωγής ενέργειας της Ρωσίας όπως είχαν διαμορφωθεί το 2014.

- Η **Gazprom** ιδρύθηκε το 1989 και σήμερα είναι η μεγαλύτερη ενεργειακή εταιρεία της Ρωσίας με σημαντικό περιθώριο. Η εταιρεία ελέγχει τα μεγαλύτερα αποθέματα φυσικού αερίου στον κόσμο, από τα οποία παρήγαγε το 2014 περισσότερα από 2,6 δισεκατομμύρια βαρέλια ισοδύναμου πετρελαίου (BIP), αντιπροσωπεύοντας το 72% της συνολικής παραγωγής φυσικού αερίου της Ρωσίας για το έτος. Η παραγωγή πετρελαίου ανήλθε σε περίπου 257 εκατομμύρια βαρέλια. Επιπλέον, οι μονάδες παραγωγής αεριοστροβίλων της Gazprom αντιπροσωπεύουν περίπου το 15% της εγκατεστημένης παραγωγικής ισχύος της Ρωσίας. Η Gazprom ελέγχεται τελικά από τη ρωσική κυβέρνηση, η οποία κατέχει

λίγο περισσότερο από το 50% των μετοχών της εταιρείας. Η χρηματιστηριακή της κεφαλαιοποίηση είναι σχεδόν 50,5 δισεκατομμύρια δολάρια³⁰.

Η εταιρεία διαθέτει το μεγαλύτερο δίκτυο στον κόσμο για τη μεταφορά του φυσικού αερίου - ενοποιημένου συστήματος προμήθειας φυσικού αερίου της Ρωσίας με συνολικό μήκος άνω των 168.000 χλμ. Η Gazprom είναι ο μοναδικός παραγωγός και εξαγωγέας υδροποιημένου φυσικού αερίου στη Ρωσία, αποτελεί μια από τις πέντε κορυφαίες εταιρίες παραγωγής πετρελαίου και έχει ως στρατηγικό στόχο να αποκτήσει ηγετική θέση μεταξύ των παγκοσμίων εταιριών ενέργειας μέσω της εισόδου της σε νέες αγορές. Λόγω της ευνοϊκής γεωγραφικής θέσης της Ρωσίας, η εταιρεία έχει τη δυνατότητα να αποτελέσει μια ενεργειακή «γέφυρα» μεταξύ των ευρωπαϊκών και των ασιατικών αγορών. Έτσι μπορεί και παρέχει το δικό της φυσικό αέριο και τη διασφάλιση της διέλευσης των υπηρεσιών φυσικού αερίου σε άλλους κατασκευαστές.

- Η **Rosneft** είναι μια ρωσική ολοκληρωμένη ενεργειακή εταιρεία που ιδρύθηκε το 1993. Εδρεύει στη ρωσική πρωτεύουσα της Μόσχας και ήταν ο μεγαλύτερος παραγωγός πετρελαίου της Ρωσίας, που αντιπροσώπευε περισσότερο από το 40% της συνολικής παραγωγής το 2014. Η εταιρεία ανέφερε παραγωγή άνω των 1,5 δισεκατομμυρίων βαρελιών, υπερδιπλάσια της παραγωγής του πλησιέστερου ανταγωνιστή της, της Lukoil. Η Rosneft επίσης παρήγαγε πάνω από 345 εκατομμύρια βαρέλια ισοδύναμου πετρελαίου φυσικού αερίου, καθιστώντας το τρίτο μεγαλύτερο παραγωγό φυσικού αερίου στη χώρα. Η Rosneft έχει κεφαλαιοποίηση αγοράς μεγαλύτερη από 41 δισεκατομμύρια δολάρια. Το ρωσικό κράτος κατέχει σχεδόν το 70% των εκκρεμών μετοχών της. Τέλος, ειδικεύεται στην εξερεύνηση, εξόρυξη, παραγωγή, βελτίωση, μεταφορά και πώληση πετρελαίου, φυσικού αερίου και πετρελαϊκών προϊόντων. Η εταιρεία ελέγχεται από τη ρωσική κυβέρνηση μέσω της εταιρείας χαρτοφυλακίου Rosneftgaz³¹.

---

³⁰Σύμφωνα με στατιστικά δεδομένα της Statista.com, Statistics – International Energy Agency, United Nations Statistics, Gazprom.com

³¹Σύμφωνα με στοιχεία της ιστοσελίδας Investopedia. The 6 Biggest Russian Energy Companies (2017).

- Η **Lukoil** είναι μια ρωσική πολυεθνική εταιρία ενέργειας με έδρα τη Μόσχα, που ειδικεύεται στην εξόρυξη, παραγωγή, μεταφορά και πώληση πετρελαίου, φυσικού αερίου και πετρελαϊκών προϊόντων. Ιδρύθηκε το 1991, όταν τρεις κρατικές εταιρείες της δυτικής Σιβηρίας συγχωνεύθηκαν. Είναι η δεύτερη μεγαλύτερη εταιρεία στη Ρωσία μετά τη Gazprom και η μεγαλύτερη μη κρατική επιχείρηση του κράτους από πλευράς εσόδων (4,744 δισ. Ευρώ). Σε διεθνές επίπεδο, είναι ένας από τους μεγαλύτερους παγκόσμιους παραγωγούς αργού πετρελαίου. Το 2014 η εταιρία παρήγαγε περίπου 707 εκατομμύρια βαρέλια πετρελαίου και περισσότερα από 92 εκατομμύρια ΒΠΠ φυσικού αερίου, γεγονός που την τοποθέτησε σταθερά στην πρώτη βαθμίδα των ρωσικών ενεργειακών κολοσσών. Όπως η Gazprom και η Rosneft, έτσι και η Lukoil ελέγχει μεγάλα αποθέματα φυσικού αερίου και πετρελαίου στη Ρωσία, όπως επίσης δραστηριοποιείται και σε άλλες σημαντικές επιχειρήσεις εκτός της χώρας. Παρόλο που τα ενεργειακά στοιχεία της εταιρείας αυξήθηκαν σημαντικά τα τελευταία χρόνια, αντιπροσωπεύουν λιγότερο από το 1% της εγκατεστημένης παραγωγικής ικανότητας της χώρας. Η Lukoil έχει κεφαλαιοποίηση αγοράς μεγαλύτερη από 28,3 δισεκατομμύρια δολάρια. Η εταιρεία έχει επιχειρήσεις και θυγατρικές σε περισσότερες από 40 χώρες σε όλο τον κόσμο³².
- Παρόλο που η **Surgutneftegas** δεν έχει σημαντικές επιχειρηματικές δραστηριότητες εκτός της Ρωσίας, κατατάσσεται μεταξύ των 250 μεγαλύτερων επιχειρήσεων παγκοσμίως σε οποιαδήποτε βιομηχανία. Το 2014 αναφέρθηκε παραγωγή περίπου 447 εκατομμυρίων βαρελιών πετρελαίου και περισσότερα από 55 εκατομμύρια ΒΠΠ φυσικού αερίου το 2014. Η εταιρεία διατηρεί επίσης μια επιχείρηση ηλεκτροπαραγωγής, κυρίως για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας για τις δικές της δραστηριότητες παραγωγής και επεξεργασίας πετρελαίου και φυσικού αερίου. Η Surgutneftegas έχει κεφαλαιοποίηση αγοράς άνω των 19,2 δισεκατομμυρίων δολαρίων³³.
- Η **Tatneft** είναι μια άλλη ολοκληρωμένη εταιρεία πετρελαίου και φυσικού αερίου με πρωτογενείς δραστηριότητες που επικεντρώνονται στην εγχώρια αγορά. Είναι ένας πολύ μικρότερος παραγωγός σε σχέση με τους υπόλοιπους

---

^{32,33,34}Σύμφωνα με στοιχεία της ιστοσελίδας Investopedia. The 6 Biggest Russian Energy Companies (2017). By J. Williams Carpenter

ρώσους αντιπάλους του. Για το έτος 2014, ανέφερε παραγωγή περίπου 193 εκατομμυρίων βαρελιών πετρελαίου και περίπου 5,5 εκατομμύρια ΒΠΠ φυσικού αερίου. Οι δραστηριότητες παραγωγής και διύλισης του Tatneft επικεντρώνονται στο Ταταρσταν, μια δημοκρατία της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Περίπου το 36% των εκκρεμών μετοχών της εταιρείας κατέχονται από την κυβέρνηση του Ταταρσταν. Η Tatneft έχει κεφαλαιοποίηση αγοράς μεγαλύτερη από 10,6 δισεκατομμύρια δολάρια³⁴.

- Η **RusHydro** είναι η μεγαλύτερη εταιρεία υδροηλεκτρικής ενέργειας στη ρωσική βιομηχανία κοινής ωφέλειας. Από το 2014, η εταιρεία διαθέτει συνολική εγκατεστημένη ισχύ παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας περίπου 38,5 gigawatts, λίγο χαμηλότερη από την εγκατεστημένη ισχύ των 39 gigawatts της Gazprom. Το RusHydro έχει επίσης συνεχή έργα αιολικής, παλιτροϊκής και γεωθερμικής ενέργειας, πολλά από τα οποία βρίσκονται ακόμη στο στάδιο της έρευνας και ανάπτυξης. Το ρωσικό κράτος κατέχει σχεδόν το 67% των μετοχών της RusHydro. Η εταιρεία έχει κεφαλαιοποίηση αγοράς ύψους σχεδόν 3,5 δισεκατομμυρίων δολαρίων³⁵ (J. William Carpenter, 2017).

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί και η υψηλή προσφορά πυρηνικής ενέργειας της Ρωσίας. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως η ρωσική υπηρεσία πυρηνικής ενέργειας Rosatom έθεσε επιτυχώς σε λειτουργία την Παρασκευή 2 Νοεμβρίου του 2018 τον αντιδραστήρα του πρώτου ρωσικού πλωτού πυρηνικού σταθμού παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Ο σταθμός, όπως προβλέπει το σχετικό χρονοδιάγραμμα, θα αρχίσει να λειτουργεί πλήρως στο λιμάνι Πεβέκ στην περιοχή Τσουκότσκα τον Δεκέμβριο του 2019 (Αθηναϊκό/Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων, 2018).

5.4.1 Αγωγός φυσικού αερίου – NordStream 2

Ένα από τα μεγαλύτερα ενεργειακά έργα της Ρωσικής Ομοσπονδίας είναι αυτό της δημιουργίας του αγωγού φυσικού αερίου NordStream 2. Πρόκειται για ένα υπεράκτιο αγωγό φυσικού αερίου της εταιρείας NordStreamAG, που θα ξεκινάει από την Ρωσία

---

³⁵Σύμφωνα με στοιχειάτης ιστοσελίδαςInvestopedia. The 6 Biggest Russian Energy Companies (2017). By J. Williams Carpenter

και θα καταλήγει στην Γερμανία μέσω της Βαλτικής Θάλασσας, τροφοδοτώντας την Ευρώπη. Η απόφαση για την κατασκευή του Nord Stream 2 βασίζεται στην επιτυχημένη εμπειρία κατασκευής και λειτουργίας του αγωγού φυσικού αερίου Nord Stream και είναι ακόλουθη σύμφωνα με τα υψηλότερα περιβαλλοντικά πρότυπα.. Ο νέος αγωγός, παρόμοιος με αυτόν που λειτουργεί, θα δημιουργήσει άμεση σύνδεση μεταξύ της Gazprom και των ευρωπαϊκών καταναλωτών. Θα εξασφαλίσει επίσης μια άκρως αξιόπιστη προμήθεια ρωσικού φυσικού αερίου στην Ευρώπη. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό τώρα που η Ευρώπη διαπιστώνει μείωση της εγχώριας παραγωγής φυσικού αερίου και αυξανόμενη ζήτηση εισαγόμενου αερίου. Το σημείο εισόδου του αγωγού φυσικού αερίου Nord Stream 2 στη Βαλτική θα είναι η περιοχή Ust-Luga της περιφέρειας του Λένινγκραντ. Στη συνέχεια ο αγωγός θα διασχίσει τη Βαλτική Θάλασσα. Το σημείο εξόδου στη Γερμανία θα βρίσκεται στην περιοχή Greifswald κοντά στο σημείο εξόδου του Nord Stream (εικόνα). Η διαδρομή καλύπτει πάνω από 1.200 χιλιόμετρα. Η συνολική χωρητικότητα των δύο χορδών του Nord Stream 2 είναι 55 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου ετησίως. Η συνολική χωρητικότητα σχεδιασμού των σταθμών Nord Stream και Nord Stream 2 είναι κατά συνέπεια 110 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου ετησίως (Gazprom, 2018).

Τον Οκτώβριο του 2012, οι μέτοχοι της Nord Stream εξέτασαν τα προκαταρκτικά αποτελέσματα της μελέτης σκοπιμότητας για την τρίτη και τέταρτη σειρά του αγωγού φυσικού αερίου και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η κατασκευή τους ήταν οικονομικά και τεχνικά εφικτή. Αργότερα, το κατασκευαστικό έργο για την τρίτη και τέταρτη χορδή έγινε γνωστό ως Nord Stream 2. Τον Απρίλιο του 2017, η Nord Stream 2 AG υπέγραψε τις συμφωνίες χρηματοδότησης για το έργο αγωγού φυσικού αερίου Nord Stream 2 με τις εταιρείες ENGIE, OMV, Royal Dutch Shell, Uniper και Wintershall. Αυτές οι πέντε ευρωπαϊκές εταιρείες ενέργειας θα παράσχουν μακροπρόθεσμη χρηματοδότηση για το 50% του συνολικού κόστους του έργου (Gazprom, 2018).

Εικόνα 3. Διαδρομή αγωγού φυσικού αερίου Nordstream και Nordstream 2

Jon Oronero, A medium corporation. [Πηγή: <https://medium.com>]

Όπως αποδεικνύεται από τα παραπάνω η κατασκευή αγωγών μεταφοράς πετρελαίου και φυσικού αερίου είναι το κλειδί στην ανάπτυξη ενεργειακών δεσμών της Ρωσίας με άλλους εταίρους. Οι ρωσικές ενεργειακές εξαγωγές είναι μια πολύ επικερδής κρατική υπόθεση για το ρωσικό κράτος, αφού από αυτές εξαρτάται ένα μεγάλο μέρος του ρωσικού κρατικού εισοδήματος. Συνεπώς, η Ρωσία είναι από τους μεγαλύτερους εξαγωγείς ενέργειας προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς κατέχει μια εξέχουσα θέση στον ενεργειακό ανταγωνισμό. Η σχέση αυτή καθιστά την Ρωσία υπολογίσιμη οικονομική δύναμη. Ακόμα, παρά τις εξωτερικές αντιδράσεις και τις ανησυχίες γεωπολιτικής δράσης, η εξάρτηση της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης από τις εισαγωγές φυσικού αερίου προκαλεί ακόμα μεγαλύτερη ανησυχία. Συχνά θεωρείται ως η περιφέρεια της ΕΕ, αλλά και ως σημαντικός διάδρομος διέλευσης για το φυσικό αέριο σε πολλά μέλη του NATO. Εν ολίγοις, η περιοχή αυτή σήμερα έχει αποτελέσει το σημαντικότερο «πεδίο μάχης» του «ενεργειακού πολέμου». Ωστόσο, οι καθηγητές Andrei Shleifer (Harvard) και Daniel Treisman (UCLA) διαφωνούν με αυτές τις ανησυχίες και υποστηρίζουν πως η εξάρτηση της Ρωσίας από την ευρωπαϊκή αγορά είναι πολύ εντυπωσιακή. Η Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένων των χωρών της Βαλτικής, είναι ο προορισμός για το 67% περίπου των εξαγωγών φυσικού αερίου της Ρωσίας (Σιδέρη - Τσάμη Μαρία, 2018).

5.4.2 Η συμφωνία Πετρελαιοαγωγού Μπούργκας – Αλεξανρούπολη

Οι ελληνορωσικές σχέσεις έφτασαν σε νέο επίπεδο στην τριμερή σύνοδο κορυφής Ρωσίας, Ελλάδας, Βουλγαρίας που πραγματοποιήθηκε τον Σεπτέμβριο του 2006 στην Αθήνα. Η συνάντηση έδωσε την ευκαιρία στον Έλληνα πρωθυπουργό να χαρακτηρίσει τη Ρωσία ως «στρατηγικό εταίρο» και να επισημάνει ότι «η Ελλάδα αποδίδει μεγάλη σημασία στην περαιτέρω ανάπτυξη των σχέσεων με τη Ρωσία σε όλους τους τομείς καθώς και στην ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ρωσίας». Από την πλευρά του, ο ρώσος πρόεδρος μίλησε για τα οφέλη που θα αποκομίσει η Ευρώπη από την ελληνορωσική ενεργειακή συνεργασία. Κατά τη διάρκεια των τριμερών συνομιλιών οι τρεις ηγέτες δήλωσαν επισήμως την πρόθεσή τους να ξεκινήσουν τελικά την κατασκευή του πετρελαιοαγωγού Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολης. Μετά την συνάντηση κορυφής, οι ηγέτες ενέκριναν μια δήλωση συνεργασίας στον τομέα της ενέργειας. Η απόφαση προηγήθηκε της ίδρυσης της ομάδας πρωτοβουλίας των εταιρειών που θα συμμετείχαν στο έργο και της σύναψης τριμερούς Μνημονίου Συνεργασίας τον Ιανουάριο του 2005 και τον Απρίλιο 2005 αντίστοιχα (Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής, 2014).

Οι διαπραγματεύσεις ετών κορυφώθηκαν στην τελετουργική ολοκλήρωση των τριμερών διακυβερνητικών συμφωνιών για την κατασκευή και λειτουργία του πετρελαιοαγωγού Trans-Balkan Burgas - Αλεξανδρούπολη στις 15 Μαρτίου 2007 στην Αθήνα. Η συμφωνία για την ίδρυση της διεθνούς εταιρείας έργων - Trans-Balkan Pipeline B.V - που θα λειτουργούσε τον αγωγό υπογράφηκε στη Μόσχα στις 18 Δεκεμβρίου 2007 και η έδρα της εταιρείας στην Ολλανδία. Το μετοχικό κεφάλαιο της εταιρείας διανεμήθηκε ως εξής: η Ρωσία θα είναι μέτοχος πλειοψηφίας 51%, ενώ οι υπόλοιπες (49%) κατανέμονται εξίσου μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας. Η κατασκευή είχε προγραμματιστεί να αρχίσει το 2008 και έπρεπε να ολοκληρωθεί σε τέσσερα χρόνια (Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής, 2014).

Το έργο θεωρήθηκε πολιτικά ως μια πραγματική ώθηση των ελληνορωσικών οικονομικών και ενεργειακών δεσμών, ενώ ταυτόχρονα σηματοδότησε την είσοδο της Ελλάδας σε μια ελίτ του κόμβου των διαμετακομιστικών κόμβων ενέργειας, αυξάνοντας τις προσδοκίες για οικονομικά οφέλη. Θεωρήθηκε επίσης ότι η βελτίωση της ενεργειακής ασφάλειας της Ελλάδας μειώνει την εξάρτησή της από το πετρέλαιο της Μέσης Ανατολής. Παρά την αρχικώς προκληθείσα ευφορία, ο αγωγός Αλεξανδρούπολης του Μπουργκάς δεν αναμένεται να αποφέρει συνολικά σημαντικά οφέλη για την Ελλάδα, ούτε θα εξασφάλιζε τις ενεργειακές ανάγκες της χώρας. Ήταν

η Ρωσία που χρειαζόταν το έργο περισσότερο από κάθε άλλο υπογράφοντα. Για το λόγο αυτό, η ρωσική κυβέρνηση είχε περιστασιακά αυξήσει τις προσδοκίες της στη διεθνή εταιρεία έργων, μερικές φορές με αλαζονικό τρόπο, ζητώντας το 95% αντί για το προηγουμένως συμφωνηθέν 51%. Επιπλέον, η συμφωνία χρησίμευσε ως προοίμιο για την πρόταση του Βλαντιμίρ Πούτιν να ενταχθεί η Ελλάδα στον αγωγό φυσικού αερίου South Stream τον Ιούνιο του 2007 σχετικά με την πορεία της συνόδου κορυφής του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου (ΟΣΕΠ) στην Κωνσταντινούπολη. Η νοτιοδυτική διαδρομή του South Stream αγωγός που σχεδιάστηκε να διασχίσει την Ελλάδα ήταν να είναι βοηθητικό, σε περίπτωση που η πιο σημαντική διαδρομή του βορειοδυτικού δεν συνέβη. Τον Δεκέμβριο του 2006, ακόμη και πριν από την ανακοίνωση του έργου South Stream, η Gazprom και η Σερβική κρατική εταιρεία αερίου Srbijagas συμφώνησαν να προβούν σε μελέτη σκοπιμότητας για την κατασκευή αγωγού φυσικού αερίου από τη Βουλγαρία στη Σερβία. Το 2008, η Ρωσία και η Σερβία υπέγραψαν συμφωνία για τη δρομολόγηση του βορειοδυτικού κλάδου του South Stream μέσω της Σερβίας. Ως χώρα που φιλοδοξεί να ενταχθεί στην ΕΕ, η Σερβία θα μπορούσε εύκολα να συμμορφωθεί με την ενεργειακή πολιτική της ΕΕ, θέτοντας έτσι σε κίνδυνο το South Stream. Ο τελευταίος απεικονίστηκε ως ανταγωνισμός στον αγωγό Nabucco που υποστηρίχθηκε από τη Δύση, η οποία ήταν η πρώτη προσπάθεια της ΕΕ να μειώσει την εξάρτησή της από το ρωσικό φυσικό αέριο (Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής, 2014).

Η συμφωνία του South Stream, μαζί με τον αγωγό Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη, αναγκάστηκε να αυξήσει τη σημασία της Ελλάδας στο παγκόσμιο ενεργειακό τοπίο. Εντούτοις, το ξέσπασμα της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2008 μείωσε την ανοδική τάση των ελληνορωσικών σχέσεων υπό τη διοίκηση του Καραμανλή. Ως οικονομία βασισμένη σε πόρους, η Ρωσία επηρεάστηκε βαθιά από την πτώση των παγκόσμιων τιμών των πρώτων υλών. Επιπλέον, η Ελλάδα ήταν πάντοτε υποχρεωμένη να καθορίζει τις συμφωνίες της όσον αφορά τη σχέση της με τη Ρωσία και τις επιπτώσεις που μπορεί να συνεπάγεται αυτό στη δυτική της θέση. Ενώ μια στενότερη σχέση με τη Ρωσία θα συνεπαγόταν ενεργό συμμετοχή στο Νότιο Ρεύμα και υψηλότερο βαθμό δέσμευσης για την ένταξη της Ρωσίας στις επενδύσεις και τις ιδιωτικοποιήσεις της Ελλάδας στο πρόγραμμα των στρατιωτικών προμηθειών από τη Ρωσία, η καλύτερη θέση στην Ευρωατλαντική κοινότητα θα απαιτούσε μια σχέση με

τη Ρωσία μέσω της ΕΕ και όχι διμερώς (Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής, 2014).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρουσία της Ρωσίας στα Βαλκάνια χρονολογείται ήδη από τον 9^ο αιώνα, ενώ η ίδια άρχισε να δείχνει ενδιαφέρον και να δραστηριοποιείται στην περιοχή των Βαλκανίων στις αρχές του 18^{ου} αιώνα. Η Ρωσία μαζί με τις ΗΠΑ αποτέλεσαν τις δύο πυρηνικές παγκόσμιες υπερδυνάμεις ήδη από το τέλος του Β Παγκοσμίου Πολέμου και σε όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Ο ρόλος της Ρωσίας φαίνεται να ήταν καθοριστικός στις εξελίξεις της κοινωνίας και στη διαμόρφωση της σύγχρονης πραγματικότητας. Μετά τη ρήξη του Ψυχρού Πολέμου σηματοδοτήθηκε και το τέλος της Σοβιετικής Ένωσης και κατ' επέκταση το πολιτικό κύρος και η επιρροή της σύγχρονης Ρωσίας. Ωστόσο, έπειτα από σχεδόν τρεις δεκαετίες και με τεράστιες προσπάθειες κατάφερε να ισχυροποιήσει τη θέση της και να καταστεί εκ νέου υπολογίσιμη δύναμη. Ως μέσα επίτευξης αυτής της κατάκτησης χρησιμοποίησε την ισχυρή εξωτερική πολιτική της, τα ενεργειακά της προϊόντα και τη διπλωματία της που τελικά την βοήθησαν να αποκτήσει το χαμένο της κύρος και να βρει ξανά τη θέση της στο παγκόσμιο πολιτικό «παιχνίδι», συμμετέχοντας ενεργά και στα δρώμενα των Βαλκανίων.

Με την ανάληψη της εξουσίας από τον Βλαντιμίρ Πούτιν το 2000 ξεκίνησε μια νέα εποχή οικονομικής και πολιτικής ανάπτυξης. Ο ρώσος πρόεδρος εκμεταλλευόμενος τις υπερεξουσίες που του δόθηκαν έφερε μια περίοδο μεταρρυθμίσεων στο εσωτερικό της χώρας και για την επίτευξη των στόχων του ακολούθησε μια πολιτική ρεαλισμού.

Για την καταστολή απειλών στο γεωστρατηγικό της περιβάλλον και για την διαφύλαξη των συνόρων της η ρωσική κυβέρνηση έχει ήδη εισάγει από το 2010 το αναθεωρημένο Στρατιωτικό της Δόγμα.

Αναφορικά με την ρωσική οικονομία, αυτή μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ το 1991 και μέχρι την πολιτική κρίση του 1998 εξακολουθούσε να έχει πτωτική πορεία. Με τον Βλαντιμίρ Πούτιν στην εξουσία το 2000 επήλθε πολιτική και μακροοικονομική σταθερότητα. Από το έτος 2007 μέχρι και το 2013 η οικονομία της χώρας ακολούθησε ανοδική πορεία. Την τετραετία 2014-2017 η ρωσική οικονομία είχε συρρικνωθεί και είχε παρουσιάσει στασιμότητα. Ενώ αντίθετα, για το τρέχον έτος (2018) η αναπτυξιακή πορεία της ρωσικής οικονομίας φαίνεται να ανοίγει τον δρόμο των επενδύσεων για το 2019.

Σύμφωνα με τις ιστορικές πηγές οι πληροφορίες για τις ελληνοσοβιετικές σχέσεις κατά τη περίοδο του Ψυχρού Πολέμου παρουσιάζονται ελλιπείς. Ωστόσο, η ελληνική πλευρά φάνηκε πως, ως επί το πλείστον, διατηρούσε ουδέτερη στάση προς την ΕΣΣΔ. Πάντως,, αυτό που γίνεται γνωστό είναι πως εξαιτίας των εξωτερικών πιέσεων που δέχτηκε η ελληνική κυβέρνηση από τη Δύση και την Ανατολή, οι ελληνοσοβιετικές σχέσεις δοκιμάστηκαν σε όλη τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα και μέχρι και την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης. Αμέσως μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ οι πλέον ελληνορωσικές σχέσεις εμφάνισαν στοιχεία βελτίωσης. Συγκεκριμένα, με την υπογραφή Συμφωνίας Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας (ΣΕΣΣ) μεταξύ των δύο χωρών και την υπογραφή Κοινής Δήλωσης για ενίσχυση της ΣΕΣΣ, την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και το κοινό σχέδιο δράσης ενισχύθηκαν και οι διπλωματικές σχέσεις των δύο κρατών. Έκτοτε οι σχέσεις των δύο χωρών, παρά τις εφήμερες αναταράξεις, διαφαίνονται θετικές. Ήδη από το 2010, με τις συμφωνίες συνεργασίας, οι εμπορικές και οικονομικές σχέσεις των δύο χωρών έχουν σημειώσει αναπτυξιακή πορεία, κυρίως μέσω των διμερών επενδύσεων και την ενεργειακή πολιτική της Ρωσίας.

Όσον αφορά τις εμπορικές και οικονομικές σχέσεις μεταξύ Ελλάδας-Ρωσίας, αυτές έχουν παρουσιάσει ιδιαίτερες διακυμάνσεις την τελευταία δεκαετία. Ωστόσο τα τελευταία χρόνια, παρά τις αντιξοότητες, το διμερές εξωτερικό εμπόριο έχει σημειώσει άνοδο, ενώ οι ρωσικές Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στην Ελλάδα συνεχίζουν την θετική τους πορεία. Το γεγονός της προσάρτησης της Κριμαίας από τη Ρωσία το 2014 είχε σταθεί αφορμή να παγώσουν κάποιες συμφωνίες. Παρόλα αυτά, η

οικονομία της Ρωσίας σταθεροποιήθηκε και πάλι κι έτσι για το 2018 φαίνεται πως θα συνεχίσει την σταθερή της ανάπτυξη, η οποία αναμένεται να βρίσκεται σε ανοδική πορεία, τουλάχιστον για την επόμενη τριετία. Λόγω της αυξημένης ζήτησης ενέργειας στον 21^ο αιώνα, η Ρωσία εξακολουθεί και θα εξακολουθήσει για πολλά χρόνια ακόμα να βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση, καθώς αποτελεί τη χώρα με την υψηλότερη δυναμική στην παραγωγή ενέργειας στον κόσμο. Τέλος, η ρωσική κυβέρνηση εκμεταλλευόμενη την ενεργειακή της πολιτική (αγωγοί πετρελαίου και αγωγοί φυσικού αερίου) κατέχει πλέον υψηλή θέση μεταξύ των κορυφαίων χωρών παραγωγής ενέργειας στον κόσμο.

Βιβλιογραφία

➤ Ελληνική βιβλιογραφία

- Από την ιστοσελίδα Μηχανή του Χρόνου. Ποιος πολιτικός χρησιμοποίησε πρώτη φορά τον όρο «Ψυχρός Πόλεμος» και από πού τον εμπνεύστηκε. Γιατί δεν άρεσε στην Ευρώπη το «Σιδηρούν Παραπέτασμα» του Τσόρτσιλ. Ανάκτηση από:
<http://www.mixanitouxronou.gr/pos-xekinise-o-psichros-polemos-apo-ton-trouman-ston-orgouel/>
- Από την ιστοσελίδα Ιστορία του Β' Παγκοσμίου πολέμου. Ψυχρός Πόλεμος. Ανάκτηση από:
[https://www.ww2.gr/index.php?option=articles&search=%CE%A8%CF%85%CF%87%CF%81%CF%8C%CF%82%20%CE%A0%CF%8C%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CE%A8%CF%85%CF%87%CF%81%CF%8C%CF%82-%CE%A0%CF%8C%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CF%82-](https://www.ww2.gr/index.php?option=articles&search=%CE%A8%CF%85%CF%87%CF%81%CF%8C%CF%82%20%CE%A0%CF%8C%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CE%A8%CF%85%CF%87%CF%81%CF%8C%CF%82-%CE%A0%CF%8C%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CF%82/)
- Από την ιστοσελίδα Factsinbrief.com. Τι ήταν ο Ψυχρός Πόλεμος; Πότε ξεκίνησε και πότε τέλειωσε; (Νοέμβριος, 2017). Ανάκτηση από:
[http://www.factsinbrief.com/el/2017/11/03/%CF%84%CE%B9%CE%AE%CF%84%CE%B1%CE%BD-%CE%BF-%CF%88%CF%85%CF%87%CF%81%CF%8C%CF%82-%CE%A8%CF%85%CF%87%CF%81%CF%8C%CF%82-%CE%A0%CF%8C%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CF%82-](http://www.factsinbrief.com/el/2017/11/03/%CF%84%CE%B9%CE%AE%CF%84%CE%B1%CE%BD-%CE%BF-%CF%88%CF%85%CF%87%CF%81%CF%8C%CF%82-%CE%A8%CF%85%CF%87%CF%81%CF%8C%CF%82-%CE%A0%CF%8C%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CF%82/)

- Από την ιστοσελίδα Analysts for Change. Η Ρωσική πολιτική στα Βαλκάνια (Μάρτιος, 2018). Αρθρογράφος Καπαντζάκη Ρωξάνης. Ανάκτηση από: https://www.analystsforchange.org/2018/03/blog-post_733.html
- Από τον ιστότοπο Βικιπαιδεία. Γιουγκοσλαβία. Ανάκτηση από: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%93%CE%B9%CE%BF%CF%85%CE%B3%CE%BA%CE%BFCF%83%CE%BB%CE%B1%CE%B2%CE%AF%CE%B1>
- Από την ιστοσελίδα Militaire News (03/03/2017). Η Ρωσία και ο ανταγωνισμός της με τη Δύση στα Βαλκάνια, Χριστίνα Παπαποστόλου, Ερευνητική Ομάδα S.A.F.I.A. – Τομέας Ρωσίας. Ανάκτηση από: <https://www.militaire.gr>
- Από την ιστοσελίδα News24/.gr. Εξομαλύνονται όντως οι εμπορικές σχέσεις Ελλάδας - Ρωσίας; (Φεβρουάριος, 2017). Ανάκτηση από: <https://www.news247.gr/oikonomia/exomalynontai-ontos-oi-emporikes-scheseis-elladas-rosias.6491692.html>
- Από την ιστοσελίδα Πεμπτουσία. Η υψηλή δυναμική της Ρωσίας στην παραγωγή ενέργειας (Μάιος, 2017). Στασινόπουλος Σπυρίδων, ΜΑ Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών. Ανάκτηση από: <http://www.pemptousia.gr/2017/05/i-ipsili-dinamiki-tis-rosias-stin-paragogi-energias/>
- Από την ιστοσελίδα Investopedia. The 6 Biggest Russian Energy Companies (2017). J. Williams Carpenter. Available at: <https://www.investopedia.com/articles/markets/100715/6-biggest-russian-energy-companies.asp>
- Από την ιστοσελίδα Newsbeast.gr. Σύννεφα στις σχέσεις Ελλάδας – Ρωσίας. Τα μέτρα της Αθήνας και η απάντηση που ετοιμάζει η Μόσχα (Ιούλιος, 2018). Ανάκτηση από: <https://www.newsbeast.gr/politiki/arthro/3800807/sinnefa-stis-schesis-elladas-rosias>

- Από την ιστοσελίδα tvxs.gr. Οι σχέσεις Ελλάδας-Ρωσίας από το 1993 έως σήμερα (Μάιος, 2016). Αθηναϊκό-Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων. Ανάκτηση από: <https://tvxs.gr/news/ellada/oi-sxeseis-elladas-rosias-apo-1993-eos-simera>
- Από την ιστοσελίδα ceregreece.blogspot.com. Οι προοπτικές των σχέσεων Ελλάδας - Ρωσίας με αφορμή το ελληνορωσικό Ενεργειακό Συνέδριο (2016). Φούκας Βασίλειος. Ανάκτηση από: http://ceregreece.blogspot.com/2017/01/blog-post_30.html
- Από την ιστοσελίδα Newsbomb. Ρωσία: Σε λειτουργία ο πρώτος πλωτός πυρηνικός σταθμός παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας (Νοέμβριος, 2018). Πηγή: Αθηναϊκό/Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων
- ΓΚΟΔΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (2016, Κομοτηνή). Διπλωματική εργασία: Τα Βαλκάνια μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ρωσίας, Χώρος ανταγωνισμού ή συνεργασίας ; Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Νομική Σχολή. Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Διεθνών Σπουδών. Ανάκτηση από το διαδίκτυο
- ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΜΟΣΧΑΣ (Ιούλιος, 2018). Διμερές εμπόριο μεταξύ Ελλάδος και Ρωσίας, Λευκορωσίας, Ουζμπεκιστάν, Τουρκμενιστάν και Τατζικιστάν κατά το διάστημα Ιανουαρίου – Μαρτίου 2018
- ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΜΟΣΧΑΣ (ΙΟΥΝΙΟΣ, 2018). ΕΚΘΕΣΗ 2017 ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΡΩΣΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ.
- Δρ. Ιωάννης Αρμακόλας, Ο. 2016. Οι αιτίες της ανασφάλειας και της αστάθειας στη Νότιο-ανατολική Ευρώπη. Θεσσαλονίκη: ΑΔΙΣΠΟ.
- Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ). Greek-Russian Relations I: Foreign Policy and Diplomacy (Σεπτέμβριος, 2014). Θεοχάρης Γρηγοριάδης-Βλάντης Ιορδανίδης. Ανάκτηση από: https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2014/09/54_2014_-WORKING-PAPER-Theoharis-Grigoriadis.pdf

- ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ Γραφείου Οικονομικών & Εμπορικών Υποθέσεων Πρεσβείας Μόσχας ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2018.
- Ι. Αρμακόλα και Θ. Ντόκου, Από τα Βαλκάνια στη νοτιοανατολική Ευρώπη, Προκλήσεις και προοπτικές στον 21ο αιώνα, Εκδόσεις Σιδέρη, 2011.
- Καραγιάννης, Μ., 2013. Η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας στα μετακομμουνιστικά Βαλκάνια. Στο: Ι. Αρμακόλα και Θ. Ντόκου, επιμ. Από τα βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Αθήνα: Ι. Σιδέρης, σελ. 225 -242
- Μαλανδράκη Ελένη (2013, Πειραιάς). Διπλωματική εργασία: Η εξωτερική πολιτική της ρωσικής ομοσπονδίας στα Βαλκάνια τον 21^ο αιώνα – Η ενεργειακή διάσταση. Πανεπιστήμιο Πειραιός. Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών. Ανάκτηση από: <http://dione.lib.unipi.gr/xmlui/bitstream/handle/unipi/6481/%CE%9C%CE%98%CE%9C%CE%91%CE%9B%CE%91%CE%9D%CE%94%CE%A1%CE%91%CE%9A%CE%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Νικόλαος Χαραλάμπης (2017, Θεσσαλονίκη). Διπλωματική εργασία: Αναλύστε τη Ρωσική Εξωτερική Πολιτική στα Βαλκάνια. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών σπουδών. Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών. Ανάκτηση από: <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/21369/4/CharalampisNikolaosMsc2018.pdf>
- ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗ ΜΟΣΧΑ ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΡΩΣΙΑΣ-ΔΙΜΕΡΕΙΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΡΩΣΙΑΣ, 2009
- ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗ ΜΟΣΧΑ ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ. ΙΟΥΝΙΟΣ 2010

- ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗ ΜΟΣΧΑ ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ. ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΤΟΥΣ 2012
- ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗ ΜΟΣΧΑ ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ. ΙΟΥΝΙΟΣ 2012
- ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗ ΜΟΣΧΑ ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΤΟΥΣ 2014, ΙΟΥΛΙΟΣ 2015
- Προκόπης Παπαστράτης (Αθήνα, 1992). Η πολιτική της ΕΣΣΔ απέναντι στην Ελλάδα στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Πάντειο Πανεπιστήμιο. Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Σελ. 343-344
- Τασούλας Αργύρης. Διπλωματική Εργασία: Ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση: Οι διπλωματικές σχέσεις Ελλάδας - Σοβιετικής Ένωσης 1961-1963 (Ιωάννινα, 2016). Φιλοσοφική Σχολή, τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Ανάκτηση από:
<http://olympias.lib.uoi.gr/jspui/bitstream/123456789/27886/1/%CE%9C.%CE%95.%20%CE%A4%CE%91%CE%A3%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%91%CE%A3%20%CE%91%CE%A1%CE%93%CE%A5%CE%A1%CE%97%CE%A3%202016.pdf>
- Ύπατη Εκπρόσωπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για θέματα ΚΕΠΠΑ, 2016. Κοινή ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο (Κοινό πλαίσιο για την αντιμετώπιση υβριδικών απειλών). Βρυξέλλες: Ευρωπαϊκή Επιτροπή.
- Υπουργείο Παιδείας, έρευνας και Θρησκευμάτων. Ιστορία Γ΄ γυμνασίου. Ενότητα 51, Διπολισμός και ψυχρός πόλεμος. Ανάκτηση από:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-C105/65/526,1869/>

- Φαλτάιτς, Ά., 2015. Euro2day. Ανάκτηση από:
<http://www.euro2day.gr/specials/topics/article/1335219/stratfor-ta-skopia-kai-oi-epidioxeis-hpa-rosias-s.html>.

➤ **Ξένη βιβλιογραφία**

- Anneli Gabanyi, «Moldova – A Test Case in EU-Russian Relations», στο J. Deimel – W. V. Meurs (επιμ.), *The Balkan Prism: A Retrospective by Policy-Makers and Analysts*, Munchen, Otto Sagner, 2007, σ. 501
- Booth Ken (ed.), *The Kosovo Tragedy: The Human Rights Dimension* (London: Frank Cass, 2001) pp. 158
- Bulent Gokay, *Eastern Europe Since 1970: Decline of Socialism to Post-Communist Transition* (Routledge, 2001), p. 19.
- Cviic Christopher. *Remaking the Balkans* (London: The Royal Institute of International Affairs, 1995), σελ 97-98
- David Walker & Daniel Gray, "Bulgaria, People's Republic of" in *The A to Z of Marxism* (Scarecrow Press, 2009), pp. 36-39

- Deborah Sanders, Maritime Power in the Black Sea (Routledge, 2014), p. 176.
- From the site Encyclopædia Britannica. Mikhail Gorbachev PRESIDENT OF UNION OF SOVIET SOCIALIST REPUBLICS (October 3, 2018). Written by: The Editors of Encyclopaedia Britannica. Available at: <https://www.britannica.com/biography/Mikhail-Gorbachev>
- From the site Wikipedia:
https://en.wikipedia.org/wiki/Responsibility_to_protect
- Gazprom. Gas pipeline - Nord stream 2 (2018). A new export gas pipeline running from Russia to Europe across the Baltic Sea. Available at: <http://www.gazprom.com/projects/nord-stream2/>
- Gordon Michael, "Russia is Seeking More Western Aid for Financial Ills", New York Times, 27 November 1997
- Glenn E. Curtis, ed. Bulgaria: A Country Study. Washington: GPO for the Library of Congress, 1992.
- Harding Luke, "Kosovo Breakaway Illegal, Says Putin", The Guardian, 15 February 2008
- Headley James, "Russia and the Balkans, Foreign Policy from Yeltsin to Putin", Columbia University press, New York, 2008, (pp. 11-19, 22-24, 24-27, 29-31) Available at: https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=3_7G6u_fmPEC&oi=fnd&pg=PP14&dq=Russian+Foreign+Policy+Concept+2008+balkans&ots=DZJ3RTPytO&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
- International Institute for Security Studies, Military Balance 2008, London, IISS, 2008.
- Jos Boonstra, Senior Researcher, Democratisation Programme, FRIDE. [Moldova, Transnistria and European Democracy Policies](#)

- JournalistAboutJournalism. Το πολιτικό σύστημα της Ρωσίας, ο Πούτιν και η διαδοχή. Δημήτρης Β. Τριανταφυλλίδης (15/03/2018) Ανάκτηση από: <https://jaj.gr/simantikes-erevnes/to-politiko-systima-tis-rosias-o-poutin-ke-i-diadochi/>
- Kosovo - Russia Relations, Global security organization. Available at: <https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/ks-forrel-ru.htm>
- Lo Bobo, Russian Foreign Policy in the Post-Soviet Era, London, Palgrave Macmillan, 2002, σσ. 14-15. Ο τρόπος με τον οποίο ο δημόσιος διάλογος για τη ρωσική κουλτούρα επηρεάζει την εξωτερική πολιτική της χώρας
- Lynch Allen C. (2004). 'The Evolution of Russian Foreign Policy in the 1990s', Journal of Communist Studies and Transition Politics. (pp. 162)
- Nikolai Slatinski, National security: aspects, analyses, alternatives, Sofia. 2004
- Norris John, Collision Course: NATO, Russia and Kosovo (London: Praeger, 2005) pp. 33
- Pursiaien Christer, 2000. Russian Foreign Policy and International Relations Theory, Επιμ. London: Ashgate Publishing Limited
- Putin, Vladimir, The President's speech to the Russian Ministry of Foreign Affairs at an expanded session with the participation of the ambassadors of the Russian Federation," (July 12, 2002), Ανάκτηση από: www.kremlin.ru/appears/2002/07/12/1720_type63378_29145.shtml
- Radio Rossii, February 16, 1994 in FBIS-SOV, February 17, 1994
- Robert, K., 2003. Paradise and Power, America and Europe in the New World Order. New York: Alfred A. Knopf.
- Rossiskaya gazeta, "Voyennaya doktrina Rossiiskoi federatsii", 21 Απριλίου 2000 Ανάκτηση από την www.rg.ru

- Shireen Hunter, *The Transcaucasus in Transition: Nation-Building and Conflict*, Washington, DC: The Centre for Strategic and International Studies, 1994, σσ. 146-157
Οι δύο σχολές σκέψεις στη ρωσική εξωτερική πολιτική στις αρχές της δεκαετίας του 1990.
- Stratfor Worldview. *The Geopolitics of Russia: Permanent Struggle* (April, 2012). Available at: <https://worldview.stratfor.com/article/geopolitics-russia-permanent-struggle>
- *The New Russian Foreign Policy*, Michael Mandelbaum, Jul 2001. Publisher: Council on Foreign Relations Press. (pp. 7-8)
- We succeed in making the Grand Slam said Parvanov. news.bg, 18.01.2008
- Yelena Osipova *Russian Public Diplomacy, New Russian Public Diplomacy: Conceptualization, Practice and Limitations*, pp. 27-28